

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTAÇAĞ TARİHİ ANABİLİM DALI**

KALAVUN DÖNEMİNE KADAR MEMLÛK-HAÇLI İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

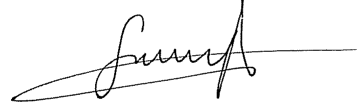
Songül Dumlupınar

DANIŞMANI : Doç. Dr. Cüneyt Kanat

İzmir-2009

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum KALAVUN DÖNEMİNE KADAR MEMLÛK-HAÇLI İLİŞKİLERİ adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Songül DUMLUPINAR

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 04/02/2009 tarih ve 5/10 sayılı kararı ile oluşturulan jüri Ortaçağ Tarihi anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Songül DÜMLUPINAR'ın aşağıda belirtilen tezini incelemiş ve aday 23/02/2009 günü saat 10.00'da 60 dakika süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı olduğuna oybirliğiyle karar vermiştir.

BAŞKAN

Doç. Dr. Cüneyt KANAT

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltilme (Üç ay süreli) ☐

ÜYE

Prof. Dr. Turan GÖKÇE

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltilme (Üç ay süreli) ☐

ÜYE

Doç. Dr. Samira KORTANTAMER

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltilme (Üç ay süreli) ☐

Tezin Türkçe Başlığı :

KALAVUN DÖNEMİNE KADAR MEMLÛK-HAÇLI İLİŞKİLERİ

Tezin İngilizce Başlığı :

MAMLUK-CRUSADE RELATIONS UNTIL THE REIGN OF KALAVUN

* 1. Yüksek Lisans Tezi savunma süresi asgari 45 azami 90 dakikadır.

2. Tutanak (jürinin karar ve imzaları haricinde) bilgisayarda doldurulmalıdır

3. Yüksek Lisans Tez savunmasında üyelerden en az birinin üniversite dışından olması zorunludur.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i-ii
ÖNSÖZ	1
KISALTMALAR	3
KAYNAKLAR ÜZERİNE	4
Kaynaklar	4
Araştırmalar	9
GİRİŞ	11
1. Memlûkler	12
2. Haçlılar	23
I. BÖLÜM:	
ERKEN DÖNEM MEMLÛK-HAÇLI İLİŞKİLERİ	27
1. VII. Haçlı Seferi ve Sultan el-Melik es-Sâlih	28
2. Bahrî Memlûklerin Haçlıları Mağlup Etmesi ve Turanşah'ın Saltanatı	35
3. Şeceru'd-durr'un Sultanlığı ve Haçlılarla Anlaşma Yapılması	43

II. BÖLÜM:

SULTAN İZZEDDİN AYBEK ET-TÜRKMÂNÎ,

NÜREDDİN ALİ VE SULTAN SEYFEDDİN KUTUZ DÖNEMLERİ 48

1. El-Melik el-Muizz İzzeddîn Aybek et-Türkmânî Döneminde (1250-1257)
 - Memlûk-Haçlı İlişkileri 48
 - 1.1. Aybek'in Sultan Olması 48
 - 1.2. Haçlılar, Eyyûbîler ve Memlûkler 50
2. Sultan Nureddîn Ali (1257-1259) ve Seyfeddîn Kutuz Dönemlerinde (1259-1260) Memlûk-Haçlı İlişkileri 57
 - 2.1. Nureddîn Ali'nin Sultan Olması, Tahttan İndirilmesi ve Kutuz'un Sultanlığı 57
 - 2.2. Haçlı-Moğol İkileminde Memlûkler 58
 - 2.3. Ayn Câlût Savaşı ve Sonuçları 61

III. BÖLÜM

SULTAN EL-MELİKU'Z-ZÂHİR RUKNEDDİN BAYBARS

EL-BUNDUKDÂRÎ DÖNEMİ 64

1. Baybars'ın Sultan Olması ve İlk Faaliyetleri 64
2. Haçlılarla Mücadelesi 66
 - 2.1. İlk Faaliyetler 66
 - 2.2. Kaysâriye, Hayfa, Arsuf ve Safed'in Fethi 69
 - 2.3. Yağma Akınları ve Yafa ile Sakif'in Fethi 74
 - 2.4. Antakya'nın Fethi 76
3. Sona Doğru: Haçlı Bâkiyeleri ve Baybars 78

SONUÇ 85

BİBLİYOGRAFYA 88

ÖNSÖZ

XI. yüzyılda *kutsal toprakları* kurtarma sloganı ile başlayan Haçlı Seferleri, Ortadoğu bölgesinde, elbette direnişle karşılandı. Selçuklular, Eyyûbîler ve Memlûkler başta olmak üzere birçok devlet, Haçlı işgalcilerle yüzyıllar boyunca mücadele ettiler. Biz bu çalışmamızda, 1250 yılında kurulan ve 1517 yılında Osmanlı Hükümdarı Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a hâkim olmasıyla tarihe karışan Memlûk Devleti'nin Haçlılarla ilişkisinin oldukça kapsamlı işlenmesi gereken bir konuya haksızlık olacağı için çalışma çerçevemizi *Kalavun Dönemi*'ne kadar olan Memlûk-Haçlı ilişkileri ile sınırlı tuttuk. *Kalavun Dönemine Kadar Memlûk-Haçlı İlişkileri* başlığını taşıyan *yüksek lisans tezimizde*, çalışmanın adından da anlaşılacağı üzere, Haçlı işgalcilerle Türklerin kurduğu Memlûk Devleti arasındaki ilişkilerin belirli bir dönemi kapsayan bölümünden söz edeceğiz.

Ortadoğu bölgesindeki bu Müslüman-Hıristiyan mücadelesi, Müslümanların, Osmanlı Devleti ile birlikte savunmadan hücumla geçmesi ile sona erecekti. Ancak Memlûkler kurulduğu zaman, Osmanlıların Avrupa içlerine doğru fetihlere girişmesine yarım yüzyıldan daha uzun bir süre vardı. Dolayısıyla, Memlûkler ile Haçlılar zaman zaman kanlı savaşlar da yaptıkları yoğun ilişkilere girdiler. Eyyûbîlerin son döneminde düzenlenen VII. Haçlı Seferi sırasında başlayan mücadele, Memlûklerin kendi devletlerini kurmalarından sonra da yoğunlaşarak devam etti.

Çalışmamız, Memlûkler ile Haçlılar arasındaki bu yoğun ilişkilerin sultan Kalavun dönemine kadar olan bölümünü kapsamaktadır. “Giriş” bölümünde, Memlûkler ile Haçlılar konusunda genel bilgiler verilecek, “I. Bölüm”de “Erken Dönem Memlûk-Haçlı İlişkileri,” “II. Bölüm”de “Sultan İzzeddîn Aybek et-Türkmânî, Nureddin Ali ve Sultan Seyfeddîn Kutuz Dönemleri” ve “III. Bölüm”de de “Sultan el-Meliku’z-Zâhir Rukneddîn Baybars Dönemi” konu edilecektir ve son olarak da kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

Yüksek lisans eğitimim boyunca bana destek olarak beni cesaretlendiren, umutsuzluğa sürüklenmeme engel olan, Suriye'ye gitmeme, belli ölçüde Arapçamı geliştirmeme, kaynak ve Arapça kaleme alınmış araştırma eserleri edinmeme ve ufkumun gelişmesine yardımcı olan eğitim seyahati konusunda beni yüreklendiren tez danışmanım Doç. Dr. Cüneyt KANAT'a teşekkür ve minnettarlıklarımı sunmayı borç bilirim.

Ayrıca manevi desteğinden ve *çok okumamız gerektiğine* dair yaptığı sabırlı vurgulardan ötürü sayın bölüm başkanımız Prof. Dr. İsmail AKA'ya, dersleri boyunca sürdürdükleri ufuk açıcı yönlendirmelerinden dolayı kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mehmet ERSAN ve Doç. Dr. Samira KORTANTAMER'e, tezimin örneğini okuyarak dikkatimden kaçan bazı noktaları vurgulama inceliğini gösteren Dr. Musa Şamil YÜKSEL'e, müsveddeleri okuyarak bitmez-tükenmez yanlışlıkları bulma konusunda yoğun bir titizlik gösteren, Arapça metinlerde bulunan bilgilere ulaşma noktasında yeri doldurulamaz desteğini eksik etmeyen Arş. Gör. Mustafa ALİCAN'a minnettar olduğumu belirtmek isterim.

Son olarak, gerek lisans gerek yüksek lisans eğitimim sırasında maddi-manevi her türlü desteklerini benden eksik etmeyen sevgili babam Hasan Dumlupınar'a ve annem Sultan Dumlupınar'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
C.	Cilt
ev.	Çeviren
DGBİT	Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi
DİA	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
GTT	Genel Türk Tarihi
Türkler	Türkler
s.	Sayfa

KAYNAKLAR ÜZERİNE

XI. yüzyılda Ortadoğu'yu hedef alarak *kutsal toprakları kurtarma* sloganı ile bölgeye kanlı seferler düzenleyen Haçlıların, burada direnişle karşılaşmış olduklarını söylemeye gerek yoktur. Bu direniş, Selçuklular başta olmak üzere, sözü edilen dönemde bölgenin siyasi hâkimiyetini elinde tutan siyasi yapılanmalar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu siyasi yapılanmalardan biri olan Memlûkler, Haçlılarla zaman zaman diplomatik ilişkiler kurarak anlaşmalar yapmış, zaman zaman da yoğun ve kanlı mücadelelere girişmişlerdir. Şu ya da bu şekilde kurulmuş olan tüm bu ilişkiler, çağdaş ve muahhar kaynaklar tarafından günümüze aktarılmıştır. Memlûk-Haçlı ilişkilerini konu edinen çalışmamıza başlamadan önce, bu çalışmada yararlandığımız eserlerden ve bu eserlerin yazarlarından söz etmek uygun olacaktır.

Kalavun Dönemine Kadar Memlûk-Haçlı İlişkileri başlığını taşıyan çalışmamızda yararlandığımız çalışmaları, *Kaynaklar* ve *Araştırmalar* başlıkları altında değerlendirmemiz mümkündür.

Kaynaklar

1. Jean de Joinville

Jean de Joinville, 1224 yılında Fransa'da doğmuştur. Soylu ve zengin bir aileye mensup olan Joinville dinsel bir eğitim almış, zühd hayatını benimsemiş, Fransa Kralı IX. Louis tarafından düzenlenen VII. Haçlı Seferine katılmıştır. Daha sonra bu sefere ilişkin hatıralarını kaleme almış, bu çalışmasında, IX. Louis ile ilgili olup bize ulaşmayan bir eserden yararlanmıştır. Kral Louis'nin doğumundan itibaren başlayarak kaleme aldığı kitabında

Joinville, VII Haçlı Seferi ile ilgili olarak başka kaynaklarda mevcut olmayan bilgiler vermiştir.¹

Eserin müellif nüshası bulunamamıştır. Natalis de Wailly tarafından elde bulunan yedi nüsha karşılaştırılmış ve XIX. yüzyılda eser Fransızca olarak yayınlanmıştır. Hasan Habeşî tarafından Arapçaya da çevrilmiş olan² eserin Türkçe çevirisi, Cüneyt Kanat tarafından İngilizce-Arapça çevirilerinden karşılaştırmalı olarak yapılmıştır. Etkileyici üslubu ve dinsel temelli yaklaşımları ile okuyucuyu cezbeden eser, VII Haçlı Seferi ve söz konusu dönemdeki Memlûk varlığı açısından yadsınamayacak bir değere sahiptir.³

2. Gregory Abu'l-Farac, (Bar Hebraeus), Abu'l-Farac Tarihi

1226 yılında Malatya'da doğan Bar Hebraeus, Yahudi asıllı bir hekim olan babasının nezaretinde başladığı tıp tahsiline devrin diğer hekimlerinin yanında da devam etti. Babasının Yahudi olması sebebiyle o dönem için çok az bilinen İbranice'yi de öğrenerek dikkatleri üzerine çekti. Moğol istilası üzerine babası ile birlikte Frank hâkimiyeti altındaki Antakya'ya yerleşen yazar, buradaki yöneticilerle anlaşmazlığa düşmesi üzerine Halep'e gönderildi. Bir süre burada kaldıktan sonra Dimaşk'a geçti ve burada, el-Meliku'n-Nâsır tarafından çok iyi karşılandı.⁴

Malatyalı Bar Hebraeus (Gregory Abu'l-Farac, öl. Azerbaycan, 1286) tarafından kaleme alınmış olan eser, Süryanice bir kaynak olup ortaçağ ortadoğusu ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. İslami literatürde İbnü'l-İbrî adıyla tanınan Süryanî tarihçi, eserini hazırlarken Arap kaynaklarından faydalanmış olduğu için daha çok mevcut kaynakları tekrar etmektedir.⁵ İlahiyat, felsefe, Süryani grameri gibi pek çok konularda eserler kaleme almış olan yazar, yaratılıştan başlayarak kaleme aldığı eserinde Farsça kaynaklardan yararlanmayı

¹ Cengiz Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesi (1240-1260)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s. X.

² Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. X.

³ Jean de Joinville, *Bir Haçlının Hatıraları*, Çeviren: Cüneyt Kanat, Ankara 2002.

⁴ Süleyman Özbek, *El-Meliku'z-Zâhir Rukneddîn Baybars El-Bundukdârî, (?-1277)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1988, s. 8.

⁵ Ali Sevim, *Suriye Selçukluları, I, (Fetihten Tutuş'un Ölümüne Kadar)*, Ankara 1965, s. 8.

da ihmal etmemiştir. Ayrıca, Müslümanların kendisinden rica etmesi üzerine, eserinin Arapça bir özet-tercümesini hazırlamıştır. Ölümünden kısa bir süre önce hazırladığı bu tercüme, *Târîh-u Muhtasaru'd-Duvel* ismini taşımaktadır.⁶

Bar Hebraeus'un eseri ilk defa 1663 yılında İngilizce çevirisiyle birlikte *Historia orientalis autore Gregoria* adıyla Oxford'da basılmıştır. 1783 yılında Almancaya çevrilmiş, 1890 ve 1958 yıllarında Beyrut'ta Anton Sâlihânî tarafından yeni baskıları yapılmıştır.⁷ Ernest A. Wallis Brudge tarafından Süryaniceden İngilizceye çevrilmiş olan eser, Ömer Rıza Doğrul tarafından dilimize aktarılmıştır.⁸

3. Baypars Tarihi

Edirne'deki Selimiye Kütüphanesi'nde bulunan ve Şerefüddin Yaltkaya tarafından 1941 yılında dilimize çevrilmiş olan Memlûk Sultanı Baybars'ın biyografisidir. Yazarının İbn Şeddâd (öl. 1285) ya da İbn Abdizzâhir (öl. 1292) olabileceği noktasında düşünceler olmasına rağmen bu konuda bir netlik bulunmamaktadır. Sözü edilen çevirmenin dilimize kazandırmış olduğu eser, Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanmıştır.⁹ Selimiye Kütüphanesi 1507 numarada kayıtlı bulunan eserin ikinci cildi mevcuttur. Nesih ile kaleme alınmış olan eser, 272 varak olup, her sayfada on beş satır vardır. Eser üzerinde, nerede, ne zaman ve kim tarafından kaleme alındığına dair herhangi bir kayıt yoktur.¹⁰

4. Ebu'l-Fidâ, Târîh-u Ebi'l-Fidâ el-Müsemma el-Muhtasar Fî Ahbâri'l-Beşer

Devlet adamı, şair ve tarihçi olan El-Melikü'l-Müeyyed İmâdeddîn Ebu'l-Fidâ İsmâîl b. Ali b. Mahmud İbn Ömer Şâhinşâh b. Eyyûb (öl. 1331) tarafından kaleme alınmış olan

⁶ Özbek, *El-Meliku'z-Zâhir...*, s. 8.

⁷ Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 154.

⁸ Gregory Abu'l-Farac, (Bar Hebraeus), *Abu'l-Farac Tarihi, I-II*, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999.

⁹ Baypars Tarihi, Çeviren: Şerefuddin Yaltkaya, İstanbul 1941.

¹⁰ Özbek, *El-Meliku'z-Zâhir...*, s. 5.

eser,¹¹ İbnu'l-Esîr'in *el-Kâmil*'i esas tutularak yazılmıştır.¹² İlk defa 1870 yılında İstanbul'da iki cilt halinde yayınlanmış olup Memlûkler ve Moğollar devrinin en önemli kaynaklarındanr.¹³

1273 yılında Dımaşk'ta doğmuş olan Ebu'l-Fidâ, gençliğinde, Frankların elinden alınan Akka, Rumkale ve Hamus kalelerinin muhasaralarına katılmış, Memlûk Sultanı Kalavun ile dostluk tesis ederek bu şekilde devlet ricali arasına girmiştir. Memlûk emiri olarak katıldığı birçok seferde başarılar gösteren Ebu'l-Fidâ, Sultan El-Melûku'l-Muzaffer Baybars tarafından el-Meliku'l-Mueyyed unvanı ile onurlandırılmıştır. Baybars dönemi ile ilgili bilgilerini İbn Abdizzâhir ile İbn Vâsıl'dan nakletmiş olan yazar, 1331 yılında vefat etmişti.¹⁴

5. İbnu'l-Verdî, Târîhu İbni'l-Verdî

Ebu'l-Fidâ tarihinin muhtasar bir biçimi olan İbnu'l-Verdî'nin (öl. 1349) eseri,¹⁵ İbnu'l-Esîr'in özeti şeklindedir.¹⁶ Şair, edip, fakih, filolog ve tarihçi olan İbn el-Verdî, tarih sahasında Ebu'l-Fidâ tarihine zeyl olarak kaleme aldığı "Tetimme el-Muhtasar min Ahbâr el-Beşer" adlı eseriyle meşhurdur. Bu kitapta Ebu'l-Fidâ tarihini telhis edip edebi bazı cümleler ilave etmiş, sonuna 1309-1349 yılları arasındaki olaylardan bahseden önemli bir zeyl yazmıştır. Bu zeyl 14. yüzyılın ilk yarısındaki Memlûk tarihi bakımından mühimdir. Kitap İstanbul'da basılmış ve M. Fâhûrî 1991 yılında Halep'te yeni bir neşrini yapmıştır.¹⁷

¹¹ El-Melikü'l-Müeyyed İmâdeddîn Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ali b. Mahmud İbn Ömer Şâhinşâh b. Eyyûb, *Târîh-u Ebî'l-Fidâ el-Müsemmâ el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer, I-II*, Neşreden: Mahmud Deyyûb, Beyrut 1997.

¹² Şemseddin Günlaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları*, Neşreden: Yüksel Kanar, İstanbul 1991, s. 210 vd.

¹³ Abdülkerim Özeydın, "el-Muhtasar", *DİA*, XXXI, s. 70-71.

¹⁴ Özbek, *El-Meliku'z-Zâhir...*, s. 11.

¹⁵ İbnu'l-Verdî, Zeyneddin Ömer b. Muzaffer eş-Şehîr, *Târîh-u İbnu'l-Verdî, I-II*, Beyrut 1996.

¹⁶ Ahmet Ocak, *Selçukluların Dini Siyaseti, (1040-1092)*, İstanbul 2002, s. 6.

¹⁷ Şeşen, *a.g.e.*, s. 191-192.

6. İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye

İslam tarihinin en önemli kaynaklarından biri olarak tarihteki yerini almış olan İbn Kesîr'in (öl. 1373) *el-Bidâye ve'n-Nihâye* isimli eseri,¹⁸ tıpkı diğer genel tarihler gibi yaratılıştan başlayarak olayları yıllara göre anlatır. İbn Kesîr'in eserinde, diğer tarihlere nazaran daha farklı bir eleştirel yaklaşım hâkimdir.¹⁹ Yazar, her yılın olaylarının sonunda, o yıl vefat eden önemli kişilerin isimlerini ve hayatlarında meydana gelen önemli olayları nakletmektedir. Bu açıdan biyografik bir önemi de olan eser Osmanlılar döneminde Türkçeye çevrilmiştir. 1994 yılında Mehmet Keskin tarafından *Büyük İslam Tarihi* başlığıyla çevirisi yapılmış olan eser, olayların sıralanışı açısından metodolojik bir kolaylığa sahip olup okuyucu için anlaşılması kolay bir üsluba sahiptir.

7. El-Makrizî, Kitâbu's-Sulûk Li Ma'rifet-i Duvelü'l-Mulûk

1364 yılında Kahire'de doğan Makrizî'nin kaynaklardan ulaşılabilen ilk görevi kadılıktır. El-Mueyyedyiye, El-Eşrefiyye ve El-İkbâliyye medreselerinde müderrislik ve çeşitli camilerde de imamlık görevlerinde bulunmuştur. 1430 yılında Hac yapmak için Mekke'ye yerleşen yazar, 1242 Şubat'ında burada vefat etmiştir.²⁰

Mısırlı tarihçi Takiyeddîn Ebî'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Abdi'l-Kâdir el-Ubeydî El-Makrizî'nin (öl. 1442) *Kitâbu's-Sulûk li Ma'rifet-i Düvelü'l-Mülûk* isimli tarihi, Eyyûbîler ve Memlûkler tarihi açısından en önemli kaynaklardan biridir.²¹ Temel anlamda bir Mısır tarihi olan kaynak, Mısır'a komşu ülkelerle ilgili bilgiler de içermektedir. Yazar, Baybars dönemini kaleme alırken, İbn Abdizzâhir ve İbn Şeddâd'ın yanında devrin tarihçilerinin eserlerinden nakiller yapıyorsa da, diğerlerinin aksine, onun üslubu süslü ve edebi bir üslup olmayıp, kolay anlaşılır bir üsluptur.²²

¹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Neşreden: Cûra Muhammed Cûra-Muhammed Husnî Şer'âvî, I-VII, Kahire 2006.

¹⁹ Günaltay, *a.g.e.*, s. 7.

²⁰ Özbek, *El-Meliku'z-Zâhir...*, s. 12.

²¹ Mısırlı tarihçi Takiyeddîn Ebî'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Abdi'l-kâdir el-Ubeydî El-Makrizî, *Kitâbu's-Sulûk li Ma'rifet-i Düvelü'l-Mülûk*, I-VIII, Neşreden: Muhammed Abdelkâdir Atâ, Beyrut 1997.

²² Özbek, *El-Meliku'z-Zâhir...*, s. 12.

8. İbn Tağrıberdî, en-Nucûmu'z-Zâhira

Cemâleddîn Ebi'l-Mehâsîn Yûsuf İbn Tağrıberdî el-Atâbekî, 1411 yılının Şubat ayında Kahire'de doğdu. Sultan Berkuk'un memlûklerinden olan babasını küçük yaşta kaybeden yazar, halası tarafından yetiştirildi. İlk eğitimini halasının kocası olan Abdurrahman el-Bulkûnî'den alan İbn Tağrıberdî, daha sonra, başta Aynî ve Makrizî olmak üzere devrin ileri gelenlerinden çeşitli dersler alarak eğitimini tamamladı. 1470 yılında vefat eden yazar, tarihle ilgili olarak 7 adet eser kaleme aldı.²³

Tarihle ilgili çalışmalarında hocaları Aynî ile Makrizî'nin etkisi altında kalmış olan İbn Tağrıberdî, *en-Nucûmu'z-Zâhira Fî Mulûk-i Mısır ve'l-Kâhira* ismini²⁴ taşıyan önemli eseri ile ün kazandı. Eserlerinde, başta İbn Şeddâd ve Makrizî olmak üzere kendisinden önceki birçok tarihçinin eserlerinden yararlandı.²⁵

Araştırmalar

Memlûk-Haçlı ilişkilerini incelerken, yukarıda sıraladığımız kaynak eserlerin yanında konu ile ilgili araştırmalar yapan, eserler ve makaleler kaleme alan modern bilim adamlarının çalışmalarından da yararlanmaya azami dikkat gösterdik. Türkiye'de konu ile ilgili çalışmalar yapmış olan bilim adamlarının yanı sıra, özellikle Arapça yazan bilim adamlarının eserlerini, ulaşabildiğimiz kadarıyla gözden geçirmeye çalıştık.

Başta Ali Aktan'ın önemli makalesi *Memlûk-Haçlı Münasebetleri* olmak üzere, Kazım Yaşar Koprıman'ın, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi Ansiklopedisi* (Mısır Memlûkleri, C. VI, İstanbul 1992, s. 433-467), *Türkler* isimli eser (Mısır Memlûkleri [1250-1517], C. V, Ankara 2002, s. 99-126) ve *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Baybars I, C. V, s. 221-223) için kaleme aldığı metinleri inceleme gayretinde bulunduk. Bunların yanı sıra Işın

²³ Özbek, *El-Meliku'z-Zâhir...*, s. 13.

²⁴ İbn Tağrıberdî el-Atâbekî, Cemâleddîn Ebi'l-Mehâsîn Yûsuf, *en-Nucûmu'z-Zâhira Fî Mulûk-i Mısır ve'l-Kâhira*, I-XVI, Neşreden: Muhammed Huseyn Şemseddîn, Beyrut 1992.

²⁵ Özbek, *El-Meliku'z-Zâhir...*, s. 13.

Demirkent'in Haçlılar ile ilgili çalışmaları, Samira Kortantamer'in ve Cüneyt Kanat'ın Memlûklerle ilgili çeviri ve makaleleri, İsmail Yiğit, Cengiz Tomar, Yüksel Arslantaş, Süleyman Kızıltoprak, Ebru Altan, Şaban Ali Düzgün, İnci Koçak, Nadir Özkuyumcu ve Süleyman Özbek başta olmak üzere birçok araştırmacımızın Haçlılar ya da Memlûkler konusundaki incelemelerinden yararlandık. Ayrıca Steven Runciman'ın *Haçlı Seferleri Tarihi* ve P. M. Holt ile David Ayalon'un makalelerini de çalışmamızda kullandık.

Son olarak Arapça olarak Haçlılarla ilgili yazan Kâsım Abde Kâsım, Mahmud Saîd Amrân, Saîd Abdulfettâh Âşûr, Saîd Ahmed Bercâvî, Mihail Cemîân, Seyyid Ali el-Harîrî, Münzer el-Hâyek ve Muhammed el-Arûsî el-Muttavî'nin yanı sıra, Memlûkler ile ilgili metinler kaleme almış olan Seyyid el-Bâz el-Arînî, Bessâm el-Aselî, Ahmed Muhtar el-İbâdî, Ali İbrahim Hasan, Muhammed Cemaleddîn Surûr, İsâm Muhammed Şibârû, Muhammed Süheyl Takkûş ve Adil Zeytûn gibi yazarların eserlerini de gözden geçirerek bunlardan faydalanma yoluna gittiğimizi belirtelim.

GİRİŞ

Tarih boyunca Ortadoğu coğrafyasında birçok devlet kurulmuştur. Bu devletler farklı yapılanmaları ve politikaları ile bu coğrafyada söz sahibi olmuşlardır. Ömürlerini tükettikten sonra da, yerlerini, kendilerinden sonra boşluklarını dolduracak olanların kurdukları siyasi yapılara terk etmişlerdir. Ortadoğu’da kurulan bu devletler Mısır’a hâkim olma çabası içinde olmuşlardır. Kimisi bu amaçlarına ulaşırken kimi de ulaşamamıştır. Dolayısıyla Mısır deltasında her zaman bir otorite var olmuştur. Bu otoriteler bazen Suriye, Irak ya da Arabistan’da bulunan bir merkeze bağlı olarak, bazen de bağımsızlık elde ederek müstakil devletler kurmuşlardır. Bu bağlamda Mısır’da kurulmuş olan İhşidîlerin, Tolunoğullarının, Fâtımîlerin, Eyyûbîlerin ve Memlûklerin ismini vermek mümkündür.

Çalışmamızın konusunu, tarih boyunca Ortadoğu’da kurulmuş olan en sıra dışı rejimlerden birini yaratan Memlûklerin, XI. yüzyılda Ortadoğu’yu hedef edinerek “*kutsal toprakları kurtarma*” sloganı ile harekete geçen ve sayısız insanın ölümüne, sayısız şehrin yok olmasına ve dinsel bağnazlığın ortaya çıkmasına yol açan Haçlı seferleri ve Haçlılar ile olan ilişkileri oluşturmaktadır.

Ortadoğu coğrafyasında bıraktıkları izlerle yüzyıllar boyunca bölgede ‘var olan’ Haçlılar, kurmuş oldukları birçok krallık ile birlikte ortaçağ istilâcılığının bariz örneklerini sergilediler. İslam dinine ve Müslümanlara karşı duydukları ölçsüz nefretten dolayı, hâkim oldukları topraklarda âdil idare kurmak bir yana, zalim olmayı seçtikleri için Müslümanlar tarafından bölgede bulundukları süre içinde her zaman bünyeye izinsiz girmiş bir mikrop, vücuttan atılması gereken bir ur olarak görülmüşlerdir. Bu anlamda, gerek Selçuklular, gerek Eyyûbîler, gerekse Memlûkler, Haçlılar ile yoğun bir mücadele içinde olmuşlar, onları

bölgeden söküp atmak için canlarını dişlerine takmışlardır. Başta Fâtımîler olmak üzere zaman zaman Haçlılarla işbirliğine giden bazı Müslümanlar olmuşsa da genel anlamda Haçlılar, Müslümanlar tarafından öfkeyle karşılanmış ve işgalci olarak görülmüşlerdir. Bunun için Haçlıların bölgede olduğu dönemde var olan bütün Müslüman devletler için onları buradan söküp atmak en önemli devlet politikalarından biri olmuştur.

Haçlılarla mücadele etmeyi varlığının amacı olarak gören Müslüman devletlerden biri de Mısır'da Türk asıllı memlûkler tarafından kurulmuş olan Memlûk Devleti'dir. Özellikle Eyyûbîler döneminde sarayda istihdam edilen memlûkler tarafından kurulan bu devletin en önemli özelliği, halkı Türk olmayan bir devletin yönetim mekanizmalarını işleten ekiplerin 'yabancı' ve başka yerlerden gelmiş Türklerden oluşmasıdır. Türk asıllı Memlûk sultanları Haçlılarla mücadeleyi görev bilmiş ve vatan olarak içselleştirdikleri Mısır'da, güçlü ve âdil bir idârî yapılanma kurmayı hedeflemişlerdir. Biz Memlûkleri Haçlılarla olan ilişkileri bağlamında incelemeye çalışacağız. Ancak takdir edilmelidir ki, Memlûk-Haçlı münasebetlerini incelemeden önce Memlûkler ile Haçlıları kısaca tanımak ve onları anlamaya çalışmak önemlidir. Aksi halde, zihnimizde oluşturacağımız yapı eksik ve yetersiz kalabilir.

1. Memlûkler

Sözlükte, "malik olmak" anlamındaki Arapça "meleke" fiil kökünden türetilmiş olan *Memlûk* kelimesi, "efendisinin temellûkü altında bulunan esir" anlamına gelmektedir. "Memlûk" kelimesi, İslam tarihinde zamanla terimsel bir anlam kazanmış ve *harplerde esir düşerek veya tüccarlardan satın alınarak köle olan beyaz adam* anlamını ifade eder olmuştur.²⁶ Bu anlamı ile memlûk, hükümdar veya emirlerin muhafız birliklerinde görev yapan hususi, ictimâî ve hukuki bir statüye sahip ücretli asker demek olup, bunların daha

²⁶ Adil Zeytûn, *Tarihu'l-Memâlik*, Şam 1981/1982, s. 1; Muhammed Süheyl Takkûş, *Târihu'l-Memâlik Fî Mısır ve Bilâdi's-Şâm*, Beyrut 1999, s. 15-16; İsâm Muhammed Şibârû, *es-Selâtîn Fî Maşriki'l-Arabî Meâlimu Devruhum es-Siyâsî ve'l-Hadarî, el-Memâlik*, Beyrut 1994, s. 7; Cüneyt Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri, (1382-1447)*, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 1996, s. 1; Cengiz Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesi (1240-1260)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s. 1.

sonra kuracak oldukları devlete “Devletü’l-Memâlîk” denilecektir.²⁷ Terim olarak askeri bir birimi tanımlayan memlûkler, köleler arasından seçilip özel bir eğitime tabi tutulduktan sonra hükümdarın muhafız birliğine alınır ve zamanla aristokratik bir sınıf meydana getirerek ücretli askerler haline gelirlerdi. Çeşitli İslam ülkelerinde memlûk yerine gulâm, sakâlîbe ve âbid kelimeleri de kullanılmıştır.²⁸

Muhafız birliklerinde görev yapan ve kendilerine has sosyal ve hukuki bir konuma sahip olan memlûkler, İslam toplumuna bir tür profesyonel asker niteliğinde girmişler, zamanla iktidarlara devirecek kadar güçlü organizasyonlara sahip olan güçlü odaklar haline gelmişlerdir. İktidarlara devirme girişimleri sırasında memlûk olmalarından dolayı bir aşağılık kompleksine kapılmamışlar, aksine kendilerine iktidarı getiren memlûk olma durumunu bir imtiyaz olarak görmüşlerdir.²⁹

Memlûkler genellikle Kafkaslardan ve Orta Asya bozkırlarından gelen ve Türk diye bilinen kavimler arasından seçilmekteydiler. İslam hukukunun köle statüsündeydiler ve beyaz ırktandılar. Önceleri Arap asıllı askerlerden meydana gelen, ancak daha sonraları İslamiyet’in yayılmasına paralel olarak çeşitli etnik unsurları bünyesine katan İslam ordularında yer alan memlûkler, savaşçılığa olan yetenekleri sayesinde ordunun en yüksek kademelerinde kendilerine kolayca yer bulmaktaydılar. Dönemin en önemli asker kaynağı Horasan idi. Emevîlerin yıkılmasında etkin rol oynamış olan ve Abbâsî ordusunun önemli bir kısmını oluşturan Horasan askerlerinin arasında, çoğunluğu Türkler oluşturmaktaydı.³⁰ İslam tarihinde memlûk kullanımını ilk defa Abbâsîler başlatmıştır.³¹ Bunun temel nedeni Abbâsîlerin kuruluş aşamasında önemli bir rol oynayan İranlılara karşı, Türk asıllı memlûkler vasıtasıyla bir çeşit denge yaratmaktır. Bu politika, ilk defa Abbâsî halifelerinden el-Me’mûn zamanında faaliyete sokulmuş, özel bir önem verilen bu birlikler için el-Mu’tasım döneminde Samarra

²⁷ Kazım Yaşar Koprıman, “Mısır Memlûkleri”, *DGBİT*, VI, İstanbul 1992, s. 433-434; Kazım Yaşar Koprıman, “Mısır Memlûkleri (1250-1517)”, *Türkler*, V, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara 2002, s. 99.

²⁸ Süleyman Kızıltoprak, “Memlûk”, *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 87.

²⁹ Kızıltoprak, “Memlûk”, *DİA*, XXIX, s. 87-88.

³⁰ Kızıltoprak, “Memlûk”, *DİA*, XXIX, s. 88.

³¹ Ali İbrahim Hasan, *Dirasât Fî Târihi’l-Memâlîki’l-Bahriyye*, Mısır 1965, s. 21; Ahmed Muhtar el-İbâdî, *Kıyâmu Devletü’l-Memâlîki’l-Ülâ Fî Mısır ve’s-Şâm*, Beyrut 1986, s. 11; Takkûş, *a.g.e.*, s. 16; Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, s. 2.

şehri kurulmuştu.³² Bu memlûk unsurun yönetim üzerindeki etkisi o kadar artacaktı ki, Abbâsî Devleti'nin sona ermesine kadar halifeler iktidara tam hâkim olabilmek için bu memlûkler ile mücadele etmek zorunda kalacaklardı.³³ Tam anlamıyla asker olarak yaşayan bu memlûkler, tıpkı kendileri gibi Türk olan komutanlar tarafından komuta ediliyor, soylarının bozulmamasını sağlamak amacıyla evlenmeleri için kendilerine Türk kızları getiriliyordu. Memlûkler Abbâsîlerin dış tehditlere karşı en önemli silahlı kuvvetleri olma özelliğine sahiptiler. Bu durum onların zamanla iyice çoğalmalarını sağlayacaktı.³⁴

Türk memlûkleri farklı devletler tarafından yaklaşık 450 yıl boyunca tercih edilen askeri birlikler oldular. Müslüman bir idareci Türk memlûklerden oluşan bir birlik kurmaya karar verdiği zaman komşu devletler de aynı şekilde davranıyor, onlar da memlûk birlikleri oluşturma çabası içine giriyorlardı. Komşu devletler karşısında zayıf kalmamak için oluşturulan ve aynı amaç doğrultusunda sayıları arttırılan memlûkler, gün geçtikçe daha geniş alanlarda söz sahibi olmaya başladılar. XII. yüzyılın ortalarında, Ortadoğu'daki irili ufaklı bütün İslam devletlerinde memlûklerin sayısı ve nüfuzu olağanüstü bir şekilde arttı. Mesela, bir Eyyûbî hükümdarı saltanatını korumak için mutlaka memlûklerin desteğine ihtiyaç duyuyor, onlar da bu sayede siyasi etkinliklerini genişletme fırsatı elde ediyorlardı.³⁵

Memlûkler, kısa sürede Abbâsîlerin hüküm sürdüğü bütün topraklara yayıldılar. Halifelerin memlûklerinin yanı sıra eyalet valilerinin ve diğer ileri gelenlerin de memlûkleri vardı. Zamanla güçlenen ve efendileri tarafından azat edilen memlûkler nüfuzlarını kullanarak bulundukları bölgelerde idari roller oynamaya ve gösterdikleri yararlılıklardan dolayı çeşitli yerlerin valiliklerine getirilmeye başladılar. Bu noktada onlar da memlûk sistemini uyguladılar ve kendi memlûk birliklerini oluşturma çabası içinde oldular.³⁶ Bu durum zamanla devlet otoritesinin sarsılmasına neden oldu. Çünkü memlûkler merkeze karşı bağımsızlık savaşına girmeye eğilimliydiler. Bu bağlamda memlûkler zamanla kendi idari yapılanmalarını da oluşturdular. Babası memlûk olan Mısır Valisinin vekili Ahmed b. Tolun,

³² Münzer el-Hâyek, *el-Alâkâtü'd-Düvelîyye fî Asri'l-Hurûbü's-Salîbiyye, I, el-Alâkâtü Beyne'l-Kavî ve'd-Düvelü'l-İslâmiyye*, Şam 2006, s. 377; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 12; Takkûş, *a.g.e.*, s. 17.

³³ Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 3.

³⁴ Koprman, "Mısır Memlûkleri", *DGBİT*, VI, s. 434; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Türkler*, V, s. 99-100; Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, s. 2.

³⁵ Kızıltoprak, "Memlûk", *DİA*, XXIX, s. 88.

³⁶ Koprman, "Mısır Memlûkleri", *DGBİT*, VI, s. 434; Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, s. 2-3.

memlûklerin de desteğini alarak 868 yılında Mısır'da ilk Müslüman-Türk devletini kurdu. Rivayetlere bakılacak olursa Ahmed b. Tolun'un 24 bin civarında memlûkü vardı. Dönemin şartları göz önüne alındığında bu sayı çok ciddi bir rakamdır ve memlûklerin otoritesinin ulaştığı sınırları ortaya koymaktadır. Tolunoğullarının³⁷ tarih sahnesinden silinmesinden sonra Mısır'da, bir başka Türk memlûkünün oğlu olan Muhammed b. Tuğc el-İhşid iktidarı ele geçirerek 935 yılında İhşidiler devletini kurdu.³⁸ İkinci Türk devleti olan İhşidîlerin kurucusu Tuğc'un memlûkleri 8 bin civarındaydı. İhşidîlerden sonra Mısır'da hâkim olan Fâtımîler de özellikle el-Mustansır döneminden sonra Türk memlûkleri yoğun olarak kullanmaya başladılar.³⁹

Memlûk sistemi, ideal şekline Memlûk Devleti zamanında ulaştı.⁴⁰ Bu sistemin temel ilkeleri çerçevesinde asker olarak yetiştirilecek olan aday memlûklerde cesaret, güçlülük, çeviklik ve uzun boyluluk gibi maddi özellikler taşımasının yanında gazilik, şehitlik, cihat gibi manevi değerler uğruna savaşma isteğine sahip olma özellikleri aranıyor, memlûk adaylarının İslam inancının aşılana bileceği step kültüründe yetişmiş küçük çocuklar olmalarına dikkat ediliyordu. Aranan şartlara sahip olan satılık gençler için gerektiğinde büyük paralar ödeniyordu. Bu sebeple bazı aileler çocuklarını gönüllü olarak köle tüccarlarına satıyor, sıkı pazarlıklar yapıyordu. En bilinen şekliyle 'hoca' denen köle tüccarları vergilerden muaf tutuluyor, köle ticaretine çok önem veriliyordu.⁴¹ Köle tâciri Orta Asya'dan getirdiği köleleri doğrudan Mısır'a getiremezdi. Toplanan köleler, İslam âlemine arz için önce

³⁷ Tolunoğulları ile ilgili bilgi için bakınız: Ebulfez Elçibey, *Tolunoğulları Devleti (868-905)*, İstanbul 1997; Nesimi Yazıcı, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*, Ankara 1992, s. 42-48; Nadir Özkuyumcu, "Tolunoğulları", *GTT, III*, Editörler: Hasan Celal Güzel-Ali Birinci, Ankara 2002, s. 307-348. Ayrıca bk. Nadir Özkuyumcu, *İbn-i Zülak'da İlk Müslüman Türk Devletleri: Tolunoğulları ve İhşidîler*, İzmir 1996.

³⁸ Kızıltoprak, "Memlûk", *DİA, XXIX*, s. 88; İhşidîler ile ilgili bilgi için bakınız: Yazıcı, *a.g.e.*, s. 56-59; Nadir Özkuyumcu, "İhşidîler", *GTT, III*, Editörler: Hasan Celal Güzel-Ali Birinci, Ankara 2002, s. 349-385. Ayrıca bk. Nadir Özkuyumcu, *İbn-i Zülak'da İlk Müslüman Türk Devletleri: Tolunoğulları ve İhşidîler*, İzmir 1996.

³⁹ İbrahim Hasan, *a.g.e.*, s. 21-22; El-Hâyek, *a.g.e.*, s. 371; Takkûş, *a.g.e.*, s. 19-20; Koprman, "Mısır Memlûkleri", *DGBİT, VI*, s. 435-436; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Türkler*, s. 100; Tolunoğulları döneminden Eyyûbîler döneminin sonuna kadar olan zaman diliminde memlûklerin rolü konusunda ayrıntılı bilgi için bakınız: El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 65-113.

⁴⁰ Memlûklerle ilgili detaylı bilgi için bakınız: Samira Kortantamer, *Bahri Memlûklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarında İlişkiler*, İzmir 1993, s. 15-26.

⁴¹ David Ayalon, "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi", Çeviren: Samira Kortantamer, *Tarih İncelemeleri Dergisi, IV*, İzmir 1988, s. 213.

büyük şehirlerde açılan köle pazarlarına götürülüyordu. Bu köle pazarlarının en meşhurları Fustat ve Bağdat'ta bulunan ve 'Dâru'r-Rikâk' denilen pazarlardı.⁴²

Sultan tarafından satın alınan ve ücretleri devlet hazinesi tarafından ödenen memlûkler sıkı bir eğitime tabi tutulurlardı. "Tibak" denilen bir nevi kışlalarda sürdürülen bu eğitim sırasında yoğun bir askeri talimden geçirilirlerdi.⁴³ Bu eğitim programında Sünni temelli din eğitimi çok önemli bir yer tutmaktaydı.⁴⁴ Bir memlûkün hayatındaki en önemli kişi onu en son satın alan ve azat eden kimseydi. Memlûk kendisini azat eden efendisinin ismiyle anılırdı.⁴⁵ Azat edilen memlûke 'atîk', azat edene de 'mu'tık', 'mevlâ', 'seyyid' ya da 'üstâd' denirdi. Memlûk kendisini azat eden son efendisine ölümüne kadar saygı ve sadakat duyguları ile bağlı kalırdı.⁴⁶ Bir memlûk mevlâsına gösterdiği sadakatin benzerini arkadaşlarına karşı da gösterirdi.⁴⁷ Memlûkun kölelik ve azatlık arkadaşlarına 'huşdâş' denirdi. Huşdâşlar arasında görülen sağlıklı dayanışma yaşça büyük olanın küçüğü gözetmesi noktasında çok önemliydi ve büyük memlûke 'ağa', küçük memlûke de 'ini' denirdi.⁴⁸

Memlûkler her zaman Türk isimleri kullanmışlardır. Bu durum onların toplumun geri kalanından ayrılmaları, birlik olmaları ve kendi özgün kimliklerini korumaları noktasında büyük önem taşımaktadır. Onların etnik köken olarak Türk olup olmamalarının Türk isimleri taşımalarında etkisi yoktu; Türk olmayanlar da Türk ismi almak zorundaydılar. İsim değişikliği, genellikle, kölenin tüccar tarafından ilk efendisine satışı sırasında yapılırdı.

⁴² Kızıltoprak, "Memlûk", *DİA*, XXIX, s. 89.

⁴³ Seyyid el-Bâz el-Arîni, *el-Memâlik*, Beyrut Tarihsiz, s. 84-88; Kanat, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri*, s. 1.

⁴⁴ Ayalon, "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi", Çev. Samira Kortantamer, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IV, s. 221-222; Memlûklerin eğitim ve öğretimleri konusunda ayrıntılı bilgi için bakınız: El-Arîni, *a.g.e.*, s. 93-127; Memlûklerde din olgusunun etkisi ve önemi ile ilgili bir bölüm için bakınız: Donald P. Little, *History and Historiography of the Mamlûks*, London 1986, s. 165-181.

⁴⁵ İbrahim Hasan, *a.g.e.*, s. 25.

⁴⁶ El-Arîni, *a.g.e.*, s. 208-209.

⁴⁷ El-Arîni, *a.g.e.*, s. 211-212; Ayalon, "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi", Çeviren: Samira Kortantamer, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IV, s. 213.

⁴⁸ El-Arîni, *a.g.e.*, s. 217; Ayalon, "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi", Çeviren: Samira Kortantamer, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IV, s. 241-244; Kızıltoprak, "Memlûk", *DİA*, XXIX, s. 89.

Konuştukları dil Türkçe idi ve Türk veya Etrâk olarak biliniyorlardı. Kurmuş oldukları devlete “Memlûkler”in yanı sıra, “Devletü’t-Türk” ve “Devletü’l-Etrâk” da denilmekteydi.⁴⁹

Memlûkler birçok alandaki yetenekleri ve askeri alandaki başarıları ile Mısır toplumunda aristokratik bir sınıf oluşturmuşlardı. Ancak bu durum tek nesillik bir soyluluktu. Yani memlûkun memlûk olmasıyla başlayıp ölümüyle sona eriyordu ve çocuklarına intikal etmiyordu. Çünkü bir memlûkun oğlu kölelik veya esirlikten gelmediği için memlûk olamıyor, bu sıfatı taşıyamıyordu. Onlara, “Evlâd en-Nâs” deniliyordu.⁵⁰

Görev aldıkları kademelerde zamanla yükselen ve mensup oldukları yerlerde önemli kişiler haline gelen memlûkler, devlet yönetiminde etkili olmaya başladılar. Bu etkili olma durumu Memlûk Devleti’nin kurulması ile zirveye çıktı. Memlûkler kendi bağımsız devletlerini bu şekilde kurdular ve genelde dünya tarihine, özelde de Ortadoğu tarihine, daha önce eşi benzeri görülmemiş olan bir rejimi armağan ettiler. Onlar, 1250 yılında Mısır’da iktidarı ele geçirerek 1517 yılında Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim tarafından yıkılacak olan kendi bağımsız devletlerini kurdular ve devletlerinin yıkılışından sonra da Napoleon ile Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın 1811 yılında önde gelen Memlûk beylerini ortadan kaldırmalarına kadar nüfuzlarını korumayı sürdürdüler.⁵¹

Mısır ve Suriye’de 1250-1517 yılları arasında hüküm süren Memlûkler, Ortaçağ İslam tarihinde önemli bir yere sahiptirler. Memlûkler, genel olarak Bahrî Memlûkler (1250-1382) ve Burcî Memlûkler olarak iki dönemde incelenirler.⁵²

Eyyûbîler döneminde çok önemli roller oynayan Memlûklerin düzenli bir şekilde ortaya çıkmaları ve nüfuzlarını artırmaları, XIII. yüzyılın ilk yarısında oldu. Memlûkler, 1240 yılında Eyyûbî Sultanı II. el-Adil’i (1238-1240) bir darbe ile tahtından indirerek el-Melik es-

⁴⁹ Samira Kortantamer, “Memlûklar’da Türk Kültürü”, *İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s. 173-174; Kızıltoprak, “Memlûk”, *DİA*, XXIX, s. 89.

⁵⁰ Kızıltoprak, “Memlûk”, *DİA*, XXIX, s. 89.

⁵¹ Ayalon, “Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi”, Çeviren: Samira Kortantamer, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IV, s. 211; Kızıltoprak, “Memlûk”, *DİA*, XXIX, s. 88.

⁵² İsmail Yiğit, “Memlûkler”, *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 90.

Salih Necmeddin Eyyûb'ü hükümdar yaptılar.⁵³ O da memlûklere bunun karşılığını vererek iyi davrandı ve onları hoşnut etti.⁵⁴ Pek çok Kıpçak memlûku alarak onlara özel önem vermiş olan el-Melik es-Salih döneminde memlûklerin nüfuzu iyice arttı.⁵⁵ Memlûk tarihçisi el-Aynî, *Ikdu'l-Cumân fî Tarih-i Ehli'z-Zaman* adlı eserinde memlûklerin bu dönemdeki etkinliğini şu cümlelerle özetler:

“Es-Sâlih, Eyyûbîlerden hiçbir hükümdarın toplamadığı kadar çok sayıda Türk memlûkü toplamıştı. Öyle ki, Mısır'daki Eyyûbî ordusunun komutanlarının çoğu onun memlûklerindendi.”⁵⁶

Mısır'da sayıları iyice çoğalmış olan bu memlûklerin arasından çoğunluğunu Kıpçak ve Harezmlilerin teşkil ettiği ayrı bir memlûk grubu kuran el-Melik es-Salih, bunları, kara ile bağlantısını keserek berkitmiş olduğu Nil Nehri içindeki er-Ravda adasına yerleştirdi.⁵⁷ El-Memâlik el-Bahriyye (Bahrî Memlûkler) adını verdiği bu yeni oluşum,⁵⁸ başlangıçta es-Salih'in gücünü arttırdıysa da, zamanla sayılarının artması, Eyyûbî Devleti'nin çökmesinin en önemli nedenlerinden biri oldu.⁵⁹

Necmeddin Eyyûb'ün ölümünün hemen ardından Haçlılara karşı kazanılan Mansûre ve Kral IX. Louis ile birlikte birçok Haçlı komutanın da esir alındığı Fâraskûr (1250) savaşlarında en büyük rolü memlûk kuvvetleri oynadılar. Ancak yeni Eyyûbî hükümdarı Turanşah onların başarısını kısılandı ve liderlerinin tahtında gözü olduğu düşüncesiyle onları görevlerinden almaya başladı. Ayrıca tahta geçmesini sağlayan üvey annesi Şeceru'd-durr'u babasının hazinesini saklamakla itham etti. Bunun üzerine Baybars el-Bundukdârî ve

⁵³ Ebu'l-Fidâ, II, s. 229; İbnu'l-Verdî, II, s. 165; İbn Kesîr, VII, s. 88-89; İbn Tagriberdî, VI, s. 269-279; El-Makrizî, I, s. 400-403.

⁵⁴ Zeytûn, *a.g.e.*, s. 1; Takkûş, *a.g.e.*, s. 25.

⁵⁵ Koprman, “Mısır Memlûkleri”, *DGBİT*, VI, s. 437; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 9, 26.

⁵⁶ Aktaran: Koprman, “Mısır Memlûkleri”, *DGBİT*, VI, s. 438.

⁵⁷ İbn-i Kesîr, VII, s. 91; İbn Tagriberdî, VI, s. 302; El-Makrizî, I, s. 405; Şibârû, *a.g.e.*, s. 8; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 1; El-Hâyek, *a.g.e.*, s. 376; Takkûş, *a.g.e.*, s. 27; Yiğit, “Memlûkler”, *DİA*, XXIX, s. 90; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 27.

⁵⁸ Baypars Tarihi, XIII; Ebu'l-Fidâ, II, s. 285-286; Şibârû, *a.g.e.*, s. 8; İbrahim Hasan, *a.g.e.*, s. 22.

⁵⁹ Takkûş, *a.g.e.*, s. 27; Koprman, “Mısır Memlûkleri”, *DGBİT*, VI, s. 438; Koprman, “Mısır Memlûkleri (1250-1517)”, *Türkler*, s. 100.

arkadaşları bir suikast ile Turanşah'ı öldürdüler. Onun ölümüyle Mısır'da Eyyûbîler Devleti yıkıldı ve Memlûkler adıyla bilinen Türk Devleti kurulmuş oldu.⁶⁰

Baybars ve arkadaşları efendileri Necmeddin Eyyûb'ün dul eşi Şeceru'd-durr'u tahta çıkararak onun memlûklerinden olan İzzeddîn Aybek et-Türkmânî'yi de atabek yaptılar.⁶¹ Türk asıllı olduğundan dolayı⁶² bazı tarihçiler tarafında Memlûklerin ilk sultanı olarak kabul edilen Şeceru'd-durr'un⁶³ sultanlığının yadırganması üzerine, Abbâsî halifesinin de etkisiyle Şeceru'd-durr Aybek ile evlendi⁶⁴ ve seksen gün kaldığı tahtı eşine devretti. Bu şekilde tarihçilerin çoğu tarafından ilk Memlûk sultanı olduğu kabul edilen Aybek “el-Melikü'l-Muizz” unvanını alarak tahta çıktı⁶⁵ ve Memlûk Devleti resmi olarak kurulmuş oldu. Takvimler 3 Temmuz 1250'yi gösteriyordu.⁶⁶

Sultan İzzeddin Aybek Eyyûbî ailesinden olmadığı için Eyyûbîler tarafından pek sevilmiyordu.⁶⁷ Sultan olduktan sonra içeride ve dışarıda birçok zorlukla karşılaştı.⁶⁸ Suriye

⁶⁰ Joinville, *a.g.e.*, 42-44; Ebu'l-Fidâ, II, s. 287-288; İbnu'l-Verdî, II, s. 178; İbn Kesîr, VII, s. 107-108; İbn Tagriberdî, VI, s. 322-331; El-Makrizî, I, s. 448-459; Şibârû, *a.g.e.*, s. 7; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 111-113; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 7-8; El-Hâyek, *a.g.e.*, s. 382-383; Takkûş, *a.g.e.*, s. 22-24; Yiğit, “Memlûkler”, *DİA*, XXIX, s. 90; Kopraman, “Mısır Memlûkleri”, *DGBİT*, VI, s. 440-441; Kopraman, “Mısır Memlûkleri (1250-1517)”, *Türkler*, VI, s. 101; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 60-63.

⁶¹ Ebu'l-Fidâ, II, s. 288; İbnu'l-Verdî, II, s. 178; İbn Kesîr, VII, s. 108-109; İbn Tagriberdî, VI, s. 335-336; El-Makrizî, I, s. 459; Takkûş, *a.g.e.*, s. 35-36; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 64-65.

⁶² El-Makrizî, I, s. 459; Ebu'l-Fidâ, II, s. 300; Takkûş, *a.g.e.*, s. 35; Kortantamer, “Memlûklar'da Türk Kültürü”, *İsmail Aka Armağanı*, s. 188.

⁶³ El-Makrizî, I, s. 459; Şibârû, *a.g.e.*, s. 9; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 8.

⁶⁴ El-Makrizî, Bağdattaki Abbâsî Halifesinin, Şeceru'd-durr'un saltanatına verdiği tepkiyi şöyle anlatır: Haber Bağdat'a ulaştığı zaman [Şeceru'd-durr'un sultan olduğu haberi] Halife Mu'tasım Billah Mısır'a bir mektup göndererek emirleri azarladı ve şöyle dedi: Eğer orada adam yoksa bize haber verin, biz size gönderelim. El-Makrizî, I, s. 463-464.

⁶⁵ İbn Tagriberdî, el-Makrizî'nin aksine, ilk Memlûk sultanının Aybek olduğunu söyler. İbn Tagriberdî, VII, s. 3.

⁶⁶ Bar Hebraeus, II, s. 552; Ebu'l-Fidâ, II, s. 289-290; İbnu'l-Verdî, II, s. 187; İbn Kesîr, VII, s. 122; İbn Tagriberdî, VII, s. 4-5; El-Makrizî, I, s. 464; Şibârû, *a.g.e.*, s. 10; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 123-124; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 10-11; El-Hâyek, *a.g.e.*, s. 389; Takkûş, *a.g.e.*, s. 43; Yiğit, “Memlûkler”, *DİA*, XXIX, s. 90; Kopraman, “Mısır Memlûkleri”, *DGBİT*, VI, s. 441-443; Kopraman, “Mısır Memlûkleri (1250-1517)”, *Türkler*, s. 102; Tomar, *a.g.t.*, s. 6; P. M. Holt, “Memlûk Sultanlığında Devlet Yapısı”, Çeviren: Samira Kortantamer, *Belleten*, LII / 202, Ankara 1988, s. 230.

⁶⁷ Aybek'in Suriye Eyyûbîleri ile olan ilişkileri için bakınız: Şibârû, *a.g.e.*, s. 11-12; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 12-16; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 124-127; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 69-72.

Eyyûbîleri Mısır'ın ellerinden gitmesini hazmedemedikleri için Mısır'a yeniden hâkim olmak ve yeni doğmakta olan devlete son vermek istiyorlardı. Bunun yanında Bahriyye mensupları da kendilerinden birini sultan yapmadıkları için pişman olmuşlardı. Aybek bir memlûk olmasına rağmen kendilerinden olmayıp 1229-1454 yılları arasında Yemen'de hüküm sürmüş olan Resüloğulları hanedanının memlûkü iken es-Sâlih Necmeddîn Eyyûb'e intikal etmişti. Aybek'in sultan olmasından 5 gün sonra Bahriyye mensupları Eyyûbî soyundan olan 6 yaşındaki Musa'yı Aybek'e 'şerîk' yaptılar. Ancak bu küçük çocuğun saltanat ortaklığı kâğıt üzerinde olmaktan öteye geçmedi. Hatta Musa'nın saltanat ortaklığı, Suriye'deki Eyyûbîlerin muhalefetine isyan olarak algılanmasını sağlayan bir fırsat olarak görüldü. Bundan dolayı Suriye'deki Eyyûbîler ile savaşa girildi. Suriyeliler mağlup edildiler. Sonuçta Eyyûbîler, Memlûk Devleti'ni resmen tanıdılar ve aralarında, Ürdün nehrini sınır olarak kabul ettikleri bir anlaşma yaptılar. Aybek Moğol tehlikesinin yarattığı tedirginliği de kullanarak Musa'nın ismini hutbelerden kaldırdı ve onu tutuklattırdı.⁶⁹ Mısır'da çok etkili bir konuma gelmiş olan güçlerini halka kötülük yaparak kullanan memlûkleri baskı altına aldı. Mesela memlûklerin ileri gelenlerinden Aktay'ı, yaptığı taşkınlıkların sonucunda Kal'atü'l-Cebel'e çağırarak öldürttü.⁷⁰ Bu durumu tepki ile karşılayan diğer memlûk ileri gelenlerine karşı da sert tedbirler almayı ihmal etmedi. Kendisine yönelik birçok olumsuz girişimi boşa çıkaran Sultan Aybek'in yaşamı, kaderin bir cilvesi ile sona erecekti. Bu sırada Memlûk Sultanı Aybek siyasi bir evliliğin hazırlıklarını yapmaktaydı. Musul Emiri Bedreddin Lü'lü'nün kızı ile nişanlanmıştı. Ancak ömrü evlenecek kadar uzun olmadı. 9 Nisan 1257 tarihinde Şeceru'd-durr'un emri ile düzenlenen suikastın sonucunda hamamda yıkanırken öldürüldü.⁷¹

⁶⁸ Şibârû, *a.g.e.*, s. 10; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 124; Takkûş, *a.g.e.*, s. 45-46.

⁶⁹ El-Makrizî, I, s. 477.

⁷⁰ Baypars Tarihi, s. XIV; Ebu'l-Fidâ, II, s. 297-298; İbnu'l-Verdî, II, s. 187; İbn Kesîr, VII, s. 122.

⁷¹ Bar Hebraeus, II, s. 552; Ebu'l-Fidâ, II, s. 300; İbnu'l-Verdî, II, s. 188; İbn Kesîr, VII, s. 122; İbn Tağrîberdî, VI, s. 334-335; El-Makrizî, I, s. 493-494; Cüneyt Kanat, "Bahri Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar," *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, III, İstanbul 2000, s. 30; Samira Kortantamer, "Memlûk Toplum Hayatında Ölüm Olayları," *Türk Kültüründe Ölüm Uluslar arası Sempozyumuna sunulan bildiri*, İstanbul, 25-26 Kasım 2004; Şibârû, *a.g.e.*, s. 13-14; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 16-17; Takkûş, *a.g.e.*, s. 46-57; Yiğit, "Memlûkler", *DİA*, XXIX, s. 90; Koprman, "Mısır Memlûkleri", *DGBİT*, VI, s. 444-449; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Türkler*, s. 102-103; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 80-81.

Duruma hakim olan İzzeddin Aybek'in memlûkleri, Aybek'in oğlu olan Nureddin Ali'yi sultanlığa (1257-1259), aralarından biri olan Kutuz'u da saltanat naipliğine getirdiler.⁷² Eyyûbî-Memlûk gerginliğinin devam ettiği ve Moğol tehlikesinin de var olduğu bu dönemde, yaptığı bir toplantıda Kutuz, daha tecrübeli ve otoriter birinin tahta geçmesini teklif etti ve bu teklifin sonucunda, 5 Kasım 1259'da oy birliği ile sultanlık tahtına çıkarıldı.⁷³ Kendisine el-Muzaffer lakabı verildi.⁷⁴ Bu sırada İslam tarihinin en kritik dönemlerinden biri yaşanıyor. Yakındoğu, Moğol tehlikesi altındaydı. Hülagu, Kutuz'a elçiler göndererek kayıtsız şartsız teslim olmalarını istemiş, ancak Kutuz bu teklife Moğol elçilerini öldürerek cevap vermişti. Memlûkler, 3 Eylül 1260 tarihinde Moğollar ile yaptıkları Ayn Câlut savaşını kazandılar.⁷⁵ Bu zaferin sonucunda, XII. yüzyıldan sonra Nureddin Mahmud Zengi ile Selahaddin Eyyûbî'nin çabaları ile birleşen, ancak es-Salih'in vefatından sonra yeniden parçalanmış Suriye bütünlüğü yeniden tesis edildi. Ayrıca bu zafer Memlûk Devleti'nin meşruiyetini pekiştiren en önemli unsur oldu.⁷⁶ Sadece Moğollara karşı değil, tüm İslam âlemine karşı Memlûklerin gücünü ispatlayan bu savaş sonucunda, Memlûk devletinin yıldızı artık iyice parlamıştı.⁷⁷

⁷² Ebu'l-Fidâ, II, s. 300; İbnu'l-Verdî, II, s. 188; İbn Kesîr, VII, s. 138; İbn Tagriberdî, VII, s. 37-38; El-Makrizî, I, s. 495; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 18; Koprman, "Mısır Memlûkleri", *DGBİT*, VI, s. 450; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Türkler*, s. 103; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 84.

⁷³ Bar Hebraeus, II, s. 552; İbn Kesîr, VII, s. 138; İbn Tagriberdî, VII, s. 38-40; El-Makrizî, I, s. 507-508; Takkûş, *a.g.e.*, s. 58-60.

⁷⁴ Ebu'l-Fidâ, II, s. 307-308; İbnu'l-Verdî, II, s. 196; Şibârû, *a.g.e.*, s. 14; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 99; İbn-i Kesîr, *el-Bidâye*'nin konu ile ilgili bölümünde, "el-Muzaffer" isminin bizzat Kutuz tarafından kendisine verildiğini kaydeder. Bakınız: *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, VII, s. 138.

⁷⁵ Ebu'l-Fidâ, II, s. 314-315; İbnu'l-Verdî, II, s. 196-203; İbn Kesîr, VII, s. 141-144; El-Makrizî, I, s. 514-518; Şibârû, *a.g.e.*, s. 15; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 21-22; Takkûş, *a.g.e.*, s. 73-80; Yiğit, "Memlûkler", *DİA*, XXIX, s. 90; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Türkler*, s. 104; Tomar, *a.g.t.*, s. 104-107; Ayn Câlut Savaşı ile ilgili müstakil bir çalışma için bakınız: Süleyman Özbek, "Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud", *Türkler*, V, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara 2002, s. 127-133.

⁷⁶ Koprman, "Mısır Memlûkleri", *DGBİT*, VI, s. 452-455; Yüksel Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Ortadoğu Tarihine Etkileri," *Belleten*, LXVII / 248-250, (2004), s. 788-789.

⁷⁷ Takkûş, *a.g.e.*, s. 81-82.

Kutuz, 22 Ekim 1260 tarihinde, kendisinden Halep Emirliğini isteyen Bahrî emirlerinden Baybars el-Bundukdârî'nin isteğini kabul etmemesi sonucunda, o ve arkadaşları tarafından düzenlenen bir komplo sonucu öldürüldü.⁷⁸

Bahrî Memlûkleri tarafından sultan ilan edilen ve devletin gerçek kurucusu kabul edilen I. Baybars ile birlikte Memlûk tarihinde yeni bir dönem başladı. Önce “el-Melikü'l-Kâhir Rukneddîn Baybars es-Sâlihî” unvanını alan, ancak daha sonra aldığı lakabı “el-Melikü'z-Zâhir” olarak değiştiren Baybars, on yedi yıl devam eden (1260-1277) saltanatı sırasında İlhanlılar, Bâtınîler ve Haçlılarla mücadele etti.⁷⁹ Cengiz yasasını ve töreyi titizlikle uyguladığı saltanat dönemi, Memlûklerin en parlak dönemlerinden biri oldu.⁸⁰ Moğollar tarafından yıkılan Abbâsî hilâfetini Mısır'da yeniden tesis eden Baybars,⁸¹ özellikle Haçlılarla yaptığı yoğun ve başarılı mücadelelerle Memlûk tarihinin en önemli karakterlerinden biri olarak tarihe adını yazdırdı.⁸²

Baybars, daha hayatta iken, 1264 yılında oğlu el-Melik es-Said Berke'yi⁸³ sultan ilan edip bunu büyük bir törenle kutlamış, emirlerinden onun için biat almıştı.⁸⁴ 1277 yılında vefat edince yerine oğlu Berke'nin adına hutbe okutuldu.⁸⁵ İleri gelenler de biatlarını tazelediler. Ancak Berke takip ettiği politika ile emirleri kızdırdığı için bir süre sonra baskılara dayanamayarak 17 Ağustos 1279'da sultanlıktan çekildiğini ilan etti ve ümeradan el-Kerek'in kendisine verilmesini istedi. Onun isteğini kabul eden emirler, saltanatı Seyfeddin Kalavun'a teklif ettiler. Ancak o bunun doğru olmayacağını söyleyerek Baybars'ın soyundan gelen

⁷⁸ Ebu'l-Fidâ, II, s. 317; İbnu'l-Verdî, II, s. 203; İbn Kesîr, VII, s. 144; El-Makrizî, I, s. 519-520; Şibârû, *a.g.e.*, s. 15; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 25-26; Takkûş, *a.g.e.*, s. 83-84; Yiğit, “Memlûkler”, *DİA*, XXIX, s. 90; Koprman, “Mısır Memlûkleri”, *DGBİT*, VI, s. 456; Koprman, “Mısır Memlûkleri (1250-1517)”, *Türkler*, s. 104; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 110-111.

⁷⁹ Ebu'l-Fidâ, II, s. 318-320; İbnu'l-Verdî, II, s. 204; İbn Kesîr, VII, s. 144-145; İbn Tagriberdî, VII, s. 94-96; El-Makrizî, I, s. 531-53; Yiğit, “Memlûkler”, *DİA*, XXIX, s. 90-91.

⁸⁰ Koprman, “Mısır Memlûkleri”, *DGBİT*, VI, s. 466.

⁸¹ Ebu'l-Fidâ, II, s. 323-324; İbnu'l-Verdî, II, s. 207-208; İbn Kesîr, VII, s. 157- 158; El-Makrizî, I, s. 536-537; Şibârû, *a.g.e.*, s. 16; Zeytûn, *a.g.e.*, 29-32; Takkûş, *a.g.e.*, s. 92-97.

⁸² Sultan Baybars ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Süleyman Özbek, *el-Melikü'z-Zâhir Rükne'd-Din Baybars el-Bundukdârî, (?-1277)*, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara 1988.

⁸³ Baybars'ın oğulları ile ilgili olarak bakınız: Zeytûn, *a.g.e.*, s. 38-40; Takkûş, *a.g.e.*, s. 161-166.

⁸⁴ Ebu'l-Fidâ, II, s. 340; İbn Kesîr, VII, s. 170; El-Makrizî, II, s. 10; Takkûş, *a.g.e.*, s. 97.

⁸⁵ Ebu'l-Fidâ, II, s. 343; İbnu'l-Verdî, II, s. 219; İbn Kesîr, VII, s. 185; İbn Tagriberdî, VII, s. 159.

birinin sultan olmasının daha uygun olacağını söyledi. Bunun üzerine henüz 7 yaşında olan Baybars'ın diğer oğlu Sülemiş tahta geçirildi. Sülemiş'e, Melik el-Adil lakabı verildi ve Kalavun da onun atabeyi oldu. Bir süre sonra Kalavun, Sultan'ın yaşının küçük olduğunu ve sultanın daha olgun ve tecrübeli olması gerektiğini söyleyince ileri gelen emirler onun sultan olmasına karar verdiler. Takvimler 26 Kasım 1279 tarihini gösteriyordu.⁸⁶

Çalışmamız, konu çerçevesi itibarıyla Kalavun dönemine kadar olan zaman dilimini kapsadığı için Memlûklerin siyasi yapılanmaları ile ilgili olarak verdiğimiz kısa bilgileri, burada not ediyoruz. Buraya kadar verdiğimiz bilgiler ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı şekillerde ele alınacaktır.

2. Haçlılar

“Kudüs’ü kurtarma” sloganı ile Türkleri Anadolu’dan atmak ve bütün Yakındoğu’yu ele geçirmek için XI. yüzyılın sonlarında Avrupa dünyasının başlattığı Haçlı seferleri, siyasi amaçlı askeri bir hareketti. Bu hareket 1096 yılında başlayan ve 1291 yılında Latin Hristiyanların Doğu’daki son merkezleri olan Akka’dan çıkarılmalarına kadar süren yaklaşık iki yüz yıllık bir dönemi kapsar. Bu dönemde toplam dokuz büyük sefer yapıldı. Daha sonra Türk-İslam dünyasına karşı yapılan savaşlar da Haçlı Seferleri adı altında değerlendirilmeye devam etti.⁸⁷

Haçlı seferlerini doğuran unsurlar hâlen tarihçilerin tartışma konusudur. Batı dünyası bu seferlerin asıl nedeninin dinsel kaygılar olduğunun üzerinde dursa da, dini duyguların tek etken olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Haçlı seferlerinin temel nedenleri siyasi, sosyal ve ekonomiktir. Dini motif ise sadece itici bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Haçlı seferlerinin ortaya çıktığı dönemde Avrupa’da hüküm süren siyasal ve ekonomik krizler,

⁸⁶ Ebu'l-Fidâ, II, s. 344-345; İbnü'l-Verdî, II, s. 220; İbn Kesîr, VII, s. 197-199; İbn Tagriberdî, VII, s. 243-250; El-Makrizî, II, s. 107-111, 113-114, 118-21; Şibârû, *a.g.e.*, s. 26; Takkûş, *a.g.e.*, s. 169-170; Kopruman, “Mısır Memlûkleri”, *DGBİT*, VI, s. 467-469; Yiğit, “Memlûkler”, *DİA*, XXIX, s. 91.

⁸⁷ Işın Demirkent, “Haçlı Seferleri ve Türkler”, VI, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara 2002, s. 651.

Kilise'nin etkinliğini artırma ve doğuya nüfuz etme çabaları gözden kaçırılmamalıdır.⁸⁸ Açlık ve hastalıkların kol gezdiği bir ortamda Avrupa halklarının kendilerine umut aşılayan büyüğü doğu ülkelerine “Hristiyanlığı yaymak ve kutsal toprakları Müslümanların kirli işgallerinden kurtarmak” istemeleri ve bunun için gönüllü olmaları son derece anlaşılır bir durumdur. Bunun yanında Haçlı seferlerini doğuran nedenlerin, bu nedenleri tespit etmeye çalışan kimselerin yaşadıkları çağ ile de bağlantılı olduğunu, her döneminin tarihçisinin bu seferlere yeni ve farklı nedenler isnat edebileceğini de unutmamak lazımdır.⁸⁹

Haçlı seferlerinin ilki 1096 yılında, Türklerin Anadolu'ya yerleşme ve kendilerine yeni bir vatan kurma mücadelesi devam ederken, Bizans İmparatoru'nun Türklere karşı Avrupa'dan yardım istemesi üzerine gerçekleşti. Bu çağrı Avrupa'da büyük bir ilgi gördü ve her milletten Hristiyanların bulunduğu büyük bir ordu Anadolu üzerine yürüdü. Yapılan savaşlar sonucunda, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, devletinin başkenti olan İznik'i ve sahil bölgelerini Bizans'a terk etmek zorunda kaldı. Haçlılar büyük kayıplar vermelerine rağmen Anadolu'yu geçmeye, Kudüs'te bir krallık ve Antakya ile Urfa'da birer kontluk kurmayı başardılar. Bu durumdan yararlanmayı bilen Ermeniler de Toroslar'da Kilikya Ermeni Krallığı'nı kurdular.⁹⁰

İmâdeddîn Zengî'nin 24 Aralık 1144'te, Müslümanlar için büyük bir stratejik önemi olan Urfa'yı fethetmesi ve bunun sonucunda diğer Haçlı merkezlerinin de tehlikeye düşmesi üzerine Avrupalılar yeniden harekete geçtiler. Yeni bir Haçlı seferi için çalışmalara başladılar. Almanya İmparatoru III. Konrad ve Fransa Kralı VII. Louis Haçlı ordularının başına geçtiler.

⁸⁸ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997, s. 1-2; Demirkent, “Haçlı Seferleri ve Türkler”, *Türkler*, VI, s. 651; Necati Kotan, *Türk ve İslam Aleminde Karşı Haçlı Seferleri*, Adana 1974, s. 16-24.

⁸⁹ Şaban Ali Düzgün, “İki Dünyanın Karşılaşması: Müslüman ve Latin Batı Dünyası Arasında Haçlı Seferleri Dönemindeki İlişkiler”, *Türkler*, VI, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara 2002, s. 669.

⁹⁰ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 21-60; Demirkent, “Haçlı Seferleri ve Türkler”, *Türkler*, VI, s. 655-658; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2004, s. 128-140; Ali Aktan, “Memlûk-Haçlı Münasebetleri”, *Belleten*, LXIII / 237, (Ağustos 1999), s. 411; Kotan, *a.g.e.* s. 29-49; İlk Haçlı seferi ile ilgili mevcut en ayrıntılı referans eser için bakınız: Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, Çeviren: Fikret Işıltan, Ankara 1986; Haçlı seferlerinin sonucunda kurulan Haçlı devletleri ile ilgili bilgi için bakınız: Birsal Küçüksipahioğlu, “Haçlı Devletleri”, *Türkler*, VI, Ankara 2002, s. 687-694. Kilikya Ermeni Krallığı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara 2007.

İmparator Konrad'ın öncü birlikleri Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud tarafından yok edildi.⁹¹ Bunun üzerine Fransa Kralı Louis, seferinin rotasını sahile çevirerek zorlukla da olsa sahil yoluyla Antalya'ya ulaştı. Maddi imkanları yerinde olanlar buradan deniz yoluyla Suriye'ye geçerken geride kalanların çoğu açlık, hastalıklar, baskınlar vb nedenlerden dolayı sefalet içinde hayatlarını kaybettiler.⁹²

1187 yılında Hittîn zaferi ile Kudüs'ün fethini gerçekleştiren Selahaddin Eyyûbî'nin anıtsal başarısı üçüncü Haçlı seferinin düzenlenmesine zemin hazırladı. Bu sefere, çok sayıda Avrupalı kont, dük, baron ve kral katıldı. Kara ve deniz yoluyla Filistin'e gelen Haçlılar Kudüs'ü almayı başaramasalar da iki yıllık uzun ve zorlu kuşatmanın ardından Akka'yı geri alabildiler. Bu ise krallığın yaşamını sürdürmesini sağladı.⁹³

1204 yılında gerçekleştirilen dördüncü Haçlı seferi amacından saparak İstanbul'da noktalandı.⁹⁴ İstanbul, tarihinde karşılaşmadığı ağır bir muameleyle karşılaşarak büyük bir yağmaya maruz kaldı. Latinler, İstanbul'da, 1261 yılına kadar varlığını devam ettirecek olan bir Latin Krallığı kurdular.⁹⁵ Bu sefer Bizanslıların hâkimiyetine darbe indirerek Anadolu'daki Türklerin durumunu güçlendirdi. Bu sefer sayesinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırları Akdeniz ve Karadeniz kıyılarına kadar genişledi. Anadolu'daki ticaret yolları elde edilen limanlarla dünya ticaretine açıldı ve önem kazandı.⁹⁶

Filistin cephesinde Eyyûbîlere karşı bir başarı sağlayamayan Haçlılar, beşinci seferlerini Nil Nehri'nin Akdeniz'e dökülen kolu üzerindeki Dimyat şehrine yaptılar. 1218

⁹¹ İkinci Haçlı Seferi ve u sefer sırasında Selçukluların durumu ile ilgili olarak bakınız: Ebru Altan, "İkinci Haçlı Seferi ve Selçuklular", *Türkler*, VI, Ankara 2002, s. 681-686.

⁹² Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 112-115; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler", *Türkler*, VI, s. 658-659; Turan, *a.g.e.*, s. 212-214; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 411; Kotan, *a.g.e.*, s. 52-62; Konu ile ilgili müstakil bir eser için bakınız: Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara 2003.

⁹³ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 145-162; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler", *Türkler*, VI, s. 660; Turan, *a.g.e.*, s. 245-249; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 412; Kotan, *a.g.e.*, s. 66-78.

⁹⁴ Amacından saparak İstanbul'un işgali ile sonuçlanan 1204 tarihli Haçlı seferi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Robert de Clari, *İstanbul'un Zaptı (1204)*, Çeviren: Beynun Akyavaş, Ankara 1994; John Godfrey, *1204 The Unholy Crusade*, Oxford 1980; Geoffroi de Villehardouin, Henri de Valenciennes, *Konstantinopolis'te Haçlılar*, Çeviren: Ali Berkay, İstanbul 2002.

⁹⁵ Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 412; Kotan, *a.g.e.*, s. 87.

⁹⁶ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 167-181; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler", *Türkler*, VI, s. 661.

yılında yapılan bu sefer sırasında, Dimyat 9 ay direnmesine rağmen sonunda teslim olmak zorunda kaldı. Buradan Kahire'ye yürüyen Haçlılar, büyük bir hezimete uğradıktan sonra Dimyat'ı da kaybettiler. Gösterişli bir şekilde başlayan beşinci sefer Batılılar için küçültücü bir şekilde sonuçlandı.⁹⁷

1228 yılındaki altıncı Haçlı seferine zoraki çıkan Alman İmparatoru II. Friedrich savaştan daha ziyade müzakere yolunu tercih etti. Nitekim onun anlaşma yoluyla Eyyûbîlerden almayı başardığı Kudüs on yıldan fazla bir süre Hristiyanların elinde kaldı.⁹⁸

Yedinci Haçlı seferi (1249), Kudüs'ü Haçlılardan geri alan, Gazze'de Latin ordusunu hezimete uğratan ve kutsal toprakların denetimini ele geçiren Mısır Eyyûbîlerinin üzerine yapıldı. Kral IX. Louis öncülüğündeki bu sefer Doğu krallığının aleyhine sonuçlandı.⁹⁹ Yine Louis'nin 1267 yılında hazırlıklarına başladığı sekizinci Haçlı seferi de tam bir hüsrarla sonuçlandı. Salgın hastalıklar nedeniyle kral dâhil birçok kişi hayatını kaybetti.¹⁰⁰

Bundan sonra Memlûkler Mısır'da istikrar ve düzeni sağlamak adına Haçlılara karşı amansız bir mücadele içine girdiler. Özellikle güçlü yönetici Sultan Baybars'ın Haçlılara karşı elde ettiği başarılarından sonra doğudaki Haçlı krallığı hızla çökmeye başladı ve Haçlıların hâkimiyeti, sadece kıyıda ellerinde tuttıkları birkaç şehir ile sınırlı kaldı. Baybars'ın 1277'de ölmesi ile Haçlılar geçici bir rahatlık duysalar da 1279'da Memlûk tahtına geçen Kalavun, devletin Haçlılarla olan mücadelesini aynen eskisi gibi sürdürmeye devam etti.¹⁰¹

⁹⁷ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 183-194; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler", *Türkler*, VI, s. 661-662; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 412; Kotan, *a.g.e.*, s. 90-95.

⁹⁸ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 194-204; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 412; Kotan, *a.g.e.*, s. 95-97.

⁹⁹ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 211-220; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 412; Kotan, *a.g.e.*, s. 97-98. IX. Louis'nin öncülüğünde düzenlenen bu seferin güncesi neiteliğinde olan bir metin için bakınız: Jean de Joinville, *Bir Haçlının Hatıraları*, Çeviren: Cüneyt Kanat, Ankara 2002.

¹⁰⁰ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 220-230; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 412-413; Kotan, *a.g.e.*, s. 98.

¹⁰¹ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 220-230; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 412-413; Kotan, *a.g.e.*, s. 98.

I. BÖLÜM

ERKEN DÖNEM MEMLÛK-HAÇLI İLİŞKİLERİ

Önce Eyyûbîler yönetiminde çok önemli yerlere gelen, daha sonra da Eyyûbî idaresine son vererek kendi bağımsız idarelerini kuran Memlûklerin Haçlılarla olan ilişkileri VII. Haçlı Seferi ile başladı. Haçlıların, 1248 yılında Avrupa'dan hareket etmesiyle başlayan bu sefer, 1228 yılında gerçekleşen VI. Haçlı Seferi'nde Alman İmparatoru II. Friedrich tarafından anlaşma yoluyla Eyyûbîlerden alınan Kudüs'ü geri alan, Gazze'de Latin ordusunu yenen ve kutsal toprakların denetimini ele geçiren Eyyûbîler üzerine yapılmıştı.¹⁰² Amaç, kutsal topraklarda yenide Hıristiyan otoritesini tesis etmektir.

VII. Haçlı Seferi sırasında Eyyûbî tahtında, yaklaşık sekiz yıl önce memlûkler tarafından tahttan indirilen el-Melik el-Adil'in yerine hükümdar olmuş olan el-Melik es-Salih vardı. Es-Salih, daha önce de gördüğümüz gibi memlûkleri organize etmiş ve er-Ravda adasına yerleştirdiği memlûk birliklerinden Bahrî Memlûkler denilen bir oluşum meydana getirmişti. Sözünü etmiş olduğumuz bu organize memlûk birlikleri Haçlılarla mücadelenin en önemli unsuru olarak ortaya çıktılar ve sonraki yıllarda, kendi bağımsız devletlerini kurduktan sonra da bölgede Haçlılarla mücadeleyi sürdüren en önemli güç olmaya devam ettiler. Bu bağlamda, Memlûk-Haçlı ilişkilerinin fiili anlamdaki miladı olan VII. Haçlı Seferi'ni incelemek gereklidir.

¹⁰² Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 412.

Bu noktada unutulmaması gereken bir şey vardır ki, o da şudur: VII. Haçlı Seferi sırasında her ne kadar memlûkler ile Haçlılar karşı karşıya gelmiş olsalar da, bu sırada memlûkler henüz Mısır'ın idaresini ele geçirmemişlerdi. Devletin izlediği politikalarda temel unsur olsalar da, henüz Mısır sultanları memlûklerin kendi içlerinden çıkmadığı için sözünü ettiğimiz bu dönemi “Erken Dönem Memlûk-Haçlı İlişkileri” başlığını taşıyan bu bölüm’de inceleyeceğiz.

1. VII. Haçlı Seferi ve Sultan el-Melik es-Salih

1243 Haziranında papalık tahtına çıkan IV. Innocentius, ilk yıllarında bir taraftan Avrupa’daki sorunlarla meşgul olurken diğer yandan da Doğu’daki Haçlıların durumunu görüşmek üzere 1245’te Lyon Konsili’ni düzenledi.¹⁰³ Konsile katılanlardan Filistin’den gelmiş olan Beyrut piskoposu Galeron ile Antakya patriği Albert, Doğu’ya acil olarak yardım gönderilmediği takdirde buradaki Haçlı varlığının tehlikeye gireceğini bildirdi. Dediğine göre, Moğol istilasası Beytu’l-Makdis’i olumsuz etkilemişti ve Haçlıların Suriye’deki durumu oldukça kritikti.¹⁰⁴ Papa derhal, daha önce Haçlı seferi düzenlemek için izin isteyen Fransa Kralı IX. Louis’nin isteğini kabul etti ve piskopos Odo ile birlikte birçok din adamını bütün Fransa’yı dolaşarak Haçlı seferi konusunda vaazlar vermekle görevlendirdi. Seferin masraflarını karşılamak için özel vergiler konuldu.¹⁰⁵

1244 yılında şiddetli bir sıtma hastalığına yakalanan ve iyileştiği takdirde Müslümanlar üzerine sefere çıkmaya ant içen ve adak adayan¹⁰⁶ Fransa Kralı IX. Louis, papanın sefer için izin vermiş olmasını memnuniyetle karşıladı. Bu sırada otuz bir yaşında olan ve İmparator Friedrich’in aksine Hristiyanlığa sınıksız bağlı olan Kral IX. Louis iyi bir

¹⁰³ Ahmed Muhtar El-İbâdî, *Kıyâmu Devletü’l-Memâlîki’l-Ülâ Fî Mısır ve’ş-Şâm*, Beyrut 1986, s. 101; Runciman, *a.g.e.*, s. 219; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 211.

¹⁰⁴ Saîd Abdulfettâh Âşûr, *el-Hareketu’s-Salîbiyye, II*, Kahire 2005, s. 832; Runciman, *a.g.e.*, s. 219; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 211.

¹⁰⁵ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 211; Demirkent, “Haçlı Seferleri ve Türkler,” *Türkler*, VI, s. 663; Runciman, *a.g.e.*, s. 219.

¹⁰⁶ Joinville, *a.g.e.*, s. 74-75; Âşûr, *a.g.e.*, s. 832; Runciman, *a.g.e.*, s. 218; Tomar, *Memluk Devleti’nin Kuruluşu...*, s. 41.

savaşçı, aziz olarak anılacak kadar dindar ve otoriter bir hükümdardı.¹⁰⁷ Fransisken tarikatına mensup olup günün büyük bir bölümünü ibadetle geçirir, İsa uğruna kendini kırbaçlatmaya kadar çeşitli işkencelerle ruhunu olgunlaştırmaya çalışırdı.¹⁰⁸ İdeal Haçlı imajına uygun biri olan Louis'nin tek amacı Müslümanları yok etmektir. Bu amacın, kendisine Tanrı tarafından verilmiş olan bir görev olduğuna içtenlikle inanıyordu.¹⁰⁹

Haçlı seferi düzenlemeye böylesine hevesli olan ve daha hastalığının nekahet dönemindeyken hazırlıklara başlayan IX. Louis'nin yola çıkma hazırlıkları üç yıl sürdü.¹¹⁰ Uzun süre ayrı kalacağı ülkesindeki işleri düzene sokan Kral, Fransa'nın yönetimini Ana Kraliçe Blanche'ye bırakarak¹¹¹ karısı, kardeşi Robert d'Artoise ve başta Charles de Anjou olmak üzere birçok Fransız asil ve şövalye ile birlikte 1248 yılının Ağustos ayında Doğu'ya gitmek üzere denize açıldı.¹¹² Kral Louis kendi donanması olmadığı için Cenova ve Marsilya'dan gemi kiralayarak sefere çıktığı sırada Almanya Kralı II. Friedrich de dostu olan el-Kâmil'in oğlu el-Melik es-Salih'i durumdan haberdar etmişti.¹¹³ O sırada Şam'da bulunan el-Melik es-Salih yakalanmış olduğu bir hastalıkla boğuşmaktaydı.¹¹⁴

¹⁰⁷ Muhammed Suheyl Takkûş, *Târîhu'l-Memâlik Fî Mısır ve Bilâdi'sh-Şâm*, Beyrut 1999, s. 28; Âşûr, *a.g.e.*, s. 832; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 412; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler," *Türkler*, VI, s. 663; Runciman, *a.g.e.*, s. 218.

¹⁰⁸ Kotan, *a.g.e.*, s. 97.

¹⁰⁹ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 211.

¹¹⁰ Runciman, *a.g.e.*, s. 219; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 211; Âşûr, *a.g.e.*, s. 832; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 41.

¹¹¹ Runciman, *a.g.e.*, s. 219; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 211.

¹¹² Joinville, *a.g.e.*, s. 79-80; İbnu'l-Verdî, II, s. 174; İbn Kesîr, VII, s. 107; El-Makrizi, I, s. 437; Muhammed el-Arûsî el-Muttavî, *el-Hurûbu's-Salîbiyye Fî'l-Maşrik ve'l-Mağrib*, Tunus 1980, s. 118; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 211; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler," *Türkler*, VI, s. 663; Kazım Yaşar Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 100-101; Kazım Yaşar Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 438; Runciman, *a.g.e.*, s. 219-220; Âşûr, *a.g.e.*, s. 832.

¹¹³ Runciman, *a.g.e.*, s. 219; Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, Çeviren: Ali Berktaş, 3. Baskı, İstanbul 2007, s. 218; Âşûr, *a.g.e.*, s. 833.

¹¹⁴ İbnu'l-Verdî, II, s. 174; İbn Kesîr, VII, s. 107; El-Makrizi, I, s. 437; Adil Zeytûn, *Târîhu'l-Memâlik*, Şam 1981/1982, s. 3; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 100; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 41-42.

25 Ağustos 1248'de Aigues Mortes ve Marsilya Limanı'ndan harekete geçen Haçlı ordusu 17 Eylül'de, kış mevsimini geçirecekleri Kıbrıs'ın Limasol limanına ulaştı.¹¹⁵ Haçlıların çok iyi karşılandığı Kıbrıs'ta hazırlıklar tamamlanmıştı. Büyük miktarda zahire, yiyecek ve silah hazırlanmış, Haçlı ordusunun şarap ihtiyacının karşılanması için şarap satışına iki yıl sürecek bir kısıtlama getirilmişti.¹¹⁶ Kral Louis'nin yanında bulunanlardan biri olan Jean de Joinville'in hatıralarından anlaşıldığı kadarıyla sefer hazırlıkları çok ciddiye alınıyordu. Hazırlık telaşını canlı bir şekilde yansıtan Joinville'den okursak:

Kıbrıs'a geldiğimizde kral orada idi ve biz büyük miktardaki kralın stokları diye de ifade edilebilecek erzaklarını, hazinelerini ve tahıl ambarlarını gördük. Kralın stokları deniz kenarındaki alanın ortasında idi. Onun adamları, kral oraya gelmeden iki yıl önce satın almaya başladıkları çok miktardaki şarap fıçılarını istiflemişlerdi ve üst üste yığılmış olan önümüzdeki fıçılar bir çeşit ambar gibi gözükiyordu.

Buğdaylar ve arpalar yığınlar halinde meydanlara konulmuştu ve siz onlara baktığınız zaman sanki bir dağ görürsünüz, çünkü buraya uzun zaman yağmurlar yağmış ve tahılın filizlenmesine sebebiyet vermiştir. Böylece bunlar, dışarıdan bakıldığında sanki yeşil çimenlermiş gibi gözüktür. Onlar tahılı Mısır'a götürmeyi diledikleri zaman üst tabakayı yeşil çimenlerle birlikte aldılar ve arpa ile buğdayı sanki yeni harmandan çıkmışçasına taze buldular.¹¹⁷

Akka Krallığı'nın baronları, Templier ve Hospitalier tarikat şövalyeleri de adaya geldiler. Sefer planı üzerine müzakereler yapıldı ve seferin Mısır üzerine yapılmasına karar verildi. Ancak kış fırtınaları hem deniz yolculuğu için hem de Nil deltasının kıyılarına çıkmak açısından tehlikeli bir durumdu. Yaz başına kadar beklemek gerekiyordu. Ayrıca bu süre zarfında Mısır Sultanı ile diplomatik faydalar sağlayabilecek olan görüşmelerin yapılması sağlanabilirdi. Ancak Louis, Müslümanlarla pazarlık yapmak fikrini duymak bile istemiyordu. Bir önceki yüzyılın Haçlıları gibi, o da, buraya siyaset yapmak için değil Müslümanlarla

¹¹⁵ Ebu'l-Fidâ, II, s. 284; Cemâleddîn Ebi'l-Mehâsin Yusuf İbn Tağrıberdî el-Atâbekî, *En-Nucûmu'z-Zâhira Fî Mulûk-i Mısır ve'l-Kâhira*, VI, Notlarla birlikte yayına hazırlayan: Muhammed Huseyn Şemseddîn, Beyrut 1992, s. 292; Runciman, *a.g.e.*, s. 220; El-Muttavî, *a.g.e.*, s. 118; Âşûr, *a.g.e.*, s. 835; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 3; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 102.

¹¹⁶ Âşûr, *a.g.e.*, s. 835; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 42.

¹¹⁷ Joinville, *a.g.e.*, s. 80-81.

savaşmak için geldiğini söylüyordu.¹¹⁸ Bu sırada anlaşmak için gelen Moğol elçileri ile görüşen Louis, Moğollara duymadığı düşmanlığı dinsiz olduklarına inandığı Müslümanlardan esirgemiyordu.¹¹⁹

VII. Haçlı Seferi'nin daha önceki seferler gibi Şam bölgesine değil de Mısır'a düzenlenmesinin nedeni, XII. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'da yaygınlaşmaya başlayan "Mısır ayakta kaldığı sürece Şam bölgesinin elde tutulamayacağı ve Müslümanlara karşı ikinci bir cephenin açılması gerektiği" düşüncesi idi. Ayrıca Mısır'ın, Kudüs'ün anahtarı olduğu düşüncesi hâkimdi.¹²⁰

Bu sırada Eyyûbî Sultanı el-Melik es-Salih, Mısır'da sayıları iyice artmış olan Memlûklerden oluşturduğu Bahrî Memlûkler ile bu Haçlı seferini bertaraf etmenin yollarını aramaktaydı. Haçlı ordusunun soğuk kış aylarını Kıbrıs'ta geçirdiği sıralarda Hıms kuşatmasında olan es-Sâlih Eyyûb, kuşatmayı kaldırarak derhal Mısır'a döndü. Eşmum Tannah'da karargâh kuran¹²¹ Sultan, seferin Dimyat üzerine yapılacağını bildiğinden dolayı burayı berkitme yoluna gitti. Silah ve cephane yığıldığı Dimyat'a güçlü bir garnizon yerleştirdi. Suriye'deki askeri kuvvetlerini de Mısır'a çağırdı. Hüsameddin b. Ebi Ali'den gemilerin hazırlanmasını istedi ve Dimyat önündeki Haçlı kuşatmasına karşı koyacak ordunun başına ihtiyar veziri Fahreddîn'i getirdi.¹²² Bu hazırlıkların yanı sıra, zayıf bir rivayete göre, Kıbrıs'a adam göndererek onu zehirletmek istediye de suikastçılar görevi yerine getiremeden yakalandılar.¹²³

¹¹⁸ Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler," *Türkler*, VI, s. 663; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 211; Runciman, *a.g.e.*, s. 221.

¹¹⁹ Joinville, *a.g.e.*, s. 81; Runciman, *a.g.e.*, s. 221; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 211-212; Âşûr, *a.g.e.*, s. 835; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 102; Tomar, *a.g.t.*, s. 42-43.

¹²⁰ Takkûş, *a.g.e.*, s. 29-30; Âşûr, *a.g.e.*, s. 836; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 41.

¹²¹ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 212; Âşûr, *a.g.e.*, s. 837; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 102; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 3.

¹²² Ebu'l-Fidâ, II, s. 284; İbn Tağrîberdî, VI, s. 292-293; El-Makrizî, I, s. 437; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 212; Âşûr, *a.g.e.*, s. 837; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 102; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 4.

¹²³ Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 412; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 42-43.

Haçlı ordusu, 1249 Mayıs'ında yüz yirmi büyük ve çok sayıda küçük gemiyle Limasol Limanı'ndan Mısır'a doğru harekete geçti.¹²⁴ Bu noktada, çağdaş kaynaklar tarafından doğrulanmayan, ancak sonraki dönemlere ait kaynaklarda dile getirilen bir mektuplaşma olayı vardır. Buna göre Kral Louis, el-Melik es-Salih'e mektup göndererek tehditte bulunmuş ve Mısır topraklarının kendisine verilmesini istemiş, ancak hasta yatağındaki Sultan da İslam ordularını övdüğü mektubunda Kral'a karşı tehditlerde bulunmuştur.¹²⁵

Haçlı gemileri 4 Haziran'da Dimyat önlerine vardılar ve ertesi sabah da Nil'in batı kıyısından karaya çıkmaya başlayarak Müslüman Memlûklerin iyice yakınına geldiler.¹²⁶ Öte yandan, Haçlıların bu hücumu sırasında Yakındoğu İslam âleminin ve Mısır'ın durumu hiç de iç açıcı değildi. IX. Louis'nin Mısır sahiline çıktığı bu günlerde Sultan es-Sâlih Eyyûb ağır bir hastalığın pençesinde kıvranmaktaydı.¹²⁷ Tüm bu talihsizliklere rağmen Mısır ordusu Haçlılara şiddetle karşı koyduysa da, Haçlıların çıkış hareketine engel olmayı başaramadılar. Fahreddîn, akşam karanlığı çökerken nehir üzerinde gemilerden oluşturulmuş köprüden geçerek Dimyat'a geldi. Şehir halkı ve garnizon panik içindeydi. El-Melik es-Salih hasta olduğu için vezir askerlere söz geçirmekte zorluk çekiyordu. Eşmum Tannah'a doğru kaçıyorlardı. İhtiyar vezir, bu durumda Dimyat'ı boşaltmanın yararlı olacağını düşündü. Sivil halkı da yanına alarak geri çekildi. Aslına bakılırsa şehirde yeteri kadar erzak vardı.¹²⁸ Köprü yıkılıp kaleye kapanıldığı takdirde uzun süre dayanabilmek mümkündü. Fakat bu yapılmadı. Vezirin emri ile Dimyat boşaltılmaya başlandı. Bedevî Benû Kinâne kabilesinden oluşturulmuş olan garnizon askerleri geride kalarak şehirdeki pazarları ateşe verdiler. Ancak vezirin gemi-köprüyü de tahrip etmeleri yönündeki emrini unuttular. Haçlılar, ertesi gün Dimyat'ta kalan Hristiyanlardan şehrin boşaltılmış olduğunu öğrendiler. İlk başta bunun bir tuzak olduğunu düşündüyseler de gerçeği öğrenince sevinç içinde harekete geçtiler. Gemi-köprüden kolayca geçerek sevinç içinde Dimyat'a girdiler. Şehirde, çok miktarda silah, erzak

¹²⁴ Joinville, *a.g.e.*, s. 85; Runciman, *a.g.e.*, s. 223; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 212; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler," *Türkler*, VI, s. 663; El-Muttavî, *a.g.e.*, s. 118; Âşûr, *a.g.e.*, s. 835-836; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 43-44.

¹²⁵ El-Makrizi, I, s. 437-438; Âşûr, *a.g.e.*, s. 834; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 4; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 44-45.

¹²⁶ Runciman, *a.g.e.*, s. 223; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 212; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 102.

¹²⁷ El-Makrizi, I, s. 437; Runciman, *a.g.e.*, s. 224; Takkûş, *a.g.e.*, s. 31; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 101; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 438.

¹²⁸ Ebu'l-Fidâ, II, 284; İbn Tağrıberdî, VI, s. 293; Runciman, *a.g.e.*, s. 224.

ve mühimmat kendilerini bekliyordu. Tarihler 6 Haziran 1249'u gösteriyordu. Haçlılar, Dimyat'ı bu kadar kolay elde etmiş olmanın şaşkınlığı içindeydiler.¹²⁹

Es-Sâlih Dimyat'ın elden çıkmasına çok üzölmüş, başta veziri Fahreddîn olmak üzere memlûkleri, şehrin müdafaasında göstermiş oldukları ihmalkârlıktan dolayı ağır bir şekilde suçlamış,¹³⁰ Benû Kinâne kabilesinden yaklaşık altmış kişiyi idam ettirmişti. Es-Sâlih'in bu tutumundan dolayı memlûkler onu tahttan indirmek istediler. Ancak Fahreddîn, Sultan'ın zaten ağır hasta olduğunu ve yakında öleceğini söyleyerek onları bu fikirden vazgeçmeye ikna etti.¹³¹

Halen yakalanmış olduğu hastalıkla mücadele eden Sultan, Dimyat'ın kaybedilmesinden sonra el-Mansûre'ye çekildi ve Nil kıyısındaki saltanat kasrına kapandı.¹³² Müstahkem bir mevki olan Mansûre'nin surları tamir edildi. Gemiler hazırlandı ve cihada katılmak isteyen gönüllüler dört bir yandan gelerek Mansûre'ye ulaştılar. Müslüman askerler her gece gizlice Haçlıların karargâhına giriyor, uyurken yakaladıkları Haçlı askerlerini öldürüyor ve değerli ganimetler olarak geri dönüyorlardı.¹³³ Müslümanların esir aldığı Haçlıların sayısı günden güne artıyor, IX. Louis, Fransa'dan takviye kuvvetlerin gelmesini bekliyordu. Gelecek olanlar içinde Kral'ın kardeşi Alphonse de Poitiers de vardı. Haçlı ordusu bu şekilde hiçbir şey yapmadan Dimyat'ta bekledi.¹³⁴ Bu sırada, Haçlıların Dimyat'ı almasına misilleme olarak Sayda'ya saldıran Dimaşk ordusu burayı ele geçirdi. Bu haber,

¹²⁹ Joinville, *a.g.e.*, s. 89-90; Ebu'l-Fidâ, II, s. 284-285; İbnu'l-Verdî, II, s. 176; İbn Kesîr, VII, s. 107; İbn Tağrıberdî, VI, s. 293; El-Makrizi, I, s. 438-439; Runciman, *a.g.e.*, s. 224; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 212-213; Takkûş, *a.g.e.*, s. 31; El-Muttavî, *a.g.e.*, s. 118-119; Âşûr, *a.g.e.*, s. 838; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 103; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 4-5; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 45-46; Kotan, *a.g.e.*, s. 98.

¹³⁰ Ebu'l-Fidâ, II, s. 285; İbnu'l-Verdî, II, s. 176; El-Makrizi, I, s. 439; Runciman, *a.g.e.*, s. 225; Takkûş, *a.g.e.*, s. 31; Âşûr, *a.g.e.*, s. 840; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 103; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 5.

¹³¹ El-Makrizi, I, s. 439; Runciman, *a.g.e.*, s. 225; Takkûş, *a.g.e.*, s. 31; Âşûr, *a.g.e.*, s. 840; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 103; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 46; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", *Belleten*, LXIII / 237, s. 412-413; Kopraman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 101; Kopraman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 438-439.

¹³² Ebu'l-Fidâ, II, s. 285; İbnu'l-Verdî, II, s. 176; İbn Tağrıberdî, VI, s. 293; El-Makrizi, I, s. 439; Âşûr, *a.g.e.*, s. 840; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 103; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 5.

¹³³ Joinville, *a.g.e.*, s. 93; El-Makrizi, I, s. 439; Runciman, *a.g.e.*, s. 225; Âşûr, *a.g.e.*, s. 840-841; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 5.

¹³⁴ Joinville, *a.g.e.*, s. 94; Runciman, *a.g.e.*, s. 225-226; El-Muttavî, *a.g.e.*, s. 119; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 104.

Dimyat'ın kaybından dolayı üzüntü içinde olan İslam dünyası için önemli bir moral kaynağı oldu.¹³⁵

Bu sırada vezirin öngörüsü gerçekleşiyordu. Gerçekten de bir süre sonra es-Sâlih'in durumu iyice ağırlaştı ve Sultan, 23 Kasım 1249'da el-Mansûre Kalesi'nde üzüntü içinde vefat etti.¹³⁶ Sultan'ın hastalığı konusunda çeşitli rivayetler olsa da hastalığın tam olarak ne olduğu konusunda kesin bir fikir yoktur. Zehirlendiği yönündeki kayıtlar önemli bir yekûn oluşturmakla birlikte, veremden, testislerinde oluşan bir yaradan ya da cilt kanserinden öldüğü de ifade edilmiştir.¹³⁷

El-Melik es-Salih otoriter bir hükümdardı. Çok fazla konuşmaz, insanların işlerine karışmaktan hoşlanmazdı. Ağzından bir kez bile kötü bir söz işiten olmamıştı. Hanımı ve cariyesi dışında kadınlara ilgi göstermezdi.¹³⁸ İmar faaliyetlerine düşkündü. Kibir derecesinde bir gurura sahipti ve ilme meraklı değildi. Üç oğlu vardı. En çok sevdiği büyük oğlu el-Muğis Ömer, Sultan henüz hayatta iken hapiste ölmüş, küçük oğlu el-Melik el-Kahir de fazla yaşamamıştı. Bunun dışında cariyesi Şeceruddurr'den bir oğlu da oldu, ancak o da fazla yaşamadan vefat etti. El-Melik es-Salih öldüğü zaman hayatta kalan tek oğlu, ortanca oğlu olup Hısn Keyfâ ve Diyarbekir nâibi olan Turanşah idi.¹³⁹ Turanşah, birtakım rivayetler aksini savunsa da babası tarafından pek sevilmiyordu. İbn Vâsıl'ın kayıtlarına göre, Sultan, Dımaşk seferine çıkarken kendisini uğurlamaya gelen Emir Hüsameddin b. Ebi Ali'ye, öldüğü takdirde ülkeyi oğluna ve akrabalarından birine değil de Halife Mutasım'a teslim etmesini vasiyet etmişti. Ancak yine de olacak olanların ve olması gerekenlerin farkındaydı. Ölmeden önce oğlu Turanşah'a, onun pek de dikkate almayacağı bir vasiyetname bıraktı ve ona nasıl

¹³⁵ El-Makrizi, I, s. 439-440; Âşûr, *a.g.e.*, s. 841; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 46-47.

¹³⁶ Ebu'l-Fidâ, II, s. 285; İbnu'l-Verdî, II, s. 176; İbn Kesîr, VII, s. 107; El-Makrizi, I, s. 441; Runciman, *a.g.e.*, s. 226; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 214; Takkûş, *a.g.e.*, s. 31; El-Muttavî, *a.g.e.*, s. 119; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 413; Süleyman Özbek, *el-Melikü'z-Zâhir Rukneddîn Baybars el-Bundukdârî (?-1277)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1988, s. 18.

¹³⁷ Memlûk Sultanı el-Melik es-Salih'in ölümü ile ilgili derli toplu bilgi için bakınız: Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 48-49.

¹³⁸ İbn Tağrıberdî, VI, s. 294.

¹³⁹ Ebu'l-Fidâ, II, s. 286; İbnu'l-Verdî, II, s. 176; El-Makrizi, I, s. 441-443; Münzer el-Hâyek, *el-Alâkâtü'd-Düveliyye fî Asri'l-Hurûbü's-Salibiyye, I, el-Alâkât-ü Beyne'l-Kavî ve'd-Düvelü'l-İslâmiyye*, Neşreden: Süheyl Zekkâr, Şam 2006, s. 379-380; Âşûr, *a.g.e.*, s. 841; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 6.

davranması gerektiği konusunda öğütler verdi.¹⁴⁰ Buradan, Sultan el-Melik es-Salih'in bir ikilem içinde olduğu, ancak başka bir çözüm yolu da bulamadığı için tahtı oğluna bırakmak durumunda kaldığı anlaşıyor.¹⁴¹

Bu sırada Haçlılar, Dimyat'tan güneye doğru ilerlemeye başladılar. Kral, yürüyüş sırasında Müslümanlara saldırmamalarını emrettiği ordusuyla Kahire'ye doğru ilerlerken, Müslüman savaşçıların düzenlediği baskınlar Haçlılara pek çok kayıp verdimekteydi.¹⁴²

El-Melik es-Salih ölümünden kısa bir süre önce kendisine sadık emirlerden olan Fahreddin İbn Şeyh ve Muhsinu't-Tevâşi'yi yanına çağırarak, ölümünden sonra, Hısnı Keyfâ emiri olan oğlu Turanşah'ın sultan yapılmasına dair onlardan yemin almıştı. Ayrıca öldüğü halde Turanşah tahta geçinceye kadar ölümünün gizli tutulmasını istemiş, bu süre içerisinde gerekli durumlarda kullanılmak üzere de boş kâğıtlara imza atmıştı. Böylece yeni sultan tahta geçinceye kadar işler eskisi gibi devam ettirilecekti.¹⁴³ Nitekim el-Melik es-Salih'in istekleri vasiyet olarak kabul edilecek, aşağıda da göreceğimiz üzere, onun boş kâğıtlara attığı imzalar, Şeceruddurr tarafından ölümünün gizlenmesi aşamasında onun adına fermanlar düzenlemek için kullanılacaktı.

2. Bahrî Memlûklerin Haçlıları Mağlup Etmesi ve Turanşah'ın Saltanatı

Dimyat'ı ele geçiren Haçlılar, burayı kısa sürede bir Frank kentine dönüştürdüler. Müslümanlar, Dimyat'ın kaybedilmesinden dolayı büyük bir acı içindeydiler. Sultan es-Sâlih, otuz yıl önce babası el-Kâmil'in yaptığı gibi, Dimyat karşılığında Kudüs'ü vermeyi teklif ettiyse de, Kudüs'ü zaten alacağına inanan IX. Louis, Sultan ile müzakere etmeye yanaşmamıştı.¹⁴⁴

¹⁴⁰ El-Makrizi, I, s. 443-44.

¹⁴¹ Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 50-52.

¹⁴² Joinville, *a.g.e.*, s. 95-96; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 6; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 101; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 439; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 47.

¹⁴³ İbn Tağrıberdî, VI, s. 295; El-Makrizi, I, s. 441, 443-444; El-Muttavî, *a.g.e.*, s. 119; Özbek, *el-Melikü'z-Zâhir...*, s. 18.

¹⁴⁴ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 213-214.

Ekim ayı sonunda Nil Nehri'nin suları çekilirken, Fransa'dan yola çıkmış olan Kral'ın kardeşi Alphonse de Poitiers'nin kumandasındaki takviye kuvvetleri Haçlı karargâhına ulaştılar. Kral ileri gelen adamlarını toplayarak bir danışma meclisi oluşturdu. Bu mecliste, ordunun hangi yöne gitmesi gerektiğini tartışmaya açtılar. Pierre de Bretagne ve orduda bulunan baronların pek çoğu İskenderiye'ye yönelme taraftarıydılar. Onlara göre bu önemli liman ele geçirilirse, Haçlılara sürekli yardımın gelebileceği bir yol açılmış olacaktı. Ancak Kral'ın diğer kardeşi Robert d'Artois bu fikre karşı çıktı. Ona göre Kahire'ye gidilmeliydi. "Eğer yılanı öldürmek istiyorsanız, başından başlayınız," diyordu. Bu düşünce Kral'ın da onayıyla kabul edildi.¹⁴⁵

20 Kasım'da Haçlı ordusu el-Mansûre istikametinde harekete geçti.¹⁴⁶ Tam bu esnada, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, es-Sâlih Eyyûb el-Mansûre'de öldü. Es-Sâlih'in dul eşi Şeceru'd-dur, Sultan'ın yerini doldurabilecek nitelikli biri olmadığı için, eşinin vasiyetine de uygun bir şekilde davranıp Sultan'ın ölüm haberini gizleyerek o sanki ölmemiş gibi odasına yemekler göndermeye devam etti. Sultan'ın hasta olduğunu söyleyerek yanına kimsenin girmesine izin vermedi. Müslümanlar arasında fitne çıkmasından korkuyordu.¹⁴⁷ Fermanları onun imzası ile çıkardı. Ancak haberin Haçlılar tarafından duyulması fazla zaman almadı.¹⁴⁸ Sultan'ın ölümü Kahire'de karışıklığa sebep olabiliyordu. Şeceru'd-dur duruma el koydu ve süratle Bahrî Memlûklerin lideri olan Fârisüddîn Aktay'ı görevlendirmek suretiyle Hısn-ı Keyfa'da nâib olarak bulunan tahtın varisi Turanşah'a haber göndererek derhal Mısır'a gelmesini istedi.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Joinville, *a.g.e.*, s. 95; Âşûr, *a.g.e.*, s. 841; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 104; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 47.

¹⁴⁶ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 214; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler," *Türkler*, VI, s. 663; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 104.

¹⁴⁷ Ebu'l-Fidâ, II, s. 286; İbnu'l-Verdî, II, s. 176; İbn Kesîr, VII, s. 107; İbn Tağrîberdî, VI, s. 322; El-Makrizi, I, s. 445-446; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 214; Takkûş, *a.g.e.*, s. 31; El-Muttavî, *a.g.e.*, s. 119; Âşûr, *a.g.e.*, s. 842; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 105.

¹⁴⁸ El-Makrizi, I, s. 444-446; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 214; Takkûş, *a.g.e.*, s. 32; Âşûr, *a.g.e.*, s. 842; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 105; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 413; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 101; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 439; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 53.

¹⁴⁹ Ebu'l-Fidâ, II, s. 286; İbnu'l-Verdî, II, s. 176-177; İbn Kesîr, VII, s. 107; El-Makrizi, I, s. 445; Takkûş, *a.g.e.*, s. 31-32; Âşûr, *a.g.e.*, s. 842; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 105; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 101; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 439; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 53.

Mısır'da meydana gelen bu karışıklıklar Haçlıların lehineydi. Takviye kuvvetlerle iyice güçlenen ve Faraskûr'a gelerek burada karargâh kuran Haçlılar, Müslümanların bu karışıklıklardan dolayı yıpranacağını düşünüyorlardı. Bundan dolayı da Kahire'ye doğru olan yürüyüşlerini hızlandırdılar. Nil nehri boyunca gemilerle ve karadan da piyade askerlerle ilerlemeyi sürdürdüler.¹⁵⁰ Bu sırada Kahire'de bir panik havası hâkim olmaya başlamıştı. Cuma hutbelerinde cihat çağrıları yapılıyor, Haçlılara karşı savaşmak için gönüllüler toplanıyordu. 22 Aralık 1249'da Faraskûr'da meydana gelen ilk çarpışmalarda her iki taraf da büyük kayıplar verditse de, sonuçta Haçlı birlikleri galip geldiler. İlerlemeye devam eden Haçlılar, 28 Aralık günü Beramun'a gelmişlerdi. Müslümanların bütün gayretlerine rağmen durdurulamayan Haçlılar, 4 Ocak 1250'de, el-Mansûre'nin karşı kıyısında bulunan Cedile'de karargâh kurdular. Artık Haçlılarla Memlûkler arasında yalnızca Eşmum gölü vardı.¹⁵¹ Altı hafta burada beklediler. Bu sırada çarpışmalar tüm hızıyla devam ediyordu. Haçlılar karşıya geçmek istiyor, ancak Memlûkler mancınıklarla onların karşıya geçmelerini engelliyorlardı.¹⁵² Louis, beş yüz Bizans altını karşılığında kanalın en sığ ve geçilebilir yerini gösteren Kıptî'nin verdiği bilgiyle ordusunu 8 Şubat 1250 günü sabah karanlığında kanalın öte tarafına geçirmeye başladı.¹⁵³ Bu karşıya geçme faaliyeti, Haçlıların oldukça zamanını aldı. Kral'ın kardeşi Robert d'Artois hızlı davranmaları gerektiği, aksi halde yapacak oldukları saldırının bir baskın olmayacağı kanısındaydı. Bu sebeple, Haçlı ordusunun geri kalanını beklemeden emri altındaki öncü kuvvetlerle el-Mansûre'nin yaklaşık üç kilometre uzağında bulunan Müslüman karargâhına sabahın erken saatlerinde bir saldırı düzenledi. Mısırlı askerlerin çoğu, silahlarını kuşanmaya bile fırsat bulamadan kılıçtan geçirildiler. Pek az kişi el-Mansûre surlarının ardına kaçabildi. Ordu komutanı Emir Fahreddîn, Templier şövalyeleri tarafından paramparça edildi.¹⁵⁴ Müslümanların karargâhı kısa süre içinde çöktü. Robert bu başarının

¹⁵⁰ El-Makrizi, I, s. 446; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 214; Takkûş, *a.g.e.*, s. 32; Âşûr, *a.g.e.*, s. 842; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 105-106.

¹⁵¹ El-Makrizi, I, s. 446; Runciman, *a.g.e.*, s. 226-227; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 214; Âşûr, *a.g.e.*, s. 843; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 413.

¹⁵² Joinville, *a.g.e.*, s. 98; El-Makrizi, I, s. 446-447; Runciman, *a.g.e.*, s. 227; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 214; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 106-107; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 53-54.

¹⁵³ Joinville, *a.g.e.*, s. 104; Runciman, *a.g.e.*, s. 227; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 214.

¹⁵⁴ Ebu'l-Fidâ, II, s. 286; İbnu'l-Verdî, II, s. 177; El-Makrizi, I, s. 447-448; Runciman, *a.g.e.*, s. 227; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 214-216.

verdiği cesaretle el-Mansûre'yi de zapt edip Mısır ordusunu tamamıyla imha edebileceğini düşünüyordu. Adamları ile birlikte Mısırlı askerleri takip etmeye koyuldu.¹⁵⁵

Memlûkler, Fahreddîn'in şehit olmasına rağmen ordularını yeniden düzene sokmayı başardılar. Kumandan Rukneddîn Baybars idareyi üzerine aldı. Askerlerini şehrin önemli noktalarına yerleştirdi. Frank askerlerini tuzağa çekmek için şehir kapılarını açık bıraktırdı. Şehre dolan Haçlılar ve Templier şövalyeleri iç kalenin surlarına kadar atlarını sürdüler. Şehir sokaklarının bomboş olduğunu görünce şehrin boşaltıldığını zannederek tedbirsizce ilerlediler. Tam bu esnada ara sokaklarda saklanan Memlûkler, Cedile'den gelen atlılar ve şehir halkı Haçlı askerlerine saldırdılar. Sultanlık sarayına yaklaştıkları sırada saldırıya uğrayan Robert d'Artois komutasındaki Haçlı şövalyeleri kaçamadılar. Korkunç bir kargaşa yaşandı. Yaya olarak kaçabilen birkaç kişi haricinde kurtulabilen olmadı. Haçlılar kılıçtan geçirildiler.¹⁵⁶ O sırada Kahire'de bulunan İbn-i Vâsıl, Mansûre'deki çatışmaları şu şekilde söze döker:

Haberi getirdiklerinde Emir Fahreddin hamamdaydı. Şaşkına dönen Emir, zırh veya örme gömlek giymeden eyerine atladığı gibi ne olup bittiğine bakmaya gitti. Bir düşman birliğinin saldırısına uğrayıp öldürüldü. Frenklerin Kralı şehre girip Sultan'ın sarayına kadar geldi; askerleri sokaklara yayılırken Müslüman askerler ve ahali çareyi karmakarışık bir halde kaçışmakta arıyorlardı. İslam ölümcül bir darbe yemiş gibiydi ve Frenkler tam zaferin meyvesini toplayacaklardı ki, Memlûk Türkleri yetişti. Düşman sokaklara dağılmış olduğu için bu atlılar yiğitçe saldırıya geçtiler. Frenkler her yerde baskına uğrayıp ya kılıçtan geçirildi ya da gürz darbeleriyle can verdiler. Gün başlarken güvercinler Kahire'ye Frenklerin saldırısını haber veren bir mesaj getirmişler, ama sonra savaşın sonucuna ilişkin hiçbir yeni haber çıkmamıştı; bu yüzden endişe içindeydik. Şehirde ertesi güne kadar keder hüküm sürdü,

¹⁵⁵ Joinville, *a.g.e.*, s. 105; Runciman, *a.g.e.*, s. 227-228; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 216; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 413; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler," *Türkler*, VI, s. 663; Âşûr, *a.g.e.*, s. 844-845; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 54-55.

¹⁵⁶ Joinville, *a.g.e.*, s. 105; İbn Kesîr, VII, s. 108; Runciman, *a.g.e.*, s. 228; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 216; Âşûr, *a.g.e.*, s. 845; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 413; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler," *Türkler*, VI, s. 663; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 439.

sonra Türk aslanlarının zafer haberleri geldi. Kahire sokakları bayram yerine döndü.¹⁵⁷

Dar sokaklarda hareket yeteneklerini yitiren bin beş yüz Haçlı şövalyesi öldürüldü.¹⁵⁸ Ölenler arasında Kral'ın kardeşi Robert ve birçok ileri gelen kont da vardı. Yaralı olarak kaçmayı başaran ve Cedile'deki Haçlı karargâhına giden Bretagne Kontu olan biteni Kral Louise'ye anlattı. Dehşete kapılan Kral derhal ordusunu savaş düzenine soktu. Bu sırada bir miktar takviye birliği de Cedile'ye ulaşmıştı. El-Mansûre'den çıkan Baybars komutasındaki Mısır birlikleri Haçlı ordusuna peş peşe saldırdıysa da üstünlük sağlayamayarak geri çekildiler. Kral'ın diğer kardeşi olan Sicilya hâkimi Kont d'Anjou kardeşinin yardımına gelerek ona önemli bir destek sağladı. Mücadelenin sonunda Kral Louis galip gelmişti. Bu galibiyet Haçlıların son başarısı olacaktı.¹⁵⁹ Bu sırada iki taraf için de savaşın sona ermesini gerektiren nedenler vardı. Mısır cephesinde siyasi kriz devam ederken Katolikler için de oruç günleri başlamış, nehirde yüzen cesetler yüzünden veba tehlikesi baş göstermişti.¹⁶⁰

Louis, bundan sonra el-Mansûre yakınındaki ordugâhta haftalarca hiçbir girişimde bulunmadan bekledi. Kahire'deki karışıklığın büyüyeceğini umuyordu. Ancak beklentisi gerçekleşmedi. 1 Ocak 1249'da Hısn Keyfâ'dan harekete geçen Turanşah, Dimaşk'a ulaştı. Babasının öldüğünü ilan ederek saltanat makamına çıktı.¹⁶¹ Bayramı burada geçirdi ve bazı idari değişiklikler yaptı. Emir Bedreddîn Yağmur'u Dimaşk nâibliğine getirdikten sonra yola çıktı ve 25 Şubat günü Mansûre'ye geldi. Burada ordusunu düzene sokarak Haçlıları kuşatma altına aldı. Ayrıca Haçlılara Nil Nehri yoluyla Dimyat'tan yardım gelmekteydi. Bunu önlemek isteyen Turanşah, kuzeyden develer vasıtasıyla Nil Nehri'nin güneyindeki Semâva'ya gemiler getirtti ve bunları karşı kıyıdaki Bahr el-Mahalle'ye geçirdi. Haçlılara yardım götüren gemileri birer birer yakalamaya başladı. Nehirde meydana gelen büyük bir

¹⁵⁷ Maalouf, *a.g.e.*, s. 220.

¹⁵⁸ El-Makrizî, I, s. 447; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 216; Âşûr, *a.g.e.*, s. 845; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 101. Joinville'in verdiği sayı iki yüz seksendir. Bakınız: Joinville, *a.g.e.*, s. 105.

¹⁵⁹ Joinville, *a.g.e.*, s. 108-109; Runciman, *a.g.e.*, s. 228-229; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 216; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler," *Türkler*, VI, s. 663.

¹⁶⁰ Runciman, *a.g.e.*, s. 229; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 216; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 55-56.

¹⁶¹ Ebu'l-Fidâ, II, s. 286-287; İbnu'l-Verdî, II, s. 177; El-Makrizî, I, s. 448-449; Runciman, *a.g.e.*, s. 229; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 216; Takkûş, *a.g.e.*, s. 32; Âşûr, *a.g.e.*, s. 846; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 108; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 7.

savaşın ardından ilk olarak elli iki Haçlı gemisi ele geçirildi ve bin kadar asker esir alındı. Bunu, 15 Mart 1250'de otuz iki yeni geminin ele geçirilmesi takip etti. Bu sırada Haçlılar çok zor şartlar içindeydiler. Veba salgınından dolayı her gün yirmi-otuz kişi hayatını kaybediyor, ağır muhasara şartları kıtlığa neden oluyordu. Açlık öyle bir raddede ki, artık kedileri ve köpekler bile yeniyordu. Bazı Haçlı askerleri açlığa dayanamayarak Müslüman ordusunun karargâhına sığınıyorlardı. Gıda maddeleri aşırı derecede fiyatlanmış, karaborsaya düşmüştü. Aynı zamanda Müslümanlar da saldırılarını sürdürüyorlardı. Louis çok zor duruma düşmüştü. Artık yapılacak bir şeyin kalmadığını görünce daha önce sözünü bile duymak istemediği Müslümanlarla anlaşma düşüncesine yöneldi. Dimyat'ın teslim edilmesi karşılığında Kudüs'ün ve Filistin sahilindeki bazı bölgelerin kendisine verilmesi yönündeki teklifi kabul ettiğini bildiren elçileri Turanşah'a gönderdi.¹⁶² Ama artık çok geçti. Çünkü Mısırlılar, Louis'nin kötü durumda olduğunu biliyorlardı. Teklifi reddettiler.¹⁶³

Yapmış olduğu anlaşma teklifinin Turanşah tarafından reddedilmesi üzerine artık yapılacak pek fazla şey kalmadığını gören Kral Louis, ordusunu geri çekmeye karar verdi. 5 Nisan sabahı geriye yürüyüş başladı. Kral'a gemi ile Dimyat'a kaçması teklif edildiyse de o bu teklifi reddetti. Haçlıların geri çekilmeye başladığını fark eden Memlûkler, derhal el-Mansûre'den çıkarak Haçlıları takibe koyuldular.¹⁶⁴ Bahr es-Sağır'ı geçen Haçlılar, daha önce Memlûklerin yaptığı hatayı tekrar ederek gemi-köprüyü tahrip etmeyi unuttular. Memlûkler süratle bu köprüyü geçerek Haçlıları her yönden sıkıştırmaya başladılar. Memlûk saldırılarını geri püskürterek yola devam etmeye çalıştılar. Müslümanlar bir yandan Haçlılara mancınıklarla Rum ateşi atarak büyük kayıplar verdirirken bir yandan da yaralıları taşıyan Haçlı gemilerine el koyuyorlardı. El-Mansûre ile Dimyat arasındaki yetmiş kilometrelik alan yoğun çarpışmalara sahne oluyordu. 7 Nisan 1250'de Farskûr'a gelmiş olan Haçlılar, düşman tarafından tamamıyla kuşatma altına alınmışlardı.¹⁶⁵ Kuşatmanın başında, ordusunu yarım ay

¹⁶² Joinville, *a.g.e.*, s. 129-130; Ebu'l-Fidâ, II, s. 287; İbn Kesîr, VII, s. 108; El-Makrizi, I, s. 451; Runciman, *a.g.e.*, s. 230; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 216; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 413-414; Âşûr, *a.g.e.*, s. 846-847; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 108.

¹⁶³ Ebu'l-Fidâ, II, s. 287; İbn Kesîr, VII, s. 108; El-Makrizi, I, s. 451; Runciman, *a.g.e.*, s. 230; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 216; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler," *Türkler*, VI, s. 663; Âşûr, *a.g.e.*, s. 848; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 108; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 56-57.

¹⁶⁴ Joinville, *a.g.e.*, s. 130-131; El-Makrizi, I, s. 455; Runciman, *a.g.e.*, s. 230; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 216; Âşûr, *a.g.e.*, s. 848; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 108; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 57.

¹⁶⁵ El-Makrizi, I, s. 455; Runciman, *a.g.e.*, s. 230; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 216; Âşûr, *a.g.e.*, s. 848; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 414.

şeklinde düzenleyerek Haçlıları hareketsiz bırakan Baybars vardı. Bu sırada Kral Louis hastalandı. Louis ve ordusu savaşmaktan bitap düşmüş, artık memlûklere karşı koyacak dermanları kalmamıştı. Bu sırada memlûk birlikleri şiddetli bir saldırıya geçtiler. Bahrî Memlûklerin bu saldırısının sonucunda birçok Haçlı askeri öldürüldü ve birçoğu da esir alındı. Memlûkler bol miktarda ganimet elde ettiler.¹⁶⁶ Fransız şövalyeleri, bozguna uğradıkları gerçeğini bir türlü içlerine sindiremiyorlardı. Ancak durumun ciddiyetinin farkında olan yerli baronlar, Philippe de Montfort'u Müslümanlarla müzakere etmek için Memlûk komutanların yanına yolladılar. Philippe, Dimyat'ın geri verilmesi karşılığında Haçlı ordusunun serbest bir şekilde geri çekilmesine izin verilmesi teklifinde bulundu. Fakat tam bu sırada –muhtemelen Mısırlılar tarafından kiralanmış olan- Marcel adında bir savaşçı Haçlıların yanına giderek, orada bulunan herkesi kayıtsız şartsız teslim olmaya davet etti. Haçlı komutanlar, Kral'ın haberdar olmadığı bu emre itaat ederek teslim oldular. Bütün ordu memlûkler tarafından esir alındı. Kral ve ileri gelenler Minye'de bir köye sığınarak aman dileme yoluna gittiler. Tavaşî Cemaleddîn'in aman vermesi üzerine Kral ve arkadaşları teslim oldular ve ardından el-Mansûre'ye getirildiler.¹⁶⁷ Kral zincire vuruldu. Dimyat'a hasta taşıyan gemiler ele geçirildi. Memlûkler neredeyse bütün Haçlı ordusunu teslim aldılar. Sultan Montfort'a, esir alındıklarını ve barış yapmanın anlamsız olduğunu söyledi. Müslüman Memlûklerin kaybı 100 civarında iken Haçlılar, 7 bin ölü 20 bin esir olmak üzere yaklaşık 27 bin kişi kaybetmişlerdi.¹⁶⁸ Memlûklerin Haçlı tehlikesine dur diyerek işgalcileri etkisiz hale getirdiği ve özellikle Aktay ile Baybars el-Bundukdârî'nin büyük kahramanlıklar gösterdiği bu savaşın sonucunda elde edilen zafer, kuşkusuz Memlûklerin başarısıydı.¹⁶⁹

Esir alınmış olan Kral'a bir anlaşma teklif edildi. Bu anlaşma, Şam bölgesindeki Haçlı kalelerinin Müslümanlara teslim edilmesini öngörüyordu. Kral bu teklifi, kalelerin kendisine değil Alman İmparatoru II. Friedrich'in oğlu Konrad'a ait olduğu gerekçesiyle reddetti. Bunun üzerine baronlar, anlaşma yapılmadığı takdirde öldürülmekle tehdit edildiler. Yapılan uzun görüşmelerden sonra Kral IX. Louis ile 10 yıllık bir anlaşma imzalandı. Buna göre 1

¹⁶⁶ Ebu'l-Fidâ, II, s. 287; İbnu'l-Verdî, II, s. 177; El-Makrizî, I, s. 455; Runciman, *a.g.e.*, s. 230; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 218; Âşûr, *a.g.e.*, s. 848; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 108-109.

¹⁶⁷ Joinville, *a.g.e.*, s. 131-132; İbnu'l-Verdî, II, s. 177-178; Runciman, *a.g.e.*, s. 230; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 218.

¹⁶⁸ Ebu'l-Fidâ, II, s. 287; Runciman, *a.g.e.*, s. 231; Âşûr, *a.g.e.*, s. 848-849; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 57-58.

¹⁶⁹ El-Makrizî, I, s. 455; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 414; El-Muttavî, *a.g.e.*, s. 120; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 109.

milyon Bizans altını kurtuluş fidyesi ödenecek, Dimyat Müslümanlara iade edilecek, bunun karşılığında da Kral ve tüm esirler serbest bırakılacaktı. Anlaşmanın ardından Kral ile esirler Dimyat’a gitmek üzere yola çıktılar.¹⁷⁰

El-Mansûre’den hareketle Dimyat’a yönelen ve saltanat çadırını Faraskûr civarına kuran Turanşah, burada kendisi için ahşaptan bir kule yaptırdıktan sonra Dimaşk’taki nâibi Cemaleddîn b. Yağmur’a mektup göndererek Haçlılara karşı kazandığı zaferi müjdeledi. Memlûk birliklerinin Haçlılarla mücadele sırasında göstermiş oldukları başarı Sultan Turanşah tarafından pek de takdire değer görülmedi. Çok kötü bir siyasetçi ve idare adamı olan Sultan, memlûkleri ödüllendireceği yerde onları kıskanmaya başladı. Önemli makamları etrafındaki adamlara vererek ileri gelen bazı memlûkleri azletme yoluna gitti.¹⁷¹ Aktay’a, kendisine İskenderiye’yi vereceğini vaat etmiş olmasına rağmen sözünde durmadı. Kendi adamlarına bol miktarda ihsanlarda bulunurken memlûkleri memnun etmedi. Hatta halk ve asker üzerinde büyük etkiye sahip olan memlûk liderlerini görevlerinden alarak yerlerine halk tarafından güvenilmeyen kimseleri getirdi. Ayrıca üvey annesi Şeceru’-d-durr’u babasının hazinesini saklamakla itham edip elindeki mücevherleri derhal kendisine teslim etmesi, aksi halde kendisine kötülük yapacağı tehdidinde bulundu. Bunun üzerine el-Melik es-Sâlih’in Türk asıllı eşi Şeceru’-d-durr, Eşrefiyye Memlûklerinden sonra kendilerinin de saf dışı bırakılacaklarını anlayan Bahrî Memlûkleri de yanına alarak Turanşah’ı öldürmeye karar verdi.¹⁷²

30 Nisan 1250’de, Memlûklerin düzenlediği bir isyan sonucunda Turanşah hayatını kaybetti. Turanşah’a düzenlenen suikast şöyle gerçekleşti: Saldırının gerçekleşeceği gün ümera ile yemek yiyip çadırına çekildiği sırada Rukneddîn Baybars el-Bundukdârî, Turanşah’ın çadırına girerek kılıcıyla onu omzundan yaraladı. Turanşah çadırdan kaçmayı başarinca arkadaşları onun etrafına toplandılar. Ona ne olduğunu sorduklarında, kendisini

¹⁷⁰ Joinville, *a.g.e.*, s. 138-139; El-Makrizi, I, s. 455-457; Runciman, *a.g.e.*, s. 231; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 218; El-Muttavî, *a.g.e.*, s. 120-122; Âşûr, *a.g.e.*, s. 849; Tomar, *Memluk Devleti’nin Kuruluşu...*, s. 59.

¹⁷¹ Runciman, *a.g.e.*, s. 232; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 219; Aktan, “Memlûk-Haçlı...,” *Belleten*, s. 414; Takkûş, *a.g.e.*, s. 32-33; El-Muttavî, *a.g.e.*, s. 123; Âşûr, *a.g.e.*, s. 851; El-Hâyek, *a.g.e.*, s. 382.

¹⁷² İbn Tağrıberdî, VI, s. 328-329; El-Makrizi, I, s. 457; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 219; Aktan, “Memlûk-Haçlı...,” s. 414; Kopraman, “Mısır Memlûkleri (1250-1517),” *Türkler*, V, s. 101; Kopraman, “Mısır Memlûkleri,” *DGBİT*, VI, s. 439-441; Takkûş, *a.g.e.*, s. 33; El-Muttavî, *a.g.e.*, s. 123; Âşûr, *a.g.e.*, s. 851; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 111-112; El-Hâyek, *a.g.e.*, s. 381-382, 384-385; Tomar, *Memluk Devleti’nin Kuruluşu...*, s. 60-61; İsmail Yiğit, “Memlûkler,” *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 90; Özbek, *el-Melikü’z-Zâhir...*, s. 18-19.

Bahriyye Memlûklerinden birisinin yaraladığını söyledi. Orada bulunan Baybars, bunu İsmaililerin yapmış olabileceğini ileri sürmüştü de Turanşah düşüncesinde ısrar etmiş ve ahşap kulesine çekilmişti. Bunun üzerine bir araya gelen Bahrî Memlûkler, Turanşah'ı öldürmekten başka bir çareleri kalmadığı kanaatine vardılar. İyileştiği takdirde kendilerini büyük bir ihtimalle hayatta bırakmazdı. Memlûkler ahşap kuleyi kuşatma altına aldılar. Sultan Turanşah'ın yardım çağrılarına kimse cevap vermedi. Kule ateşe verildiği zaman dışarı çıkarak Nil Nehri'ne doğru koşmaya başlayan Turanşah, arkasından yetişen memlûk lideri Fârisüddîn Aktay tarafından öldürüldü. Bir süre nehrin kıyısında öylece bekleyen Turanşah'ın cesedini kaldırmaya kimse cesaret edemiyordu. Turanşah'ın cesedi üç gün öylece bekledikten sonra nihayet, karargâhta bulunan Abbâsî Halifesi'nin elçisi eski Sultan'ın cesedini kaldırdı.¹⁷³

Turanşah babasının aksine ilme ve ilmi münakaşalara çok düşküncü.¹⁷⁴ Bunun yanında dengesiz bir karakteri vardı ve siyaset ilminden habersizdi.¹⁷⁵ Bu nedenle babasının tavsiyelerindeki anlamı kavrayamayarak memlûklere kötü davrandı. Bu davranışlarının bedelini de hayatı ile ödemek zorunda kaldı.¹⁷⁶ Saltanat dönemi yetmiş gün süren Turanşah'ın ölümü ile Mısır'daki Eyyûbî hâkimiyeti fiili anlamda sona erdi. Bundan sonra Mısır'daki hâkim güç, Bahrî Memlûkler olacaktı.

3. Şeceru'd-durr'un Sultanlığı ve Haçlılarla Anlaşma Yapılması

Turanşah'ın ölümüyle birlikte Eyyûbîlerin Mısır'daki hâkimiyeti son buldu. Makrizi tarafından ilk Memlûk hükümdarı olarak kabul edilen¹⁷⁷ Şeceru'd-durr'un Sultan, Memlûklerin içlerinden birisi olan İzzeddîn Aybek'in de ordu komutanı olmasına karar

¹⁷³ Joinville, *a.g.e.*, s. 142-144; Ebu'l-Fidâ, II, s. 288; İbnu'l-Verdî, II, s. 178; El-Makrizi, I, s. 457-458; Runciman, *a.g.e.*, s. 232; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 219; Takkûş, *a.g.e.*, s. 33-34; Âşûr, *a.g.e.*, s. 851-852; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 112-113; El-Hâyek, *a.g.e.*, s. 386-387; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 8; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 61-62.

¹⁷⁴ El-Makrizi, I, s. 450.

¹⁷⁵ Takkûş, *a.g.e.*, s. 32-33; Âşûr, *a.g.e.*, s. 851; El-Hâyek, *a.g.e.*, s. 380; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 7.

¹⁷⁶ Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 62-63.

¹⁷⁷ El-Makrizi, I, s. 459; İsmâ Muhammed Şibârû, *es-Selâtîn Fi'l-Maşrîki'l-Arabî Meâlimu Devruhum es-Siyâsî ve'l-Hadarî, el-Memâlîk*, Beyrut 1994, s. 9; Takkûş, *a.g.e.*, s. 35.

verildi.¹⁷⁸ Şeceru'd-durr'un ismi, hutbelerde, es-Sâlih Eyyûb'den olup, henüz babası hayatta iken küçük yaşta hayatını kaybeden oğlu Halil'den¹⁷⁹ dolayı "Vâlidetu'l-Halîl" (Halil'in Annesi) şeklinde okundu. Şeceru'd-durr, "el-Meliketu İsmetu'd-Dîn Şeceru'd-durr," "el-Meliketu'l-Müslimîn Vâlidetu'l-Melik Halîl" ve "İsmetu'd-Dunya ve'd-Dîn Ummu Halîl el-Mustasamiyye" gibi unvanlar aldı.¹⁸⁰ Adına para basıldı. Sikkelerin üzerine "el-Muta'samiyyetu's-Salihiyye" damgası işlendi.¹⁸¹ Ordu kumandanlığı, önce Hüsameddin b. Ebî Ali'ye, daha sonra da Tavaşî Şihabeddîn'e teklif edildiyse de bu ikisinin görevi almaktan çekinmeleri üzerine, daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, göreve İzzeddîn Aybek getirildi.¹⁸² Aybek'ten daha güçlü olan, mesela Fârisüddîn Aktay gibi çok güçlü emirler dururken orta dereceli bir memlûk olan Aybek'in "Atabeku'l-Asâkir" olarak görevlendirilmesi, dönemin güç dengeleri ile açıklanmaktadır.¹⁸³

Şeceru'd-durr'un ilk işi, Haçlı meselesini bir sonuca bağlamak oldu.¹⁸⁴ Öncelikle Dimyat'ta bulunan Haçlılar ile ilgili sorunların çözümüne yöneldi. Daha önce Turanşah döneminde Haçlılarla bir anlaşma yapılmış, ancak bu anlaşma yapıldıktan hemen sonra Turanşah öldürülmüştü. Bu nedenle söz konusu anlaşma memlûkler tarafından geçersiz sayılmış, hatta memlûkler, Haçlı esirlerini öldürmeyi dahi düşünmüşlerdi. Haçlılarla anlaşma yapmak üzere Emir Hüsâmeddîn Muhammed'i, el-Mansûre'de esir olarak tutulan IX. Louis ile görüşmeye gönderdi. Bu görüşmenin sonucunda Haçlılar ile Müslümanlar arasında barış antlaşması imzalandı. Bu antlaşmanın maddeleri şunlardı:¹⁸⁵

¹⁷⁸ Ebu'l-Fidâ, II, s. 288; İbnu'l-Verdî, II, s. 178; İbn Tağrıberdî, VI, s. 332; El-Makrizi, I, s. 459; Runciman, *a.g.e.*, s. 232; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 414; Âşûr, *a.g.e.*, s. 852; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 118; El-Hâyek, *a.g.e.*, s. 388.

¹⁷⁹ Ebu'l-Fidâ, II, s. 288; El-Makrizi, I, s. 459; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 118; Şibârû, *a.g.e.*, s. 9.

¹⁸⁰ Ebu'l-Fidâ, II, s. 288; İbnu'l-Verdî, II, s. 178; İbn Kesîr, VII, s. 108; El-Makrizi, I, s. 459; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 118-119; İbrahim Hasan, *a.g.e.*, s. 32; Şibârû, *a.g.e.*, s. 9. El-İbâdî, Şeceru'd-durr'un, *el-Mutasamiyye* nisbesini, el-Melik es-Salih tarafından satın alınmadan önce Abbâsî Halifesi el-Müstasam'ın cariyesi oluşuna bağlar. s. 119.

¹⁸¹ Ebu'l-Fidâ, II, s. 288; İbnu'l-Verdî, II, s. 178; İbn Kesîr, VII, s. 108; El-Makrizi, I, s. 459; Takkûş, *a.g.e.*, s. 40; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 118-119; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 9.

¹⁸² El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 118; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 10-11.

¹⁸³ El-Hâyek, *a.g.e.*, s. 388; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 64-65.

¹⁸⁴ El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 120; Şibârû, *a.g.e.*, s. 10.

¹⁸⁵ Joinville, *a.g.e.*, s. 145-146; Ebu'l-Fidâ, II, s. 288; El-Makrizi, I, s. 460; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 414; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler," *Türkler*, VI, s. 663; Kopraman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 101-102; Yiğit, "Memlûkler," *DİA*, XXIX, s. 90; Kopraman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s.

- a) Fransa Kralı IX. Louis Dimyat şehrini Mısırlılara iade edecek
- b) Haçlıların elinde bulunan Müslüman esirler serbest bırakılacak
- c) Haçlılar Müslüman sahillere bir daha saldırmayacaklar
- d) Memlûkler IX. Louis'yi ve ellerindeki bütün Haçlı esirlerini serbest bırakacaklar. Bunun karşılığında, Haçlılar, yarısı peşin olmak üzere Memlûklere 800 bin dinar ödeyecekler
- e) Dimyat'taki hasta hacıların bakım ve güvenliğini Müslümanlar üstlenecek
- f) Antlaşma 10 yıl geçerli olacaktı.

Başlangıçta Memlûkler arasında Fransız Kralı IX. Louis'nin serbest bırakılması ve diğer anlaşma maddeleri ile ilgili gruplaşmalar olduysa da sonuç değişmedi ve Haçlılarla yapılan anlaşma her iki tarafta da kabul edildi. 7 Mayıs 1250'de Dimyat teslim oldu. Müslümanlar şehri savaşız teslim aldılar. Böylece Haçlıların on bir ay dokuz gün süren Dimyat işgalleri son bulmuş oldu.¹⁸⁶ Kral, kardeşi ve sayıları 12 bini bulan diğer savaş esirleri ile birlikte serbest bırakıldı. Louis, fidyenin ilk taksitini ödedikten hemen sonra, aynı günün akşamı Akka'ya gitmek üzere Mısır'dan ayrıldı. Ümeranın bir kısmı daha sonra tehlike oluşturabilecek olan IX. Louis'nin gitmesine izin verilmemesini istedilerse de Şeceru'd-durr, verilen söze uyulması gerektiğini belirterek onları düşüncelerinden vazgeçirdi.¹⁸⁷ Joinville'in hatıralarından da, Memlûklerin, Haçlıları öldürüp öldürmeme konusunda fikir ayrılıkları yaşadıkları ve sert tartışmalar yaptıkları anlaşılmaktadır:

Kral ve orada bulunan bizler, güneşin doğuşu ile salıverilmeliydik. Fakat Müslümanlar bizi güneşin batışına kadar tuttular ve ne biz ne de emirler hiçbir şey yemedik. Onlar bütün gün birbirleri ile tartıştılar. (...) Hemen hemen öldürülmemize karar vermek üzerelerken, o sırada düşmanımız olan emirlerden birisi hepimizin öldürüldüğünü düşünerek nehrin kenarına geldi ve kadırgalara dönüp Müslümanların diliyle bağırmaya başladı ve yine aynı sırada

441; Takkûş, *a.g.e.*, s. 37-38; Âşûr, *a.g.e.*, s. 857-858; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 120; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 8-9; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 65.

¹⁸⁶ Runciman, *a.g.e.*, s. 233-234; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 102; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 441; Takkûş, *a.g.e.*, s. 38; Âşûr, *a.g.e.*, s. 858; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 121.

¹⁸⁷ El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 121; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 65.

başından sarığını çıkararak gemidekilere işaret verdi. Bunun üzerine onlar demir alarak bizi Kahire yönünde bir fersah kadar geriye götürdüler. İşte bu sırada artık bütün ümidimizi kaybettik ve çoğumuz da o sırada ağlıyordu. Kullarını asla unutmayan Tanrının isteği ile güneşin battığı sırada bizim serbest bırakılmamız kararlaştırıldı.¹⁸⁸

Kral, adamlarıyla birlikte Akka'ya geldiği zaman, burada, isteyen herkesin ülkesine geri dönebileceğini ilan etti. Kendisi de 1400 kişi ile birlikte Akka'da kaldı.¹⁸⁹ Kral Louis 4 yıl Akka'da kaldıktan sonra Fransa'ya geri dönecek, onun düzenlediği Haçlı seferi de Doğu Krallığı'na hiçbir yarar sağlamayacaktı.¹⁹⁰

Şeceru'd-durr Haçlılar meselesini çözüme kavuşturmuştu. Ancak Mısır'daki iç karışıklıklar devam etmekteydi. Şeceru'd-durr bir kadın olup, Müslümanlar İslam tarihi boyunca başlarında hükümdar olarak bir kadını görmeye alışık değillerdi. Şeceru'd-durr bu durumun baskısından kurtulmak ve devlet ricaline karşı hoş görünmek için bazı girişimlerde bulunduydu da bir yarar elde edemedi. Ayrıca Abbâsî Halifesi olan Mutasım Billah da onun sultanlığını hoş karşılamamış ve Mısır'a mektup göndererek “eğer orada erkek yoksa söyleyin biz size gönderelim,” şeklinde aşağılayıcı bir tutum sergilemişti.¹⁹¹ Dımaşk Nâibi Emir Cemaleddin b. Yağmur ve Kaymariyye ümerası ona bağlılık yemini etmeyi reddetmiş, Suriye bölgesi merkezin kontrolünden çıkmıştı.¹⁹² İş bununla da bitmiyordu: Suriye'deki Eyyûbî melikleri Turanşah'ın öldürülerek yerine Şeceru'd-durr'un tahta çıktığı haberini aldıkları zaman tahtın Eyyûbî soyunun elinden çalındığını öne sürerek isyan etmişlerdi. Şeceru'd-durr hem içte hem de dışta kabul görmeyen bir hükümdar konumundaydı. Bahrî Memlûkler, hanım sultanlarına, İzzeddîn Aybek ile evlenerek saltanatı ona bırakmasını telkin ettiler.¹⁹³ Şeceru'd-durr, bu telkinlerin sonucunda İzzeddîn Aybek ile evlenerek seksen günlük bir saltanat

¹⁸⁸ Joinville, *a.g.e.*, s. 149-150.

¹⁸⁹ Joinville, *a.g.e.*, s. 166-167; İbnu'l-Verdî, II, s. 178; Runciman, *a.g.e.*, s. 234; Aktan, “Memlûk-Haçlı...,” s. 414-415.

¹⁹⁰ Demirkent, “Haçlı Seferleri ve Türkler,” *Türkler*, VI, s. 663.

¹⁹¹ Takkûş, *a.g.e.*, s. 43; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 123; Hasan, *a.g.e.*, s. 32; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁹² El-Makrizî, I, s. 462-463; Takkûş, *a.g.e.*, s. 42.

¹⁹³ Takkûş, *a.g.e.*, s. 43; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 123; Şibârû, *a.g.e.*, s. 10.

döneminin ardından sultanlığı ona devretti. Şeceru'd-durr'un seksen gün devam eden sultanlığı 31 Temmuz 1250'de bu şekilde sona ermiş oldu.¹⁹⁴

¹⁹⁴ İbn Kesîr, VII, s. 108; El-Makrizi, I, s. 463; Runciman, *a.g.e.*, s. 232; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 219; Takkûş, *a.g.e.*, s. 43; Âşur, *a.g.e.*, s. 852; El-İbâdî, *a.g.e.*, s. 123; İbrahim Hasan, *a.g.e.*, s. 32; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 11; Koprıman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 102; Koprıman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 441-443; Yiğit, "Memlûkler," *DİA*, XXIX, s. 90; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 66-68.

II. BÖLÜM

SULTAN İZZEDDİN AYBEK ET-TÜRKMÂNÎ, NUREDDİN ALİ VE SULTAN SEYFEDDİN KUTUZ DÖNEMLERİ

1. El-Melik El-Muizz İzzeddîn Aybek Et-Türkmânî Döneminde (1250-1257) Memlûk-Haçlı İlişkileri

1.1. Aybek'in Sultan Olması

Eyyûbî Devleti'nin yıkılmasından sonra Mısır'da kurulan Memlûk Devleti'nin ilk sultanı, Türk kökenli olduğundan hareketle Şecerü'd-durr'u ilk Memlûk hükümdarı olarak niteleyen kaynaklardan dolayı tartışma konusu olsa da, Aybek'tir. Es-Salih Eyyûb'un memlûku olan Aybek, Şecerü'd-durr'un saltanatı sırasında Atabekü'l-Asâkîr yapılmış, daha önce de değinildiği gibi, Şecerü'd-durr'un içeride ve dışarıda karşılaştığı muhalefetin sonucunda onunla evlenmiş ve 31 Temmuz 1250'de el-Muizz lakabını alarak tahta çıkmış, sultan olmuştur.¹⁹⁵

¹⁹⁵ Ebu'l-Fidâ, II, s. 289-290; İbnu'l-Verdî, II, s. 78-80; İbn Kesîr, VII, s. 109; İbn Tağrîberdî, VII, s. 4; El-Makrizî, I, s. 464; Takkûş, *a.g.e.*, s. 45; Âşûr, *a.g.e.*, II, s. 852; El-Arînî, *a.g.e.* s. 123; Şibârû, *a.g.e.* s. 10; Cemîân, *a.g.e.*, s. 104; Bercâvî, *a.g.e.* s. 574; Hâyek, *a.g.e.*, s. 388-390; Sürûr, *a.g.e.*, s. 39; Hasan, *a.g.e.*, s. 32; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 11; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 20; İnci Koçak, "Arap Kaynaklarında Türk Memlûk Sultanı Baybars," *X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, III*, Ankara 1991, s. 1102; P. M. Holt, "Memlûk Sultanlığında Devlet Yapısı," Çeviren: Samira Kortantamer, *Belleten, LII / 202*, Ankara 1988, s. 230; Kazım

Aybek, memlûkler arasında dindarlığı, cömertliği ve isabetli kararlar almasıyla tanınmış olmasına rağmen sıradan bir emirdi. Memlûklerin ileri gelenlerinden olan Aktay, Baybars, Sungur ve Kalavun gibi birbirinden güçlü emirler dururken el-Bahriyye grubundan olmayan Aybek'in sultan olması, yukarıda sayılan emirlerin birbirlerini çekemeyip, istedikleri zaman tahttan indirecekleri birisi olarak geçici bir zaman için de olsa onun üzerinde anlaşmaları sayesinde mümkün olabilmisti.¹⁹⁶

Aybek sultan olur olmaz içeride ve dışarıda zorluklarla karşılaştı. Eyyûbîlere bağlı olan Suriye'deki Müslümanlar, Eyyûbî ailesinden olmayanların gerçekleştirdiği Mısır'daki memlûk ihtilalini hiç de hoş karşılamayarak Selahaddîn'in torunu olan Şam Meliki en-Nâsır Yusuf'un etrafında toplandılar.¹⁹⁷ Tepkilerin önüne geçebilmek için el-Kâmil'in torunu olan 10 yaşındaki el-Eşref Musa'yı tahta geçiren memlûkler, Aybek'i yeniden atabeku'l-asâkîrlik makamına getirdilerse de,¹⁹⁸ hutbelerde ikisinin de adı okunuyor, paralara her ikisinin de ismi işleniyordu.¹⁹⁹ Memlûklerin çözüm olarak uygulamaya çalıştıkları bir tür *ortak saltanat* olan yeni durum,²⁰⁰ en-Nâsır Yusuf'un çevresinde toplanan muhalifleri memnun etmeye yetmedi. Böylece Kahire ile Dimaşk arasında yeni bir mücadele dönemi başladı. İşin tuhafı, birbirlerine

Yaşar Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 102; Kazım Yaşar Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 443; Cüneyt Kanat, "Bahri Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar," *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, III, İstanbul 2000, s. 25; Tomar, *Memlûk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 69; İsmail Yiğit, "Memlûkler," *DİA*, XXIX, s. 90.

¹⁹⁶ İbn Tağrıberdî, VII, s. 4-5; Takkûş, *a.g.e.*, s. 45; El-Arîfî, *a.g.e.*, s. 123-124; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 574; El-Hâyek, *a.g.e.*, s. 390; Hasan, *a.g.e.*, s. 32; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 11-12; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 102; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 444-445; Kanat, "Bahri Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet...", s. 25; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 69.

¹⁹⁷ Ebu'l-Fidâ, II, s. 290; İbn Kesîr, VII, s. 109; İbn Tağrıberdî, VII, s. 5; El-Makrizi, I, s. 464; Takkûş, *a.g.e.*, s. 53; Şibârû, *a.g.e.*, s. 10; Sürûr, *a.g.e.*, s. 40; Hasan, *a.g.e.*, s. 33; Ali Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 415; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 219-220; Kanat, "Bahri Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet...", s. 26; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 20-21.

¹⁹⁸ Ebu'l-Fidâ, II, s. 290; İbnü'l-Verdî, II, s. 180; İbn Tağrıberdî, VII, s. 6; Takkûş, *a.g.e.*, s. 53; Şibârû, *a.g.e.*, s. 11; El-Hâyek, *a.g.e.*, s. 390; Hasan, *a.g.e.*, s. 33; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 21.

¹⁹⁹ İbn Tağrıberdî, VII, s. 6; El-Makrizi, I, s. 464-465; Takkûş, *a.g.e.*, s. 53; El-Arîfî, *a.g.e.*, s. 125; Şibârû, *a.g.e.*, s. 11; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 574-575; El-Hâyek, *a.g.e.*, s. 390; Hasan, *a.g.e.*, s. 33; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 12; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 445; Cüneyt Kanat, "Memlûk Devleti'nde Gölge Sultanlar," *XIV. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, I, Ankara 2002, s. 329.

²⁰⁰ El-Makrizi, I, s. 464.

düşman olan tarafların her ikisi de Frankların desteğini elde etmeye çalışıyorlardı. Bir yandan en-Nâsır Akka'da bulunan IX. Louis'ye mektup yazarak ondan destek istiyor, öte yandan Aybek de Mısır'da bulunan Haçlı esirleri öldürmekle tehdit ediyordu.²⁰¹ Aybek, Frank Kralı'nın desteğini kazanamasa bile, anlaşılan o ki, en azından tarafsız kalmasını istiyordu. Bu mücadele süreci, Eyyûbî-Memlûk ve Haçlı üçgeni etrafında işledi.

1.2. Haçlılar, Eyyûbîler ve Memlûkler

Öte yandan, Akka'da bulunan Louis Haçlı seferini sürdürmek istiyordu, fakat ordusu kalmamıştı. Mısır'da uğranılan hezimet, Akka Krallığı'nın, hatta bütün doğu Hristiyan dünyasının savunma gücünü yok etmişti. Durum oldukça nazikti ve yeni bir Müslüman taarruzu her şeyin sonu olabilirdi. Fakat durum beklenildiği gibi olmadı. Yukarıda da söz edildiği gibi, Mısır'daki çiçeği burnunda devletin Haçlılar dışında, Eyyûbîler gibi başka dertleri de vardı.

Kral Louis, vassallarıyla, gelecek için yaptığı planlar üzerinde müşavere etti. Annesi Fransa'dan kendisine mektup yazarak hemen geri dönmesini istemişti. Rivayete göre, İngiltere Kralı Henry, Kral'a, daha başka birçok sorunun da çözüm beklediğini bildirmişti. Fakat Kral Louis, kendisine Filistin'de ihtiyaç duyulduğu düşüncesindeydi.²⁰² Üstelik Mısır'da kalmış olan son esirlerin serbest bırakılmasına kadar bulunduğu yerde kalması da görevi gereği idi. Kardeşleri ve Flandre Kontu kendisine Fransa'ya geri dönmesini tavsiye ettiler. Fakat Louis kararlıydı ve kararını, 3 Temmuz 1250'de ilan etti. Kardeşleri de dâhil olmak üzere isteyen geri dönmekte serbestti. Ancak kendisi ve Jean de Joinville gibi kendisi ile kalmayı kabul edenler burada kalacaklardı. Fransa baronlarına bir yazı göndererek verdiği kararı bildirdi.²⁰³ Ayrıca onlardan Haçlı seferinin sürdürülmesi için takviye kuvvetler göndermelerini rica etti. Uğradığı ağır yenilgiyi vicdanına yediremiyordu. Bu yenilgiye, Tanrı'nın, kendisine tevazu ve alçakgönüllülüğü öğretmek için izin verdiğini düşünüyordu.²⁰⁴

²⁰¹ Takkûş, *a.g.e.*, s. 54; Âşûr, *a.g.e.*, s. 859-860; El-Arînî, *a.g.e.*, s. 125-126; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 12-13; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 69-70.

²⁰² Amrân, *a.g.e.*, s. 319; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 576.

²⁰³ Joinville, *a.g.e.*, s. 166-167.

²⁰⁴ Runciman, *a.g.e.*, s. 234; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 576-577.

Joinville, Kral'ın, kararını açıklarken yaptığı duygusal ve sitemkâr konuşmayı hatıralarında bize şu şekilde nakletmektedir:

Lordlarım, bana burada kalmamı ve Fransa'ya dönmemi tavsiye eden herkese çok teşekkür ediyorum. Fakat ben şunu göz önünde bulundurdum; Eğer burada kalırsam, krallığının kaybedilmesi ile ilgili herhangi bir tehlike ortaya çıkmayacak, çünkü eşim olan kraliçe, onu savunmak için yeterli sayıda askere sahip, ancak ben bu topraklarda yaşayan baronların; eğer buradan ayrılırsam benim gitmemden sonra burada onu müdafaa edecek kimsenin kalmaması sebebiyle Kudüs Krallığı'nın kaybedileceğini söylemlerini de dikkate alıyorum. Bu sebeple, buraya Kudüs Krallığı'nı korumaya ve onu yeniden fethetmeye gelmiş birisi olarak buradan ayrılmamın çok anlamsız olacağına karar verdim. Sonuç olarak benim son kararım burada kalmaktır. Şimdi ben burada bulunan ileri gelen adamlarıma ve benimle kalmak isteyen diğer şövalyelerime yani hepinize söylüyorum; gelin ve benimle cesurca konuşun, eğer seve seve kalmak istemezseniz size pek çok şey söyleyeceğim ve bunlar benim değil sizin ayıbınız olacak.²⁰⁵

Anlaşılan o ki, Kral'ın konuşması en yakınında bulunan kimseleri bile etkilemekte yetersiz kaldı. Sefer sırasında yaşanan zorluklar, Haçlıların idealizmini baltalamış, onlar arasında, bir an önce bölgeden ayrılarak “vatana” geri dönme dürtüsü yaygın olarak rastlanır hale gelmişti. Kral'ın kardeşi ile Haçlı seferine katılmış olan diğer asilzadeler, Temmuz ayının ortalarında Akka'dan denize açıldılar. Artmış olan bütün paralarını ve yaklaşık bin dört yüz kişiden oluşan bir askeri kuvveti geride bıraktılar.²⁰⁶ Kraliçe Kral'ın yanında kaldı. Louis krallığın gerçek hâkimi olarak tanındı. Hukuk ve kanun gözünde ise taht Alman hükümdarı Konrad'a aitti.²⁰⁷

Fransız vassallarının çekip gitmesi, Louis'nin başka kimselerin tavsiyelerine kulak vermesini sağladı. Başına gelenler görüş açısını genişletmiş ve onu daha sabırlı olmaya yöneltmişti. Silah gücü bakımından zayıf kalması, ona Müslümanlarla diplomatik ilişkiler

²⁰⁵ Joinville, *a.g.e.*, 167.

²⁰⁶ Joinville, *a.g.e.*, s. 169; Runciman, *a.g.e.*, s. 234; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 577; Aktan, “Memlûk-Haçlı...,” s. 415.

²⁰⁷ Runciman, *a.g.e.*, s. 234.

kurmak zorunda olduğu gerçeğini öğretmişti. Zaman, diplomatik adımlar atma zamanıydı.²⁰⁸ Louis Akka'ya henüz ulaşmıştı ki, yanına en-Nâsır Yusuf'un bir elçilik heyeti geldi. Ancak Louis taraf tutmak istemiyordu. Dımaşk ile ittifak belki stratejik nedenlerden dolayı kabul edilmeliydi, ama Kral Mısır'da bulunan Hristiyan esirlerden dolayı böyle bir ittifaktan kaçınıyordu.²⁰⁹

1250 yılında Dımaşk ordusu Mısır'a girdi. 2 Şubat 1251'de, bu ordu, Delta'da bulunan Abbâse (bugünkü Zagazig'den 20 kilometre doğuda) civarında Aybek'in komutasındaki Mısır ordusu ile karşı karşıya geldi. Mücadele başlangıçta Suriyelilerin lehine idiysen de, en-Nâsır Yusuf'un ordusunda bulunan bir memlûk alayı savaşın ortasında Dımaşk ordusuna ihanet etti. Bunun üzerine Sultan kaçmaya başladı. Böylece Memlûklerin Mısır'daki hâkimiyeti kesinleşmiş oldu. Ancak Eyyûbîler, Filistin ve Suriye'yi hâlâ ellerinde tutuyorlardı.²¹⁰

En-Nâsır Yusuf Akka'ya elçiler göndererek Frank yardımına karşılık Kudüs'ü boşaltacağını bildirince Louis harekete geçmek için duraksamadı. Aybek'e hemen bir elçilik heyeti göndererek esirlerle ilgili sorunun hemen halledilememesi halinde Dımaşk ile ittifak kuracağı tehdidinde bulundu. Elçi Jean de Valenciennes yaptığı iki ziyaretle, öncelikle, 1244'teki Gazze Savaşı'nda alınan 3 bin esirin, Frankların elinde bulunan 3 yüz Müslüman esire karşılık olarak serbest bırakılmaları sağlama başarısını gösterdi.²¹¹

Aybek, Kral ile iyi ilişkiler kurmak arzusunu, ona, serbest bıraktığı ikinci grup esirlerin yanında hediye olarak bir fil ve bir zebra göndererek belli etti. Bunun üzerine Louis, Memlûklerin elinde bulunan diğer bütün esirlerin de fidye istenilmeden serbest bırakılmalarını talep etti. Aybek, Louis'nin Arapça bilen elçisi Yves le Breton'un Dımaşk

²⁰⁸ Runciman, *a.g.e.*, s. 234-235.

²⁰⁹ Runciman, *a.g.e.*, s. 235; Âşûr, *a.g.e.*, s. 862-863; El-Ârîni, *a.g.e.*, s. 125; Şibârû, *a.g.e.*, s. 11; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 578; Amrân, *a.g.e.*, s. 319-320; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", *Belleten, LXIII / 237*, s. 415; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 70.

²¹⁰ Ebu'l-Fidâ, II, s. 298; İbnu'l-Verdî, II, s. 180-181; İbn Tağrıberdî, VII, s. 6-10; El-Makrizî, I, s. 469-470; Runciman, *a.g.e.*, s. 235; Takkûş, *a.g.e.*, s. 54; Âşûr, *a.g.e.*, s. 861; El-Ârîni, *a.g.e.*, s. 126-127; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 578-579; Amrân, *a.g.e.*, s. 320; El-Hâyek, *a.g.e.*, s. 390-395; Sürûr, *a.g.e.*, s. 40; Hasan, *a.g.e.*, s. 34; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 13; Kanat, "Bahri Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet...", s. 26; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 70-71.

²¹¹ Joinville, *a.g.e.*, s. 175-176; Runciman, *a.g.e.*, s. 235; Takkûş, *a.g.e.*, s. 55; Âşûr, *a.g.e.*, s. 862; Şibârû, *a.g.e.*, s. 11; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 579; Amrân, *a.g.e.*, s. 320; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 415.

sarayında bulunduğunu haber alınca, en-Nâsır Yusuf'a karşı kurulacak bir ittifak karşılığında Kral'ın isteğini kabul etti.²¹² Bunun dışında Mısır hükümdarı Aybek, Memlûklerin, Eyyûbîlerin elinde bulunan Filistin ve Dımaşk'ı zapt ettikleri takdirde, bütün eski Kudüs Krallığı'nı ve doğuda Ürdün'e kadar olan bölgeleri Hıristiyanlara geri vereceğini de vaat etti. Louis şartları kabul ettiğini bildirdi. Memlûkler, 1252 yılının Mart ayının sonunda bütün esirleri serbest bıraktılar.²¹³ Aralarındaki antlaşma, Templier şövalyelerinden dolayı bozulma tehlikesi geçirdi. Templier şövalyeleri, Dımaşk ile kurulan ilişkilerin bozulmamasını istiyorlardı.²¹⁴

Memlûk-Haçlı ittifakından pek bir sonuç çıkmadı. Bu ittifakı haber alan en-Nâsır Yusuf, Memlûk-Haçlı birleşiminden önce müttefikleri kışkırtmak için askerlerini Gazze'ye sevk etti. Louis Yafa'ya doğru indiyse de Memlûkler Mısır'dan çıkmadılar. Her iki taraf da savaşa girmek istemediği için Suriyeliler ve Franklar bir yıl boyunca oldukları yerde kaldılar. Bu sırada Louis, zaman zaman Yafa'nın tahkimatını güçlendirmekle meşgul oldu.²¹⁵

1253 yılı başında en-Nâsır Yusuf, kendisi ile Memlûkler arasında arabuluculuk yapılması için Bağdat'a başvurdu. Bu sırada Halife İslam dünyasını Moğollara karşı birleştirebilmek için çaba harcamaktaydı. Halife tarafından tarafların arasını bulmak için görevlendirilen Şeyh Necmeddîn el-Bâderânî, Aybek'i en-Nâsır Yusuf'un şartlarını kabul etmeye ikna etti. Buna göre; Aybek Mısır'ın hükümdarı olarak tanınacak, kuzeyde Celîle'ye ve doğuda Ürdün'e kadar Filistin'i kendi topraklarına katmasına müsaade edecekti. Barış antlaşması, Nisan 1253'te imzalandı.²¹⁶

²¹² Joinville, *a.g.e.*, s. 169-170; Runciman, *a.g.e.*, s. 235; Takkûş, *a.g.e.*, s. 55; Âşûr, *a.g.e.*, s. 862-863; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 579; Amrân, *a.g.e.*, s. 320-321; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 415.

²¹³ İbn-i Kesîr, VII, s. 113.

²¹⁴ Runciman, *a.g.e.*, s. 235-236; Âşûr, *a.g.e.*, s. 863; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 579; Amrân, *a.g.e.*, s. 321; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 415.

²¹⁵ Joinville, *a.g.e.*, s. 191-192; Runciman, *a.g.e.*, s. 236; Takkûş, *a.g.e.*, s. 56; Âşûr, *a.g.e.*, s. 863; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 579; Amrân, *a.g.e.*, s. 321.

²¹⁶ Ebu'l-Fidâ, II, s. 293; İbnu'l-Verdî, II, s. 184; İbn Kesîr, VII, s. 113; İbn Tağrıberdî, VII, s. 11-12, 23; El-Makrizi, I, s. 478, 489; Takkûş, *a.g.e.*, s. 57; Âşûr, *a.g.e.*, s. 863-864; Şibârû, *a.g.e.*, s. 12; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 580; Amrân, *a.g.e.*, s. 321; El-Hâyek, *a.g.e.*, s. 400-401; Sürûr, *a.g.e.*, s. 41; Hasan, *a.g.e.*, s. 34; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 15-16; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 415; Kopruman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 446; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 72; Yiğit, "Memlûkler," *DİA*, XXIX, s. 90.

Dımaşk ordusu, Gazze'den hareketle Haçlı arazilerinin içinden geçerek yurtlarına geri döndüler. Bu geçiş esnasında Frank şehirlerine baskınlar yaparak yağmalarda bulundular. Kral Louis bu durumun intikamını almak istediye de başarılı olamadı. Hem Aybek'in, hem de Yusuf'un savaşmak istememiş olması Franklarla yapılacak olan olası bir savaşı önledi. İki Müslüman hükümdarın savaş konusundaki isteksizlikleri Fransa Kralı'nın doğuda olmasından kaynaklanıyordu. İkisi de Kral Louis'den çekinmekteydiler.²¹⁷

Avrupa'dan talep ettiği takviye kuvvetler gönderilmeyince yabancı müttefik arayışı içine giren Kral Louis, yönünü, Haşhâşilere ve Moğollara çevirdi. Kendisi hâlâ Suriye'deki Hristiyan kardeşlerine yardım etmek için çabalıyordu. Louis'nin ittifak arayışları sonuç vermedi. Bu arayışların sonucunda bir şey elde edemeyince Kral doğu Hristiyan ülkesini terk etmek zorunda kaldı. Ne İngiltere Kralı'ndan ne de Fransa'dan istediği desteği alamayınca gönülsüz bir şekilde yurduna geri dönme hazırlıkları yapmaya başladı. Ayrıca annesi Kraliçe-nâibe Blanche'ın da 1252 Kasım'ında ölmüş olması, geri dönmesi için bir başka önemli neden olarak ortaya çıkmıştı.²¹⁸

Kral Louis, ülkesine dönmeden kısa bir süre önce, 21 Şubat 1254 tarihinde Dımaşklılarla 10 yıl 6 ay ve 40 gün sürecek olan bir saldırmazlık antlaşması imzaladı.²¹⁹ Zaten Dımaşk hükümdarı en-Nâsır Yusuf, Moğol tehlikesinden dolayı, Franklarla bir savaşa girmeye hiç de gönüllü değildi.²²⁰ Fransa Kralı IX. Louis, 24 Nisan 1254 tarihinde Akka'dan denize açıldı.²²¹ Dört yıl önce askerlerine yaptığı konuşma unutulup gitmiş, Kral'ın idealizmi de yitmekten kurtulamamıştı. Her şey bir yana, ülkesindeki sorunlar onu bekliyordu. Düzenlemiş olduğu Haçlı seferi ne kendisine ne de Akka Krallığı'na hiçbir fayda sağlamamıştı.²²² Üstelik kaybedilen insanların telafisi de mümkün değildi.

²¹⁷ Runciman, *a.g.e.*, s. 236; Âşûr, *a.g.e.*, s. 862; Amrân, *a.g.e.*, s. 321-322.

²¹⁸ Joinville, *a.g.e.*, s. 216-217; Runciman, *a.g.e.*, s. 237-240; El-Muttavî, *a.g.e.*, s. 122; Âşûr, *a.g.e.*, s. 868; El-Arînî, *a.g.e.*, s. 128; Rene Grousset, *el-Hurûbu's-Salîbiyye Sarâu's-Şark ve'l-Garb*, Fransızcadan Arapçaya çeviren: Ahmed Ubeyşî, Beyrut 2002, s. 89; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 258; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 580-581; Amrân, *a.g.e.*, s. 322.

²¹⁹ El-Makrizî, I, s. 485.

²²⁰ Runciman, *a.g.e.*, s. 240; Amrân, *a.g.e.*, s. 322.

²²¹ Joinville, *a.g.e.*, s. 219.

²²² Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler," *Türkler*, VI, s. 663.

Fransa Kralı IX. Louis'nin Doğu'dan ayrıldığı 1254 yılında, Alman hükümdarı IV. Konrad 26 yaşında olduğu halde İtalya'da öldü. Taşımakta olduğu “Kudüs Kralı” unvanı, henüz iki yaşında olan oğlu Konradin'e geçti. Doğunun baronları çocuğun hukuki yetkilerini kabul ettiler ve krallık, tayin edilen vekiller aracılığı ile yönetilmeye devam etti. Bu arada krallık, ticari rekabetten dolayı birbirlerine düşman olan Venedik, Cenova ve Pisa'nın mücadeleleri yüzünden iç savaşa sürüklendi.²²³ Yıllarca devam eden bu kargaşa sırasında Suriyeli ve Mısırlı Müslümanların taarruzuna uğramamış olmak büyük bir şanstı. Zaten Müslümanlar da, daha önce de belirtildiği gibi, Moğol tehdidinden dolayı Franklarla savaşma konusunda istekli değildiler.²²⁴

Memlûk hükümdarı Aybek de, büyük bir savaşa girme konusunda isteksiz olduğu için 1255 yılında Franklarla saldırmazlık antlaşması imzaladı. Ancak bu antlaşma Yafa'yı içermiyordu. Çünkü burayı, Filistin'de bulunan arazi için bir liman olarak ele geçirilebileceğini düşünüyordu.²²⁵ Sınır bölgelerinde karşılıklı ganimet akınları devam ediyordu. 1256 yılının Ocak ayında, Geoffrey de Sargines ile Yafa hâkimi Jean d'Arsut yük hayvanlarından oluşan çok büyük bir kervanı ele geçirdiler. Kudüs'ün Memlûklü valisi haydutların cezalandırılması için Mart ayında üzerlerine bir askeri birlik sevk ettiyse de mağlup edilerek öldürüldü.²²⁶ Hem Suriyeliler hem de Mısırlılar, Franklarla yapmış oldukları antlaşmaları yenilediler. Bundan sonraki on yıl için geçerli olacak olan bu antlaşmalara Yafa şehri de dâhil edildi.²²⁷

Aybek, sultanlığı sırasında izlediği politika sayesinde Eyyûbî tehlikesini ortadan kaldırmayı başardı. Onları, 1251 yılında mağlubiyete uğrattı. Fârisuddîn Aktay'ı görevlendirerek yurt içinde çıkan Arap isyanlarını bastırdı ve merkezi otoritenin inşa edilmesini sağladı. Güç ve popüleritesi artan ve Hama sahibi el-Meliku'l-Muaffer'in kızı ile nişanlanıp sultanların resmi ikametgâhı olan Kal'atu'l-Cebel'de oturma talebinde bulunan

²²³ Runciman, *a.g.e.*, s. 239-241; Âşûr, *a.g.e.*, s. 875; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 221; Demirkent, “Haçlı Seferleri ve Türkler,” *Türkler*, VI, s. 664.

²²⁴ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 221.

²²⁵ Runciman, *a.g.e.*, s. 240; Amrân, *a.g.e.*, s. 322.

²²⁶ Runciman, *a.g.e.*, s. 240; Âşûr, *a.g.e.*, s. 876-877.

²²⁷ Runciman, *a.g.e.*, s. 240.

Aktay'ın kontrolden çıkması üzerine onu da ortadan kaldırdı.²²⁸ Ardından, onun zorlamaları ile tahtta tutmaya devam ettiği hakkında hutbe okunan son Eyyûbî hanedanı mensubu el-Eşref Musa'yı tahttan indirerek tevkif etti. Memlûklerinden biri olan Kutuz'u *nâibu's-saltanat*lığa tayin etti ve Mısır tahtının tek hâkimi oldu.²²⁹

Kendi ordu komutanları ve Baybars ile arası açılmış olan Aybek, yine Halife'nin aracılığı sayesinde Dımaşklılarla yeni bir anlaşma imzalayarak Filistin'i yeniden onlara bıraktı. Bu antlaşma ile Şam Meliki, Fârisuddin Aktay'ın ölümünden sonra Mısır'dan kaçarak en-Nâsır'ın hizmetine giren Baybars liderliğindeki Bahrî Memlûkleri himaye etmekten vazgeçeceğini taahhüt etti.²³⁰

Uzun zaman Moğollarla meşgul olan Aybek, taht kavgaları gibi iç meselelerle de ilgilendi. Özellikle hanımı Şeceruddurr onu oldukça yormuştu. O, sultanlığı kendisine devretmişti ama devlet işlerine karışmaya devam ediyordu. Bundan dolayı Aybek, Şeceru'd-durr ile yaşamaktan bıkmıştı. Özellikle bir münecimin, “sonunun bir kadının elinden olacağını” haber vermesinden sonra onun, başına iş açmasından korkuyordu. Aybek, Musul Hâkimi Bedreddin Lü'lü'nün kızı ile evlenmek üzere nişanlanınca olan oldu. Kıskançlık krizlerine giren Şeceru'd-durr, Aybek'e bir suikast düzenlemeyi planladı. Çevgan oynamaktan döndüğü 12 Nisan 1257 gecesi, yıkanmak üzere hamama giden Aybek, eşi tarafından hazırlanan tuzağa düşerek daha önce mevzi almış beş köle tarafından boğularak öldürüldü.²³¹

²²⁸ Ebu'l-Fidâ, II, s. 297; İbnu'l-Verdî, II, s. 187; İbn Kesîr, VII, s. 122; İbn Tağrıberdî, VII, s. 10-11; El-Makrizi, I, s. 484; El-Arîni, *a.g.e.*, s. 134; Şibârû, *a.g.e.*, s. 13; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 581; Sürûr, *a.g.e.*, s. 42; Hasan, *a.g.e.*, s. 34-35; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 14-15; Kopraman, “Mısır Memlûkleri (1250-1517),” *Türkler*, V, s. 102; Kopraman, “Mısır Memlûkleri,” *DGBİT*, VI, s. 447; Koçak, “Arap Kaynaklarında Türk Memlûk Sultanı Baybars,” *X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, III, s. 1102; Kanat, “Bahri Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet...,” s. 26; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 21-22.

²²⁹ Ebu'l-Fidâ, II, s. 298; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 581-582; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 23; Kopraman, “Mısır Memlûkleri,” *DGBİT*, VI, s. 446; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 73-77; Yiğit, “Memlûkler,” *DİA*, XXIX, s. 90.

²³⁰ Ebu'l-Fidâ, II, s. 294; İbnu'l-Verdî, II, s. 187; Âşûr, *a.g.e.*, s. 873-874; El-Arîni, *a.g.e.*, s. 134-135; Şibârû, *a.g.e.*, s. 13; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 581; Sürûr, *a.g.e.*, s. 43; Kopraman, “Mısır Memlûkleri,” *DGBİT*, VI, s. 447-448; Koçak, “Arap Kaynaklarında Türk Memlûk Sultanı Baybars,” *X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, III, s. 1102; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 78-79; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 24.

²³¹ Ebu'l-Fidâ, II, s. 300; İbnu'l-Verdî, II, s. 188; İbn-i Kesîr, VII, s. 122-124; İbn Tağrıberdî, VII, s. 12; El-Makrizi, I, s. 479, 493-494; El-Arîni, *a.g.e.*, s. 139-140; Şibârû, *a.g.e.*, s. 13; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 258-259; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 583; El-Hâyek, *a.g.e.*, s. 397; Sürûr, *a.g.e.*, s. 43; Hasan, *a.g.e.*, s. 36; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 16;

Aybek'in Şeceru'd-durr tarafından öldürüldüğünü düşünen Mu'izziye memlûkleri, sultanın aniden öldüğünü söyleyen Şeceru'd-durr'u öldürmek istediler. Sâlihiyye memlûklerinin bu duruma izin vermek istememesi üzerine Aybek'in ölümünde rol alanları teker teker ortadan kaldıran Mu'izziye memlûkleri, Şeceruddurr'dan intikam almak için plan yaptılar. Şeceru'd-durr, memlûklerin teşvikiyle harekete geçen ve takunyalarla kendisine saldıran cariyelerin acımasız darbeleri altında hayatını kaybetti.²³²

2. Sultan Nureddîn Ali (1257-1259) ve Seyfeddîn Kutuz Dönemlerinde (1259-1260) Memlûk-Haçlı İlişkileri

2.1. Nureddîn Ali'nin Sultan Olması, Tahttan İndirilmesi ve Kutuz'un Sultanlığı

Memlûkler, saltanatın verasetle geçtiğine inanmıyorlardı. Bu yüzden hükümdarlık makamı herhangi bir sultanın vefatından sonra Memlûk emirleri arasında çekişme unsuru olmuştur. Bir Memlûk sultanı öldüğü zaman emirlerin büyükleri toplanırlar ve ölen sultanın oğlunu babasının yerine sultan tayin ederlerdi. Bu verasetten dolayı değil, geçici bir süre için yapılırdı ve ölen sultanın oğlunun sultanlığı, emirler arasında en güçlüsünün ortaya çıkarak diğerlerini bertaraf etmesine kadar sürerdi.²³³

Sultan Aybek'in öldürülmesinden sonra da Mısır'da aynı durum yaşandı. Emirlerin ileri gelenleri toplanarak 12 Nisan 1257'de Aybek'in oğlu Nureddin Ali'nin sultanlığını ilan ettiler. Yeni Sultan'a el-Meliku'l-Mansûr unvanı verildi. Seyfeddin Kutuz, yeni sultanın

Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 103; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 448; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 26-27; Yiğit, "Memlûkler," *DİA*, XXIX, s. 90. Sultan Aybek'in öldürülmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Kanat, "Bahri Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet...", s. 27-29.

²³² Ebu'l-Fidâ, II, s. 300; İbnu'l-Verdî, II, s. 188; İbn Kesîr, VII, s. 122-124; El-Makrizi, I, s. 494; El-Arîfî, *a.g.e.*, s. 140; Şibârû, *a.g.e.*, s. 13-14; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 259; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 583-584; Sürûr, *a.g.e.*, s. 43; Hasan, *a.g.e.*, s. 36; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 16-17; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 103; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 449; Kanat, "Bahri Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet...", s. 30; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 80-82; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 27.

²³³ Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 103; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 450; Kanat, "Bahri Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet...", s. 23-24; Kanat, "Memlûk Devleti'nde Gölge Sultanlar," s. 327.

atabeki oldu.²³⁴ Henüz on beş yaşında olan Nureddin Ali'nin emirlere karşı direnmesi ve ülkeyi, dış tehlikelerden koruması mümkün değildi. Nitekim bir müddet sonra emirler arasında rekabet başladı. 12 Kasım 1259 tarihinde, Aybek'in arkadaşlarından biri olan Seyfeddin Kutuz, İran'ın altını üstüne getiren ve Bağdat'ı işgal ederek Halife'yi katleden Moğolların yarattığı korku ile baş edemeyeceği düşünülen Nureddin Ali'yi tahttan indirerek annesi ve kardeşi Kagan ile birlikte hapsedti ve sultanlık tahtına oturdu.²³⁵

İki yıl sekiz ay hüküm süren Nureddin Ali'nin indirilmesi ve el-Meliku'l-Muzaffer unvanını alan Kutuz'un Memlûk tahtına çıkmasından sonra, Aybek'ten nefret ettikleri için Dımaşk'a kaçmış olup, araları, Aktay'ın öldürülmesinde rolü olan yeni sultan ile de pek iyi olmayan Baybars ve birçok memlûk, bölgede kendini gösteren Moğol tehlikesi ve siyasi hareketlilik üzerine Kutuz'dan aman dileyerek tekrar Mısır'a döndüler.²³⁶ Baybars'ın bu düşünceli davranışı karşısında mutlu olan Kutuz, ona Kalyûb şehrini ikta etti ve savaştan sonra da Halep naipliğini vermeyi vaat etti.²³⁷

2.2. Haçlı-Moğol İkileminde Memlûkler

²³⁴ İbnu'l-Verdî, II, s. 188; İbn Kesîr, VII, s. 137; İbn Tağrıberdî, VII, s. 37-40; El-Makrizi, I, s. 495; Kanat, "Bahri Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet...", s. 31; Kanat, "Memlûk Devleti'nde Gölge Sultanlar," s. 330.

²³⁵ Ebu'l-Fidâ, II, s. 307-308; İbnu'l-Verdî, II, s. 196; İbn Kesîr, VII, s. 138; İbn Tağrıberdî, VII, s. 65, 67-68; El-Makrizi, I, s. 507-508; Takkûş, *a.g.e.*, s. 58-61; Şibârû, *a.g.e.*, s. 14; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 259; Sürûr, *a.g.e.*, s. 46-47; Hasan, *a.g.e.*, s. 37; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 18; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 103; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 450-452; Kanat, "Memlûk Devleti'nde Gölge Sultanlar," s. 330; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 84-88; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 27; Yiğit, "Memlûkler," *DİA*, XXIX, s. 90.

²³⁶ İbn Tağrıberdî, VII, s. 89-90; El-Makrizi, I, s. 509; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 260; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 596-597; Sürûr, *a.g.e.*, s. 45; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 103; Kazım Yaşar Koprman, "Baybars I," *DİA*, s. 221; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 453; Koçak, "Arap Kaynaklarında Türk Memlûk Sultanı Baybars," *X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, III, s. 1102; Kanat, "Memlûk Devleti'nde Gölge Sultanlar," s. 31-32; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 29; Yiğit, "Memlûkler," *DİA*, XXIX, s. 90.

²³⁷ İbnu'l-Verdî, II, s. 197; İbn Tağrıberdî, VII, s. 76, 91; El-Makrizi, I, s. 509, 513; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 260; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 596-597; Sürûr, *a.g.e.*, s. 48; Süleyman Özbek, "Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud," *Türkler*, V, s. 129; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 29; Yüksel Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Ortadoğu Tarihine Etkileri," *Belleten*, LXVII / 248-250, Ankara 2004, s. 784.

1260 yılının başında, Suriye bölgesine kadar inerek bölgeyi kontrolü altına almış olan Moğol hükümdarı Hulagü, Sultan'ın itaat etmesini talep etmek üzere Mısır'a elçi gönderdi. Memlûklerden, *kılıçlarımızın önünden kaçarak köle pazarlarında satılanlar* denilerek söz edilen mektubu alan ve emirleri ile konu üzerinde istişare eden Kutuz, dört Moğol elçisini ortadan ikiye böldürterek öldürttü, onları Kahire sokaklarında teşhir ettikten sonra Zuveyle kapısına astırdı ve Suriye'de bulunan Moğollara karşı harekete geçmek üzere hazırlıklara başladı.²³⁸ Kahire'de *seferberlik* ilan edildi. Hutbelerde cihat çağrısı yapıldı ve halktan *savaş vergisi* toplamak için ulemadan fetva alındı. Olağanüstü vergiler konuldu.²³⁹ Büyük küçük bütün vatandaşlara, kişi başına bir dinar ödeme zorunluluğu getirildi. Zenginler zekât paralarını peşin olarak devlete ödeyecekler, Mısır'da yerleşik olanların servetlerinin de üçte biri devlete verilecekti. Askerlerin silah ve mühimmat ihtiyacı insanlardan toplanan yardımlarla sağlanacaktı.²⁴⁰ İbn-i İyas'ın rakamlarına göre 600 000 dinara ulaşan bu vergi geliri yekûnu, memlûklerin, Moğol tehlikesinin boyutları konusunda son derece bilinçli olduklarını göstermektedir.²⁴¹

26 Temmuz 1260 tarihinde Baybars'ın kumandası altındaki Mısır ordusu Gazze'ye yürüdü. Gazze'de küçük bir Moğol birliği bulunmaktaydı. Bu küçük Moğol birliğinin kumandanı Baydara, o sırada Baalbek'te bulunan Kitboğa'dan hemen yardıma gelmesini istediye de, o henüz gelmeden Mısırlılar buradaki Moğol birliğini yok edip Gazze'yi ele geçirdiler.²⁴² Durumu öğrenen Kitboğa orduyu yeniden düzene sokmaya çalıştı. Bu arada

²³⁸ İbn Kesîr, VII, s. 142; El-Makrizi, I, s. 514-515; Cemîân, *a.g.e.*, s. 104; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 261; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 597-598; Amrân, *a.g.e.*, s. 325; Sürûr, *a.g.e.*, s. 48-49; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 21; Kopraman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 103; Kopraman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 453; Özbek, "Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud," *Türkler*, V, s. 129; Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Ortadoğu Tarihine Etkileri," s. 784-785.

²³⁹ El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 261; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 598; Amrân, *a.g.e.*, s. 325; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 21; Özbek, "Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud," *Türkler*, V, s. 129; Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Ortadoğu Tarihine Etkileri," *Belleten*, LXVII / 248-250, s. 785.

²⁴⁰ İbn Tağrıberdî, VII, s. 68.

²⁴¹ Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 104.

²⁴² İbnu'l-Verdî, II, s. 197; İbn Kesîr, VII, s. 142; İbn Tağrıberdî, VII, s. 71-73; Takkûş, *a.g.e.*, s. 77; Âşûr, *a.g.e.*, s. 899-900; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 598; Amrân, *a.g.e.*, s. 325; Sürûr, *a.g.e.*, s. 50; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 21; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 228; Kopraman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 104; Kopraman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 453; Özbek, "Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan

Kutuz, Filistin sahilinden yukarıya ilerleyerek daha kuzeyden ülke içine girmeyi ve bu şekilde Filistin'e girerek Kitboğa'nın ikmal yollarını tehdit etmeyi planlıyordu. Bu amaca yönelik olarak Akka'ya bir elçilik heyeti gönderdi. Franklardan, topraklarından geçiş izni, geçiş sırasında ordusuna yiyecek maddelerinin temin edilmesi ve mümkünse askeri yardım istedi.²⁴³

Baronlar, bu teklifi görüşmek üzere Akka'da toplandılar. Sayda'nın Moğollar tarafından yağmalanması onları oldukça öfkelenmişti.²⁴⁴ Yaptıkları katliamlarla ün salan bu uzak doğulu insanların kötü niyetlerinden kuşkuları yoktu. Hâlbuki Müslümanlara yönelik böyle endişeleri yoktu.²⁴⁵ Franklar, ilk başta Sultan'a birkaç yardımcı birlik gönderme eğilimindeydiler.²⁴⁶ Ancak Alman şövalye tarikatının üstadı Hanno von Sangershausen askeri desteğe karşı çıktı. Hanno, Müslümanlara askeri yardım yapıldığı ve Müslümanların bu yardım sayesinde Moğolları mağlup etmesi halinde şımaracaklarını düşünüyordu. Bu yardımın kendileri açısından akıllıca olmayacağını altını çizdi. Onun düşünce ve söylemleri Franklar arasında etkili oldu ve askeri yardım teklifi reddedildi. Ancak, Memlûklerin topraklarından geçmelerine ve bu geçiş esnasında onlara erzak sağlama fikrine yeşil ışık yaktılar.²⁴⁷

Memlûk ordusu Ağustos ayı boyunca kuzeye doğru yürüyerek Akka önlerine geldi. Bazı emirleri şeref misafiri olarak şehre davet eden Haçlılar, Memlûkleri hediyelerle

Savaş: Ayn Calud," *Türkler*, V, s. 129-130; Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Ortadoğu Tarihine Etkileri," *Belleten*, LXVII / 248-250, s. 786; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 105.

²⁴³ İbn Tağrıberdî, VII, s. 72-73; Âşûr, *a.g.e.*, s. 900; Grousset, *a.g.e.*, s. 91; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 598; Amrân, *a.g.e.*, s. 325; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 21-22; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 228; Kopraman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 104; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 415; Kopraman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 453-454.

²⁴⁴ Runciman, *a.g.e.*, s. 265; Âşûr, *a.g.e.*, s. 900; Amrân, *a.g.e.*, s. 325; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 106.

²⁴⁵ Runciman, *a.g.e.*, s. 265; Özbek, "Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud," *Türkler*, V, s. 129.

²⁴⁶ Runciman, *a.g.e.*, s. 265; Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Ortadoğu Tarihine Etkileri," *Belleten*, LXVII / 248-250, s. 786.

²⁴⁷ Runciman, *a.g.e.*, s. 265; Âşûr, *a.g.e.*, s. 900; Grousset, *a.g.e.*, s. 91; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 598; Amrân, *a.g.e.*, s. 325-326; Özbek, "Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud," *Türkler*, V, s. 129; Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Ortadoğu Tarihine Etkileri," *Belleten*, LXVII / 248-250, s. 786; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 106.

karşıladılar.²⁴⁸ Baybars da bu emirlerin arasındaydı ve döndükten sonra Kutuz’a, ani bir baskınla şehri ele geçirmenin kolaylığından bahsetti. Fakat o böyle bir harekete hazır olmadıklarını, Moğolları henüz kesin olarak yenmedikleri için Hristiyanların intikam tedbiri almalarından korktuğunu söyledi.²⁴⁹

Franklar ziyaretçilerden biraz rahatsız olmuşlardı. Kutuz, Moğollardan ganimet olarak alınacak olan bütün atları düşük fiyatla satın alabilecekleri vaadi ile onları teselli etti.²⁵⁰ Ayrıca onlarla bir tarafsızlık antlaşması yaptı²⁵¹ ve “eğer bir tane Haçlı askeri bile kendilerine arkadan saldırarak olursa, geri dönerek ilk önce onlarla savaşacağını” söylemeyi de ihmal etmedi.²⁵²

2.3. Ayn Câlût Savaşı ve Sonuçları

Kutuz Akka’da olduğu sırada Kitboğa’nın Celîle’ye girdiğini öğrendi. Derhal ordusunu Nazareth üzerinden Ayn Câlût denilen yere sevk etti. Memlûk ordusu sayıca Moğollardan fazlaydı. Kutuz ordusunun ana bölümünü civardaki tepelerin arkasına sakladı. Görünürde olanlar, sadece Baybars’ın kumanda ettiği öncü birliklerdi.²⁵³

3 Eylül’de Moğol ordusu görüldü. Ermeni ve Gürcü birlikleri de Moğol ordusu ile birliktediler. Moğollar, Baybars’ın ordusunu görür görmez hemen onun üzerine saldırdılar. Baybars tepelere doğru çekilirken Kitboğa da ordusu ile birlikte onun peşine düştü. Bu şekilde Memlûkler Kitboğa’yı pusuya düşürdüler. Asıl Memlûk ordusu tepelerin ardında gizlenmişti. Moğollar, Memlûkler tarafından kuşatma altına alındılar. Ayn Câlût mevkiinde yapılan kanlı

²⁴⁸ El-Makrizi, I, s. 516; Runciman, *a.g.e.*, s. 265; Âşûr, *a.g.e.*, s. 900; Cemîân, *a.g.e.*, s. 105; Aktan, “Memlûk-Haçlı...,” s. 415.

²⁴⁹ El-Makrizi, I, s. 516; Runciman, *a.g.e.*, s. 265.

²⁵⁰ Runciman, *a.g.e.*, s. 265; Aktan, “Memlûk-Haçlı...,” s. 415-416.

²⁵¹ Arslantaş, “Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Ortadoğu Tarihine Etkileri,” *Belleten*, LXVII / 248-250, s. 785.

²⁵² Aktan, “Memlûk-Haçlı...,” s. 415-416.

²⁵³ İbnu’l-Verdî, II, s. 200; İbn Kesîr, VII, s. 142; İbn Tağrıberdî, VII, s. 74; El-Makrizi, I, s. 516; Runciman, *a.g.e.*, s. 265-266; Âşûr, *a.g.e.*, s. 900; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 598-599; Amrân, *a.g.e.*, s. 325; Sürûr, *a.g.e.*, s. 50; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 21-22; Kopraman, “Mısır Memlûkleri (1250-1517),” *Türkler*, V, s. 104; Kopraman, “Baybars I,” *DİA*, s. 221; Özbek, *el-Meliku’z-Zâhir...*, s. 29; Koçak, “Arap Kaynaklarında Türk Memlûk Sultanı Baybars,” *X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, III, s. 1102.

savaşın sonucunda Moğollar mağlup edildiler.²⁵⁴ Darmadağınık olan Moğol birliklerinin arkalarına bakmadan kaçtıkları bu savaşın sonucunda Kitboğa esir alınarak öldürüldü ve başı Kahire'ye gönderildi.²⁵⁵

Ayn Câlût Savaşı Memlûklerin lehine sonuçlandı. Bu savaşla birlikte Memlûkler, Osmanlıların yükseliş dönemine kadar sürdürecekleri bir altın çağa girerek Yakındoğu'nun en güçlü devleti oldular. Bu savaş, Moğolları destekleyen yerli Hristiyanlar için de bir yenilgiydi. Ayrıca bu başarı Asya'daki Müslümanlığı güçlendirdiği gibi, bölgedeki Hristiyan etkinliğinin de azalmasına neden oldu. Batı Asya'da bulunan Moğollar bile kısa zamanda İslam dinine yöneldiler.²⁵⁶

Ayn Câlût Savaşı, Doğu'daki Haçlı gücünün çöküşünü hızlandırdı. Frankların bütün planları altüst oldu. Müslümanlar, düşmanları olan Frankları İslam ülkelerinden kovmaya kesin olarak karar vermişlerdi artık.²⁵⁷ Haçlı zihniyetine sahip olan Hristiyan radikallerle iyi ilişkiler kurarak yaşamının mümkün olmadığı anlaşılmıştı. Düşmanlık saplantısıyla yaşayan Franklar, Müslümanlara sırt çevirmeye her zaman hazırdılar. Müslümanlar, özellikle

²⁵⁴ Ebu'l-Fidâ, II, s. 315; İbnu'l-Verdî, II, s. 200; İbn Kesîr, VII, s. 143; İbn Tağrıberdî, VII, s. 73; El-Makrizi, I, s. 516-517; Runciman, *a.g.e.*, s. 266; Âşûr, *a.g.e.*, s. 901; Şibârû, *a.g.e.*, s. 15; Cemîân, *a.g.e.*, s. 105; Grousset, *a.g.e.*, s. 91; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 261; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 599; Amrân, *a.g.e.*, s. 326; Sürûr, *a.g.e.*, s. 50; Hasan, *a.g.e.*, s. 37; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 22; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 228; Kopruman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 104; Koçak, "Arap Kaynaklarında Türk Memlûk Sultanı Baybars," *X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, III, s. 1102; Özbek, "Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud," *Türkler*, V, s. 130; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 29; Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Ortadoğu Tarihine Etkileri," *Belleten*, LXVII / 248-250, s. 786; Yiğit, "Memlûkler," *DİA*, XXIX, s. 90.

²⁵⁵ Ebu'l-Fidâ, II, s. 315; İbnu'l-Verdî, II, s. 201; İbn Tağrıberdî, VII, s. 73-74; El-Makrizi, I, s. 517; Runciman, *a.g.e.*, s. 266; Âşûr, *a.g.e.*, s. 901; Cemîân, *a.g.e.*, s. 105; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 599; Amrân, *a.g.e.*, s. 326; Sürûr, *a.g.e.*, s. 50; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 22; Kopruman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 454; Özbek, "Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud," *Türkler*, V, s. 130; Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Ortadoğu Tarihine Etkileri," *Belleten*, LXVII / 248-250, s. 787; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 106-107.

²⁵⁶ Âşûr, *a.g.e.*, s. 901; Cemîân, *a.g.e.*, s. 105; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 23; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 228-229; Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Ortadoğu Tarihine Etkileri," *Belleten*, LXVII / 248-250, s. 788; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 108.

²⁵⁷ El-Makrizi, I, s. 517.

Memlûkler, artık Haçlıları bölgeden tamamıyla atmak istiyorlardı.²⁵⁸ Ayn Câlût Savaşı onlara hem bunu başarma azmi verdi hem de büyük bir moral kaynağı oluşturdu.

Ayn Câlût zaferinden beş gün sonra Memlûk Sultanı Kutuz Dımaşk'a girdi.²⁵⁹ Aynı ay içinde Hama, Humus ve Halep Moğollardan geri alındı. Kutuz'un, bütün Suriye ve Mısır'a hâkim olması²⁶⁰ karşısında öfkeye kapılan Hülâgü, üç ay sonra Halep'e yeni kuvvetler gönderdi. Bu kuvvetler Halep'i yeniden ele geçirmeyi başaramadılar, ancak savaşta pek çok Müslüman hayatını kaybetti.²⁶¹

Sultan Kutuz Dımaşk'tan ayrılarak Mısır'a döndü. Bu sırada en güçlü kumandanı olan Baybars'ın, Halep valiliğinin kendisine verilmesi yönündeki talebini kabul etmeyince onunla arası açıldı. Baybars, talebinin reddedilmesi üzerine derhal harekete geçti. Bir av partisi sırasında arkadaşlarının da yardımıyla Kutuz'u öldürdü.²⁶² Daha sonra ordugâha dönen Baybars, Sultan'ın öldüğünü ilan etti. Sultanın hâcibi olan Aktay'ın, onu kimin öldürdüğünü yönündeki sorusuna da, kendisinin öldürdüğünü söyledi. Bunun üzerine Aktay onu sultanlık makamına geçirdi. Kendisi de Baybars'a itaat etti. Ordu kumandanları da onu örnek alarak Baybars'a itaat ettiler.²⁶³

²⁵⁸ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 229.

²⁵⁹ İbn Tağrıberdî, VII, s. 75; El-Makrizi, I, s. 519; Runciman, *a.g.e.*, s. 267; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 599; Amrân, *a.g.e.*, s. 326; Sürûr, *a.g.e.*, s. 50; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 25; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 229; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 108.

²⁶⁰ El-Makrizi, I, s. 519; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 599; Sürûr, *a.g.e.*, s. 50-51; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 104; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 229.

²⁶¹ İbn Tağrıberdî, VII, s. 75-76; El-Makrizi, I, s. 517; Runciman, *a.g.e.*, s. 267; Amrân, *a.g.e.*, s. 327; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 25; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 229.

²⁶² Ebu'l-Fidâ, II, s. 317; İbnu'l-Verdî, II, s. 203; İbn Kesîr, VII, s. 144; İbn Tağrıberdî, VII, s. 91-92; El-Makrizi, I, s. 519; Runciman, *a.g.e.*, s. 267; Takkûş, *a.g.e.*, s. 83; El-Arînî, *a.g.e.*, s. 170-171; Şibârû, *a.g.e.*, s. 15; Cemîân, *a.g.e.*, s. 105-106; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 262-263; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 601; Amrân, *a.g.e.*, s. 327; Sürûr, *a.g.e.*, s. 51; Hasan, *a.g.e.*, s. 38; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 25; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 104; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 456; Koprman, "Baybars I," *DİA*, s. 221; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 229; Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Ortadoğu Tarihine Etkileri," *Belleten*, LXVII / 248-250, s. 789; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler," *Türkler*, VI, s. 664; Kutuz'un öldürülmesi ile ilgili derli toplu bilgi için bakınız: Kanat, "Memlûk Devleti'nde Gölge Sultanlar," s. 32-34; Tomar, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 110; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 30-31; Yiğit, "Memlûkler," *DİA*, XXIX, s. 90.

²⁶³ Ebu'l-Fidâ, II, s. 317; İbnu'l-Verdî, II, s. 203; İbn Kesîr, VII, s. 144; İbn Tağrıberdî, VII, s. 92-93; El-Makrizi, I, s. 520; Runciman, *a.g.e.*, s. 267; Takkûş, *a.g.e.*, s. 83; El-Arînî, *a.g.e.*, s. 172; Şibârû, *a.g.e.*, s. 15-16;

III. BÖLÜM

SULTAN EL-MELİKÜ'Z-ZÂHİR RUKNEDDİN BAYBARS EL-BUNDUKDÂRÎ DÖNEMİ

1. Baybars'ın Sultan Olması ve İlk Faaliyetleri

Rukneddîn Baybars el-Bundukdârî bir Kıpçak Türkü idi. Gençliğinde köle olarak önce Sivas'a, ardından Halep'e ve sonra da Dımaşk'a getirilmişti. Burada bir kuyumcuya satıldıktan sonra Hama'da mahpus bulunan Emir Alâeddîn Aytekin el-Bundukdârî tarafından pazarda görülerek satın alındı. Onun yeteneğini ve zekâsını fark eden el-Bundukdârî onu Sultan'ın muhafız alayı için satın alarak Kahire'ye götürdü.²⁶⁴

Kahire'de el-Melikü's-Sâlih tarafından teşkil edilmiş olan Bahrî Memlûklere dâhil olan Baybars kısa zamanda Bahrî Memlûklerin ileri gelenleri arasına girdi. Daha önce de

Cemîân, *a.g.e.*, s. 105-106; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 262-263; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 602; Amrân, *a.g.e.*, s. 327; Sürûr, *a.g.e.*, s. 52; Hasan, *a.g.e.*, s. 38; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 26; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 105; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 457; Koprman, "Baybars I," *DİA*, s. 221; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 229; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 31; Yiğit, "Memlûkler," *DİA*, XXIX, s. 90.

²⁶⁴ El-Makrizî, I, s. 520; Runciman, *a.g.e.*, III, s. 268; Koprman, "Baybars I", *DİA*, V, s. 221; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 230; Koçak, "Arap Kaynaklarında Türk Memlûk Sultanı Baybars," *X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, III, s. 101; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 16; Sultan Baybars'ı bütün yönleriyle ele alan ve ayrıntılı bir şekilde inceleyen derli toplu bir çalışma için bakınız: Muhammed Cemâleddîn Sürûr, *ez-Zâhir Baybars ve Hadâratu Mısır Fî Asrihî*, El-Cezîre 1938.

sözünü ettiğimiz gibi, Memlûk ordusundaki başarıları sayesinde hızla yükselerek 1244'te Frenklere karşı kazandığı Gazze Savaşı ile büyük bir ün kazandı. El-Melikü's-Sâlih'in oğlu Turanşah'ın döneminde, Dimyat'ı ele geçirerek Mansûre'ye kadar ilerleyen Fransa Kralı IX. Louis'nin mağlup ve esir edilmesinde büyük rol oynadı. Memlûklere karşı olumsuz bir tutum sergileyen Turanşah'a düzenlenen suikastı planlayan elebaşlarından biri oldu. Ondan sonra tahta çıkan Aybek'in Bahrî Memlûklerin önde gelen reislerinden Aktay'ı öldürtmesi üzerine arkadaşları ile birlikte Dımaşk ve Kerek Eyyûbî meliklerinin yanına sığındı. Aybek'ten sonra Mısır tahtına Kutuz'un geçmesi üzerine yeniden Mısır'a dönerek onun hizmetine girdi. Bu sırada Suriye'ye giren Moğollara karşı Kutuz tarafından sevk edilen orduda öncü kuvvetlerin kumandanlığını yaptı. 1260 yılında meydana gelen Ayn Câlût Savaşı'nda Moğolların mağlup edilmesinde önemli bir rol oynadı. Burada gösterdiği başarılarından dolayı Kutuz'dan Halep nâibliğini talep ettiyse de isteği yerine getirilmedi. Gerek bu isteğinin reddedilmesinden, gerek Bahrî Memlûklerin ileri gelenlerinden olan Aktay'ın öldürülmesine karıştığından dolayı Kutuz'a karşı nefret besleyen Baybars, 23 Ekim 1260 tarihinde bir av sırasında arkadaşları ile birlikte Kutuz'u ortadan kaldırdı. Kutuz'un öldürülmesinden sonra Sâlihiye'deki saltanat otağında toplanan Bahrî Memlûklerin ileri gelenleri Baybars'ı sultan ilan ettiler. Kahire'ye dönen ve Kal'âtü'l-Cebel'e çıkan Baybars, 26 Ekim günü el-Melikü'z-Zâhir unvanı ile tahta geçti.²⁶⁵

Baybars'ın sultanlığı Mısır'da hoş karşılandı. Suriye ise onun sultanlığını kabul etmedi. Derhal harekete geçen Baybars, Dımaşk'ta yönetimi ele geçiren Sencer adındaki bir memlûk emirini Ocak 1261'de yapılan savaş ile bertaraf etti. Kerek nâibi ortadan kaldırıldı.²⁶⁶ Humus emiri 1263 yılında ölünce burayı da hâkimiyeti altına aldı. Sadece Hama'da bulunan Eyyûbî idarecisine dokunmadı, ancak onu da çok sıkı bir kontrol altında tuttu. Baybars ayrıca, sultanlığının din açısından da onaylanmasını istiyordu. Fakat Halife 1258 yılında

²⁶⁵ Ebu'l-Fidâ, II, s. 317-318; İbnu'l-Verdî, II, s. 203; İbn Kesîr, VII, s. 144; İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 92-93; El-Makrizî, I, s. 520; Runciman, *a.g.e.*, s. 268; Kopruman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 105; Kopruman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 456-457; Kopruman, "Baybars I", *DİA*, s. 221; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 25-27; Sürûr, *a.g.e.*, s. 55-57; Hasan, *a.g.e.*, s. 38-39; Amrân, *a.g.e.*, s. 327; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 602; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 261-263; Şibârû, *a.g.e.*, s. 16; Takkûş, *a.g.e.*, s. 87-88; Sultan Baybars'ın, çocukluğundan Sultan olmasına kadar geçen dönemle ilgili derli toplu bilgi için bakınız: Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 16-32.

²⁶⁶ Ebu'l-Fidâ, II, s. 320, 327-328; İbnu'l-Verdî, II, s. 205, 209, 158-159; İbn Kesîr, VII, s. 149-150; İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 102-103, 107-108; El-Makrizî, I, s. 525-526; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 231; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 28-29; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 33-40; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 264; Şibârû, *a.g.e.*, s. 16-17.

öldürülmüştü. Bu sırada Halife'nin amcası olduğunu söyleyen Ahmed adında birisi Kahire'ye geldi. Baybars, el-Mustansır Billah adını alan bu adamı halife olarak tanıdı.²⁶⁷

Baybars, Mısır ve Suriye'deki Memlûk Devleti'nin gerçek anlamdaki kurucusu oldu. Sultanlık tahtına geçer geçmez Moğollarla şiddetli savaşlar yaparak ve Haçlı tehlikesine şiddetle karşı koyarak, nüfuzunu Nûbe ve Arap yarımadasına kadar yayacak olan girişimlerde bulundu. Ülke içindeki ayaklanmaları bastırarak emniyet ve asayiş sağladı. Mısır ve Suriye'de, kendisinden sonra da uzun süre devam edecek olan idari düzenlemelerde bulundu. Baybars amaçlarına ulaşabilmek adına İlhanlılara²⁶⁸ karşı Altın Orda Hanlığı ve Türkiye Selçukluları,²⁶⁹ Suriye'deki Haçlılara karşı da Bizanslılarla anlaşmaktan çekinmedi.²⁷⁰

Baybars, Mısır ve Suriye'deki hâkimiyetini iyice sağlamlaştırdıktan sonra yönünü Moğollarla işbirliği yapan Hristiyanlara çevirdi. Tarihe karşı büyük bir ilgisi olan ve Kadı Muhyiddîn İbn Abdi'z-Zâhir ile beraber daima tarihi olayları inceleyen Baybars, Haçlıların 15 Temmuz 1099'da Kudüs'ü ele geçirdiklerinde yaptıkları katliam ve kıyımı hiç unutmuyarak Suriye'deki Haçlı kalıntılarını temizlemeyi kendisine amaç edinmiştir.²⁷¹

2. Haçlılarla Mücadelesi

²⁶⁷ Ebu'l-Fidâ, II, s. 323-324; İbnu'l-Verdî, II, s. 206-207; İbn Kesîr, VII, s. 151; İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 98-99; El-Makrizî, I, s. 528-530; Runciman, *a.g.e.*, s. 268-269; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 231; Koprıman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 458; Koprıman, "Baybars I", *DİA*, s. 222; İsmail Yiğit, "Memlûkler," *DİA*, XXIX, s. 90-91; Koçak, "Arap Kaynaklarında Türk Memlûk Sultanı Baybars," *X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, III, s. 102-103; Sürûr, *a.g.e.*, s. 62-72; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 29-32; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 605-607; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 263; Şibârû, *a.g.e.*, s. 16; Takkûş, *a.g.e.*, s. 92-97; Amrân, *a.g.e.*, s. 327.

²⁶⁸ Baybars döneminde Memlûk-İlhanlı münasebetleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Cüneyt Kanat, "Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri," *Tarih İncelemeri Dergisi*, XVI, İzmir 2001, 31-45.

²⁶⁹ Memlûklerin, Türkiye Selçukluları ve Altın Orda devleti ile ilişkileri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Mehmet Suat Bal, "Türkiye Selçukluları, Mısır Memlûkleri ve Altın Orda Devleti'nin İlhanlılara Karşı Kurduğu İttifak," *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, XVII, Bahar 2005, s. 295-310.

²⁷⁰ Koprıman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 105; Koprıman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 457-458; Koprıman, "Baybars I", *DİA* V, s. 221-222; Yüksel Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Ortadoğu Tarihine Etkileri," *Belleten*, LXVII / 248-250, s. 790-791; Sürûr, *a.g.e.*, s. 72; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 608; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 33.

²⁷¹ Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 41.

2.1. İlk Faaliyetler

Frenklerle ilk münasebet 1261 yılında gerçekleşti. Bu tarihte, yeni Abbâsî Halifesi el-Mustansır Billâh'ı Bağdat'ı tekrar fethetmesi için uğurladığı sırada, Baybars'a, Yafa Kontu John İbelin bazı hediyelerle gelerek barış teklifinde bulundu. İki tarafta da kabul gören bu barış teklifine göre daha önce Dimyat üzerinden Yafa'ya deniz yoluyla gönderilen buğday ve arpa ticareti eskiden olduğu gibi devam edecekti. Yafa Haçlı Kontluğu ile yapılan anlaşma Baybars'ın diğer kontluklar üzerine yürümesine engel teşkil etmiyordu. Ve Baybars 1261 yılında Emir Cemaleddin Muhammed'i yanına da Memlûk birlikleri vererek Frankların hâkimiyetindeki Baalbek'e gönderdi. Emir Cemaleddin Muhammed Frankların bulunduğu bu bölgeyi yağmalayarak geri döndü.²⁷²

Memlûk birliklerinin yapmış olduğu bu yağma hareketi Frankları oldukça korkutmuştu. Hemen Baybars ile temasa geçerek yeni bir barış teklifinde bulundular. Yafa ve Beyrut hâkimlerinin sundukları barış teklifinde Baalbek bölgesindeki Memlûk akınlarına son verilmesi isteniyordu. Baybars kendisine yapılan bu teklife karşı bir teklifle cevap verdi. Baybars, saldırıların durdurulması karşılığında Frankların ellerinde bulundurdıkları bazı kalelerin kendisine teslimini istedi. Franklar bu teklifi kabul etmeyince herhangi bir anlaşmaya varılamadı.²⁷³

Baybars bu barış girişiminden olumlu bir sonuç elde edemeyince Baalbek bölgesindeki yağma akınlarına devam etti. Franklar da bu akınlara karşı boş durmadı. Avrupa'dan deniz yoluyla gelen ve Memlûk devletine ihraç edilen ticaret mallarının satışını durdurdu. Bu kısıtlama, Mısır'daki bütün malların azalmasına ve mallarda ciddi bir fiyat artışına neden oldu. Baybars Mısır'ın düştüğü bu mali krize son vermek için Frankların daha önce teklif ettiği barışı kabul etmek zorunda kaldı. Bunun üzerine önce Franklarla Eyyûbî Meliki en-Nâsır arasında yapılan anlaşma şartları gereğince 1261 yılında yeni bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre Baybars, Baalbek bölgesindeki yağma hareketlerine son verecek, her iki taraf da ellerindeki esirleri mübadele edecekti.²⁷⁴

²⁷² El-Makrizî, I, s. 537-538; Bessâm el-Aselî, *ez-Zâhir Baybars ve Nihâyetu'l-Hurûbu's-Salîbiyye el-Kadîme*, Beyrut 1985, s. 36; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 41-42; Takkûş, *a.g.e.*, s. 120-121.

²⁷³ El-Makrizî, I, s. 538; Runciman, *a.g.e.*, s. 269-270; Sürûr, *a.g.e.*, s. 77-78; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 42.

²⁷⁴ El-Makrizî, I, s. 551-552; Runciman, *a.g.e.*, s. 269; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir Rukneddîn...*, s. 42.

Başta da zikrettiğimiz üzere, Baybars'ın güçlü karakteri ve boyun eğmez yapısı Franklarla yapmış olduğu bu anlaşmaya tersti. Anlaşmanın yapılmasını istememesine rağmen buna mecbur kalmıştı. Ayrıca Baybars'ın bu sıralarda Franklar haricinde uğraştığı Kerek Nâibi el-Melik el-Muğîs vardı. Ona karşı otorite tesisi içinde olan Baybars, böyle bir zamanda iki düşmanla savaşmayı göze alamamış ve Frankların teklifini kabul etmek zorunda kalmıştı. Böylece kuvvetlerini tek hedef üzerinde toplayan Baybars, ileride Franklar üzerine yapacağı seferler için de zaman kazanmış oluyordu.²⁷⁵

Bu anlaşmadan kısa bir süre sonra Zübeyd Arapları Franklarla anlaşarak Memlûk topraklarına saldırdılar. Bunu haber alan Baybars, onların üzerine bir ordu göndererek saldırıyı bertaraf etti. Böylece Baybars, Haçlı kontlukları ile girdiği barış sürecinden cesaret alarak barış anlaşmasına dâhil olmayan diğer Haçlı kalıntılarını temizlemeye karar verdi. 1262 Ağustosunda Emir Sungur er-Rûmî, Hama Meliki Mansûr ve Humus Meliki Eşref Musa kumandasında bir orduyu VI. Bohemond'un hâkimiyeti altında bulunan Antakya'ya gönderdi. Bu sefer sırasında Frankların Sayda limanı da büyük zarar gördü. Memlûk ordusu buradaki gemileri de yakarak 17 Ağustos günü 250 Frank esiri ile Kâhire'ye döndü.²⁷⁶

Baybars bölgedeki bütün Haçlı kalıntılarını temizlemeden rahat etmeyecekti. Çünkü Franklar Memlûklere karşı Moğollarla ittifak edebilirlerdi. Ve böyle bir ittifak durumunda Avrupa'dan muhtemel bir askeri yardım da alabilirlerdi. Böyle bir durum ise Baybars için büyük bir tehlikeydi. İşte böyle bir olasılığın gerçekleşmemesi için Baybars Haçlı sorununu kökünden çözmek istiyordu.²⁷⁷

24 Mart 1263'te avlanmaya çıkıyormuş gibi davranan Baybars, harekete geçerek Kerek önlerine geldi. Yaptığı bu ani baskınla el-Melik el-Muğîs'in oğlunu teslim alan Baybars, daha sonra ordusunu da yanına alarak Frankların üzerine yürüdü. Baybars bu saldırıya sebep olarak; Frankların, anlaşma şartlarına riâyet etmeyerek Arsuf Kalesi'nin surlarını tamir ve tahkim ettiklerini, esir mübâdelesini konusundaki anlaşma şartına uymadıklarını ve bazı Müslüman tacirlerin casusluk suçuyla tevkîf edilerek kötü muâmeleyle tâbi tutulmalarını gösterdi. Son olarak da Frankların el-Melik es-Salih Necmeddîn Eyyûb ile

²⁷⁵ Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 42.

²⁷⁶ El-Makrizî, I, s. 553-554; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 42-43; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 608-609; Takkûş, *a.g.e.*, s. 120.

²⁷⁷ Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 43.

el-Melik el-Eşref arasındaki mücadeleler esnasında el-Melik el-Eşref'e yardım karşılığında Sakif ve Safed kalelerini aldıklarını iddia eden Baybars, bu kalelerin derhal kendisine teslim edilmesini istedi. Baybars'ın bu son talebi üzerine Franklar hayrete düştüler. Zor bir durumla karşı karşıya idiler. Çünkü biliyorlardı ki, eğer talebi reddedecek olurlarsa ordusuyla hazır bekleyen Baybars derhal harekete geçecekti. Bu sebeple ellerindeki Müslüman esirleri derhal serbest bırakarak muâhede şartlarında bazı değişiklikler yaptılar. Ancak tüm bunlar Baybars'ın Akka üzerine sefer yapmasını engelleyemedi.²⁷⁸

Mart 1263'te gerçekleşen bu seferde Baybars, Emîr-i Candâr İzzeddîn'i bir miktar kuvvetle Akka üzerine gönderdi. Akka gibi müstahkem bir yeri henüz kış şartlarının mevcut olduğu bu zamanda ele geçiremeyeceğini bilen Memlûk emiri, Frankları tahrik ile kaleden çıkmalarını sağlamak için kale yakınında bulunan bir kiliseyi yıktırdı. Buna rağmen Franklar kalenin dışına çıkmadılar. Bunun üzerine Memlûk ordusu kale civarını yağmalamakla yetinerek geri döndü.²⁷⁹

Ancak Baybars, şartlar ne olursa olsun Akka üzerine yaptığı bu akınları sona erdirmeyi. Nisan 1263'te Baybars'ın da bizzat başında bulunduğu Memlûk ordusu Akka civarında yağma ve tahribatlarda bulunarak Kâhire'ye döndü.²⁸⁰ Muhtemelen Baybars, bu küçük çaplı akınlarla Akka'yı yıpratacağını düşünüyordu.

2.2. Kaysâriye, Hayfâ, Arsûf ve Safed'in Fethi

Bundan sonra bir süre Baybars'ın Franklar üzerine yaptığı akınlara ara verdiği görülse de, Antakya Franklarına ve Ermeni Krallığına yönelik olarak küçük de olsa bazı akınlar düzenlendi.²⁸¹

²⁷⁸ El-Makrizî, I, s. 554-556; Runciman, *a.g.e.*, s. 270; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 464; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 43-44; Sürûr, *a.g.e.*, s. 78-79; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 609; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 34.

²⁷⁹ El-Makrizî, I, s. 557; Runciman, *a.g.e.*, s. 270; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 44; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 609-610.

²⁸⁰ Ebu'l-Fidâ, II, s. 329; El-Makrizî, I, s. 557; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 464; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 44.

²⁸¹ El-Makrizî, II, s. 7-8; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 44.

Frankların her hareketini dikkatle gözleyen Baybars, onlara, dağılan kuvvetlerini toplama zamanı kazandırmamak için elinden geleni yapıyordu. Çünkü Suriye'deki Haçlı kontlukları ittifak kurup güçlerini birleştirecek olurlarsa bu durum Mısır için büyük bir tehlike olurdu. Dolayısıyla Baybars, böyle bir ittifaka meydan vermemek için elinden geleni yapıyordu. Nitekim Haçlı askerlerinin Yafa'da toplanmasını sebep göstererek hemen harekete geçti. Emir Nasreddîn Kaymırî komutasındaki Memlûk ordusu Aslîs ve Kaysâriye üzerine yürüyerek büyük tahribatta bulundu. Memlûk ordusunun bu saldırısı sonucunda Yafa'da toplanan Frank kuvvetleri dağılmak mecburiyetinde kaldılar.²⁸²

Baybars, 1265 yılının Mart ayına kadar iç meselelerle uğraştığı için Franklar üzerine büyük çaplı bir sefer düzenleyemedi. Küçük çaplı bazı akınlar düzenledi, ancak bunlar gözdağı niteliğindeki girişimlerdi. Ancak sözünü ettiğimiz tarihten sonra Baybars, Franklar üzerine ilk büyük ciddi saldırısını düzenledi.²⁸³

Baybars, Kasım 1264'te Bîre'yi muhasara eden Moğolları güçlkle püskürttü. Daha sonra yaptığı tahkikatlar neticesinde, Frankların Moğollarla işbirliği yaptığını öğrendi. Franklar, kışın bir saldırı yapıldığı takdirde Bîre'nin ele geçirilebileceği şeklinde Moğolları ikna etmişlerdi.²⁸⁴

Frankların ve Moğolların kendisine karşı bir ittifak teşebbüsü içinde olduklarını öğrenen Baybars, büyük bir endişeye kapıldı. Böyle bir ittifakın gerçekleşmesi demek, iki büyük düşman ile aynı anda savaşmak demektir. Bu nedenle zaman kaybetmeden harekete geçen Baybars, 1265 yılının Şubat ayında Frankların üzerine yürüdü. Hedef olarak, Franklar için stratejik açıdan en önemli yer olan Kaysâriye Kalesi'ni seçti.²⁸⁵ Burası fethedildiği takdirde, bir diğer Frank kalesi olan Arsûf da kolayca Baybars'ın eline düşmüş olacaktı. Baybars Franklara karşı doğrudan bir saldırıda bulunmadan önce Arsûf civarındaki ormanlarda avlanmak bahanesiyle keşif gezisine çıktı. Yaptığı tahkikat neticesinde ordusunu

²⁸² El-Makrizî, II, s. 9; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 44.

²⁸³ Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 45.

²⁸⁴ El-Makrizî, II, s. 17-18; Ali Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 417; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 458-459; Koprman, "Baybars I", *DİA*, s. 222; Arslantaş, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Ortadoğu Tarihine Etkileri," *Belleten*, LXVII / 248-250, s. 789-790; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 45; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 610.

²⁸⁵ Ebu'l-Fidâ, II, s. 331; El-Makrizî, II, s. 18; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 231.

hazırlayan Baybars 27 Şubat 1265'te harekete geçti. Kaysâriye'yi muhasara altına aldı.²⁸⁶ Bu sırada Kaysâriye'ye gelmesi muhtemel bir yardıma karşı, Akka tarafına Emir Şehâbeddîn Kaymarî kumandasında Türkmenlerden ve Araplardan oluşan bir Memlûk birliği gönderdi.²⁸⁷

Kaysâriye'nin bir tarafı denizle çevrili olduğundan ve etrafını saran surların dibinde de geniş ve derin hendekler bulunmasından dolayı, Franklar, Kaysâriye'nin ele geçirilmesinin zor olduğunu düşünüyorlardı. Fakat denizden ve karadan yapılan şiddetli muhasara sonucu Kaysâriye, beş gün gibi kısa bir zaman içinde, 5 Mart 1265'te ele geçirildi.²⁸⁸ Baybars, Frankların şehri tekrar ele geçirme ihtimaline karşı önlem olarak kale surlarının tamamen yıkılmasını emretti.²⁸⁹

Bundan sonra Memlûk Sultanı'nın kendi üzerlerine yürüyeceğini düşünen Akka Frankları, büyük bir müdafaa hazırlığı içine girdiler. Buna karşılık boş durmayan Baybars, Kaysâriye'den sonra Arsûf üzerine yürümeye karar verdi. Bundan dolayı, Frankların dikkatini dağıtmak için ordusunu küçük gruplara ayırdı. Bunlardan bir kısmını Aslîs üzerine göndererek yağma ve tahribatta bulunmalarını emretti. Emir Sunkur Silahdâr, Emir İzzeddîn Hamavî ve Emir Sunkur el-Elfî idaresindeki Memlûk kuvvetleri Hayfa üzerine yürüdü. Bu ani baskın karşısında Hayfâ Frankları 16 Martta şehri teslim etmek zorunda kaldılar. Hayfâ da tıpkı Kaysâriye gibi tahrip edildi.²⁹⁰

Mart 1265'te Arsûf üzerine yürüyen Baybars, şehri kuşatma altına aldı. Fakat burası Kaysâriye ve Hayfâ gibi çabuk teslim olmadı. Kuşatmadan bir an önce netice almak isteyen Baybars, askerlerini teşvik etmek amacıyla kendisi en ön safta yer alarak savaştı. Hatta kale surlarını yıkmak için açılan tünellerde toprak kazdı ve kale kapısını yakmak için ağaç taşıdı.

²⁸⁶ Ebu'l-Fidâ, II, s. 331; El-Makrizî, II, s. 19; Runciman, *a.g.e.*, s. 270; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 417.

²⁸⁷ El-Makrizî, II, s. 19; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 45.

²⁸⁸ Ebu'l-Fidâ, II, s. 331; İbnu'l-Verdî, II, s. 211; İbn Kesîr, VII, s. 162; El-Makrizî, II, s. 19; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 417; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 464; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 105; Koprman, "Baybars I", *DİA*, s. 222; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler", *Türkler*, VI, s. 664; Sürûr, *a.g.e.*, s. 78-79; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 34; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 265; Şibârû, *a.g.e.*, s. 19; Takkûş, *a.g.e.*, s. 121-122; Amrân, *a.g.e.*, s. 327.

²⁸⁹ Ebu'l-Fidâ, II, s. 331-332; El-Makrizî, II, s. 19; Runciman, *a.g.e.*, s. 270; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 231-232; Sürûr, *a.g.e.*, s. 78-79; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 45-46.

²⁹⁰ El-Makrizî, II, s. 20; Runciman, *a.g.e.*, s. 270-271; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 417; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 46; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 265; Amrân, *a.g.e.*, s. 327.

Memlûk kuşatmasına bir ay dayanabilen Franklar, nihayet 27 Nisan 1265'te kaleyi teslim etmek zorunda kaldılar.²⁹¹ Baybars, esir aldığı Frankları, kale surlarını yıkmakla cezalandırdı. Ardından civardaki beldelere fetihnâmeler gönderdi. Bu sefere katılan bütün emir ve askerlere ihsanlarda bulunan Baybars, 29 Mayıs'ta Kahire'ye döndü.²⁹²

Arsûf Kalesi'nin fethinden sonra, Trablus Kontu Bohemond, misilleme yapmak için 19 Kasım 1265'te Humus üzerine yürüdü. Böyle bir saldırıya hazırlıklı olan Humus Nâibi Emir Alemuddîn Sencer el-Başkırdî, Bohemond'u bozguna uğrattı. Bunun üzerine Bohemond geri çekilmek zorunda kaldı.²⁹³

17 Haziran 1265'te ölen Moğol Hanı Hülâgü'nün yerine büyük oğlu Abaka geçti. Bu dönemde Moğollar ile Altınorda arasında sorun olan Azerbaycan meselesi Abaka'ya intikal etti. Yeni İlhanlı hükümdarı bir taraftan bu mesele ile uğraşırken diğer taraftan da otoritesini tesis etmeye çalışıyordu. Bundan dolayı 1264–1266 yılları arasında kendi iç meseleleri ile meşgul olan Moğollar, Suriye üzerinde herhangi bir faaliyette bulunamadılar. Böylece Moğollardan herhangi bir tehlikenin gelmeyeceğinden emin olan Baybars, Franklara yönelik saldırılarına devam etti. Bu şekilde, daha önce sözünü ettiğimiz gibi, Kaysâriye, Arsûf ve Hayfâ kalelerini ele geçirerek Franklara ağır bir darbe indirdi. Bu kalelerin ele geçirilmesinden sonra Akka Kontluğu ile sınırdaş olan Baybars, 1266 yılının Mayıs ayında oğlu el-Melik es-Said'i Kahire'de naib olarak bıraktıktan sonra Suriye üzerine sefere çıktı. Akka Kontluğu'nun bir yıl önceki seferden ders alarak yoğun bir savunma hazırlığı içinde olduğu haberini alan Baybars, hedef değiştirerek Safed üzerine yürüdü. Safed Frankların en büyük merkezlerinden biriydi ve Baybars'ın Suriye'de gerçekleştirmek istediği fetih hareketlerinin önünde büyük bir engel teşkil ediyordu. Bundan dolayı burası fethedilmeliydi.²⁹⁴

²⁹¹ Ebu'l-Fidâ, II, s. 332; İbnü'l-Verdî, II, s. 211; İbn Kesîr, VII, s. 162; El-Makrizî, II, s. 20; Runciman, *a.g.e.*, s. 271; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 417; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 464; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 105; Koprman, "Baybars I", *DİA*, s. 222; Demirkent, *Haçlı Seferleri ve Türkler*, VI, s. 664; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 34; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 265; Şibârû, *a.g.e.*, s. 19; Amrân, *a.g.e.*, s. 328.

²⁹² İbn Kesîr, VII, s. 162; El-Makrizî, II, s. 20-21, 24; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 417; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 464; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 46.

²⁹³ El-Makrizî, II, s. 32; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 46.

²⁹⁴ Ebu'l-Fidâ, II, s. 332; İbn Kesîr, VII, s. 163-164; Runciman, *a.g.e.*, s. 272; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 47; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 611.

Memlûk Sultanı, her şeyden önce kuşatma esnasında diğer Haçlı Kontluklarının göndereceği muhtemel yardımlara engel olmak için ordusunu küçük gruplara ayırdı. Emir Alaeddîn Bundukdâr ile Emir İzzeddîn Ogan'ı Sûr bölgesine, Emir Aytamış'ı Sayda'ya, Emir Bedreddîn Aydemir ile Emir Bedreddîn Beysaray'ı Karn bölgesine, Emir Seyfeddîn Kalavun'u sahil bölgelerine ve Emir Nasreddîn Kaymarî'yi de Aslîs üzerine gönderdi. Kendisi de bizzat idaresi altında bulunan birliklerle Akka havalisinde akın ve yağma eylemlerinde bulundu. Bu şekilde, kuzeydeki Trablus'tan, güneydeki Arsûf'a kadar olan bütün Frank arazisi Memlûk akınlarının muhatabı konumuna gelmişti. Bu akınlar sırasında ele geçirilen küçük ve önemsiz Frank kaleleri bir daha kullanılmalarına engel olmak adına Memlûk birlikleri tarafından tahrip edildi.²⁹⁵

Daha sonra Baybars, Emîr Silahdâr Bektâş el-Fahrî'ye, Sûr'a sevk edilmiş olan Memlûk kuvvetleri ile birleşerek Safed üzerine yürümesini emretti. Kendisi de bir süre Akka civarında faaliyetlerini sürdürdükten sonra 13 Haziran 1266'da yanındaki askerlerle birlikte Safed'e gelerek kuşatmaya dâhil oldu. Memlûkler, bir süre hiçbir eyleme yönelmeden kalenin kendilerine teslim edilmesini beklediler. Bu sırada civarda hüküm sürmekte olan bölge hükümdarları huzura gelerek itaat arz ettiler.²⁹⁶

Temmuz ayında ordusuna saldırı emri veren Baybars, Dımaşk'tan getirilen mancınıklarla şehir surlarının yıkılmasını emretti. Kaledekiler saldırıya çok fazla karşı koyamayarak teslim olmaya karar verdiler. Memlûk Sultanı'nın huzuruna çıkan Frank elçileri, canlarının bağışlanması karşılığında kaleyi teslim etmeyi teklif ettiler. Teklif Baybars'ın karşı şartları ile kabul edildi. Bu şartlar şunlardı: Kaledekiler, değerli eşyalarını ve silahlarını kalede bırakacaklar, kalede mevcut olan zahireyi imha etmeyeceklerdi. Karşılıklı olarak anlaşıldı ve Frank elçileri, Baybars'ın, kalenin bir an önce teslimini sağlamak amacıyla kendilerine verdikleri hediyelerle birlikte kaleye döndüler. Franklar, 13 Temmuz 1266 tarihinde kaleyi Memlûklere teslim ettiler.²⁹⁷

²⁹⁵ İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 124; El-Makrizî, II, s. 33; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 47; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 611; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 264-265.

²⁹⁶ Ebu'l-Fidâ, II, s. 332; İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 124; El-Makrizî, II, s. 33-34; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 48.

²⁹⁷ Ebu'l-Fidâ, II, s. 332-333; İbnu'l-Verdî, II, s. 211; İbn Kesîr, VII, s. 164; İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 124-125; El-Makrizî, II, s. 34-35; Runciman, *a.g.e.*, s. 273; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 232; Demirkent, *Haçlı Seferleri*

Safed kalesi boşaltılırken, kaleden ayrılan herkes teker teker arandı. Bu işleme Baybars da eşlik etti. Bu aramalar esnasında Müslüman esirleri ve anlaşmanın aksine değerli eşya ve silahlarını kaçırmaya çalışan bazı kişiler tespit edildiği için Sultan, iki kişinin dışındaki bütün Frankların katledilmesi emrini verdi.²⁹⁸ Silah kaçırma meselesinden söz etmeyen Steven Runciman, Baybars ile anlaşma yapmakla görevlendirilmiş olan Suriyeli Leo'nun hain olabileceği üzerinde durarak, onun hemen Müslüman olmasının da aleyhinde delil olabileceğinin altını çizdi.²⁹⁹ Bu tarihten sonra Safed Kalesi, Baybars'ın Suriye'ye yönelik askeri faaliyetlerine hizmet eden bir ordu üssü görevini gördü. Buraya bir miktar erzak ile cephane bırakan ve kale surlarını tahkim ettiren Baybars, buraya başka yerlerden getirttiği sivil halkı iskân etti.³⁰⁰

2.3. Yağma Akınları ve Yâfâ ile Sakîf'in Fethi

1 Ağustos 1266'da Dımaşk'a geri dönen Baybars, Hama Meliki Mansûr ve Emir Seyfeddîn Kalavun komutasında bir Memlûk ordusu teşkil ederek bu orduyu Kilikya Ermeni Krallığı'nın üzerine gönderdi.³⁰¹ Bundan dolayı Franklarla yapılan mücadelelere bir süre ara verdi. Bununla birlikte Frankları tamamıyla bir kenara bırakmamıştı. Bu arada onlardan aldığı kaleleri tahkim ediyor, buralara cephane, erzak ve Müslüman nüfus yerleştiriyor, Frankların karşı saldırılarına misillemeler yapıyordu. Bu bağlamda 1266 Ekim'inde Akka Franklarının Memlûk sınırını ihlal etmesi üzerine, Emir Seyfeddîn Bektemür ve Şehabeddîn Bozbay idaresindeki Memlûk birlikleri Akka ve civarını yağmalamakla görevlendirildiler. Bu emirler, Akka ve Taberiye bölgesinde geniş çaplı yağma hareketlerinde ve tahribatlarda bulundular.³⁰²

ve *Türkler*, *Türkler*, VI, s. 664; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 417-418; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 464-465; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 105; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 48; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 611; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 265; Şibârû, *a.g.e.*, s. 20; Amrân, *a.g.e.*, s. 328.

²⁹⁸ El-Makrizî, II, s. 35; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 418; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 48.

²⁹⁹ Runciman, *a.g.e.*, s. 273.

³⁰⁰ El-Makrizî, II, s. 35; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 48; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 611.

³⁰¹ Ebu'l-Fidâ, II, s. 333; İbnü'l-Verdî, II, s. 211-212; İbn Kesîr, VII, s. 164; İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 126; El-Makrizî, II, s. 35-37; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 34; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 612.

³⁰² İbn Kesîr, VII, s. 165; El-Makrizî, II, s. 41; Runciman, *a.g.e.*, s. 273-275; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 232; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 106; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 49; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 612.

1267 yılının Nisan ayında Safed'e gelen Baybars, muhtemel bir Frank saldırısına karşı kale çevresinde hendek kazılmasını ve surların tamir edilmesini emretti. Kendisi de bizzat hendek inşaatında çalıştı.³⁰³

Baybars Safed'de olduğu sırada Akka'dan çıkan bir grup Frank askerinin civar beldelere operasyonlar düzenleyerek yağmalarda bulunduklarını ve sabaha karşı yeniden Akka'ya döndüklerini öğrendi. Pusu kurularak ele geçirilen Akka Kontluğu'nun öncü birlikleri katledildiler. Akka civarında yağma eylemlerinde bulunan Memlûk Sultanı, yanına gelerek hücumlara son vermesini isteyen Frank elçilerine, bu akınların kendi saldırılarına karşı misilleme olarak düzenlendiğini belirtti.³⁰⁴

Memlûk Sultanı Baybars, şubat ayında, Moğolların kuzey Suriye'de faaliyete geçtiklerini haber aldı. Ordusunu toplayarak harekete geçen Baybars, Moğollarla ilgili haberin asılsız olduğunu öğrenince yönünü bir başka Frank kalesine, Yâfâ'ya çevirdi. Bu harekete sebep olarak, Yâfâ Kontu John İbelin'in Kâhta üzerine akınlar düzenlemesini ve bazı Müslüman kadınların Yâfâ meyhanelerinde hizmetçi olarak çalışmalarını gösterdi. Yafa Kalesi kuşatma altına alındı. Yafa Kontu'nun barış teklifini reddeden Baybars, kalenin kayıtsız şartsız teslimini talep etti. Yapılan müzakerelerin ardından Franklar, 7 Şubat 1268'de kaleyi Memlûklere teslim ettiler.³⁰⁵ Kaledeki Frankların deniz yoluyla Akka'ya gitmelerine müsaade eden Memlûk Sultanı, kale surlarının tahrip edilmesini emretti.³⁰⁶

Yâfâ'nın ele geçirilmesinden sonra yönünü Akka ile Sidon arasındaki bağlantıyı sağlama görevini yürüten Sakîf'e çeviren Baybars, 29 Mart 1268 günü, ordusunu, burayı muhasara etmek üzere görevlendirdi. Kendisi de yanına 17 adet mancınık alarak 4 Nisan'da Sakîf'e geldi. Giderek yoğunlaştırılan kuşatma ve saldırı faaliyetlerinden dolayı daha fazla

³⁰³ Ebu'l-Fidâ, II, s. 334; İbn Kesîr, VII, s. 166; El-Makrizî, II, s. 43; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 418; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 49.

³⁰⁴ El-Makrizî, II, s. 43-44; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 49.

³⁰⁵ Ebu'l-Fidâ, II, s. 334; İbnü'l-Verdî, II, s. 212; İbn Kesîr, VII, s. 168; İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 127; El-Makrizî, II, s. 48; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 419; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 105; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 614; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 626; Takkûş, *a.g.e.*, s. 122-123.

³⁰⁶ İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 127; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 419; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 49-50; Şibârû, *a.g.e.*, s. 21; Takkûş, *a.g.e.*, s. 123.

dayanamayan Franklar, 14 Nisanda kaleyi teslim ettiler.³⁰⁷ Frank erkeklerini esir alan Baybars, kadın ve çocukların Sûr'a gitmesine izin verdi. Muhtemel bir Frank saldırısının önüne geçmek için kale surlarının yıkılmasını emreden Memlûk Sultanı, civar beldelere, Yâfâ ve Sakîf'in fethedildiğini bildiren fetihnâmeler gönderilmesini emretti.³⁰⁸

2.4. Antakya'nın Fethi

Yâfâ ve Sakîf'in kolayca fethedilmiş olması Memlûklerin Franklara yönelik saldırılarını yoğunlaştırmaları yönünde cesaretlenmelerini sağladı. Antakya ve Trablus hâkimi VI. Bohemond, daha önce Suriye'de faaliyet gösteren Moğollarla ittifak kurarak Memlûklere karşı cephe almıştı. Bu ittifak çerçevesinde Suriye'de bulunan bazı Memlûk kalelerini ele geçirmeyi planlayan Bohemond, Humus'a yönelik bazı akınlarda dahi bulunmuştu. Bundan dolayı Baybars'ın hedefi haline geldi. Bunun üzerine harekete geçen Baybars, Trablus'un müstahkemliğini de hesaba katarak öncelikle Antakya üzerine yürümeye karar verdi. Antakya'ya düzenlemeye niyet ettiği seferi gizli tutmaya karar veren Baybars, Trablus civarına bazı yağma ve tahribat akınları düzenleyerek Humus'a döndü. Burada bir süre dinlenen Memlûkler, Antakya üzerine yürüdüler.³⁰⁹

Daha önce düzenlendiği büyük seferlerde olduğu gibi bu seferde de ordusunu küçük gruplara ayıran Baybars, Emir İzzeddîn Ogan'ı kuzeydeki Derbsak kalesine, Emir Bedreddîn el-Haznedâr'ı da sahil bölgesi Suveydâ'ya gönderdi. Kendisinin başında olduğu üçüncü grup ile birlikte harekete geçen Memlûk Sultanı, Efâmiye bölgesine yürüyerek Frank arazisinde yağma akınlarında bulundu. Baybars, bu yağma ve tahribat akınları ile Antakya Franklarına gelebilmesi muhtemel yardımların önünü, daha başından almaya çalışıyordu.³¹⁰

³⁰⁷ İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 127-128; El-Makrizî, II, s. 49; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 419; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 464-465; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 106; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 614.

³⁰⁸ El-Makrizî, II, s. 49; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 50.

³⁰⁹ Ebu'l-Fidâ, II, s. 334; İbnu'l-Verdî, II, s. 212; İbn Tağrıberdî, VII, s. 128; El-Makrizî, II, s. 49-50; Runciman, *a.g.e.*, s. 276; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 50-51.

³¹⁰ İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 128; El-Makrizî, II, s. 49; Runciman, *a.g.e.*, s. 276; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 419; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 51.

15 Mayıs 1268 günü ordularını birleştiren Memlûk Sultanı, derhal Antakya üzerine yürüyerek şehri kuşatma altına aldı. Kaleden bir elçilik heyeti gelerek barış teklifinde bulunduysa da, Antakya'yı almaya kesin kararlı olan Baybars, kalenin teslim edilmesini söyleyerek elçileri geri gönderdi. 19 Mayıs'ta saldırıya geçen Baybars, kaleyi ele geçirdi.³¹¹ Kadın ve çocuklar hariç olmak üzere, kalede bulunan Franklar kılıçtan geçirildiler.³¹²

Baybars, 19 Mayıs 1268 tarihinde, o sırada Trablus'ta bulunan Bohemond'a bir mektup yazıp Antakya'yı ele geçirdiğinden söz ederek Moğollar ile yaptığı ittifak sonucunda ele geçirdiği Suriye'deki Memlûk kalelerinin kendisine teslim edilmesini istedi.³¹³ Sultan'ın resmi vakanüvisi olan Mısırlı İbn Abdizzâhir tarafından kaleme alınmış olan ironik ve etkileyici mektupta şu satırlar yer almaktaydı:

Ey soylu ve değerli şövalye, Antakya düştüğünden beri prenslikten kontluğa inmiş Bohemond. Biz seni Trablusşâm'da bıraktıktan sonra dosdoğru Antakya'ya yürüdük, muhterem Ramazan ayının ilk günü de oraya vardık. Biz oraya varınca senin birliklerin savaşmak üzere dışarı çıktılar, ama yenildiler. Çünkü birbirlerine yardım etseler de Allah onlara yardım etmiyordu. Ne yazık ki sen, şövalyelerinin yerlerde kalıp atların nalları altında çiğnendiğini, saraylarının yağmalandığını, hanımlarının şehrin mahallelerinde bir dinara alıcı bulduğunu ve o dinarların da zaten senin parandan alınıp verildiğini göremedin! Antakya'da olmadığın için Allah'ın seni sağ salım bırakıp ömrünü uzattığını haber verdiğinden ötürü bu mektup seni sevindirecektir kuşkusuz. Çünkü orada olsaydın, şimdi ya ölmüş, ya yaralanmış veya esir düşmüştün. Ama belki de Allah senin canını, boyun eğip itaat edesin diye bağışlamıştır.³¹⁴

³¹¹ Ebu'l-Fidâ, II, s. 334; İbnu'l-Verdî, II, s. 212; İbn Kesîr, VII, s. 168-169; İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 129; El-Makrizî, II, s. 50-51; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 419; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 465; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 106; Koprman, "Baybars I", *DİA*, s. 222; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler", *Türkler*, VI, s. 664; Koçak, "Arap Kaynaklarında Türk Memlûk Sultanı Baybars," *X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, III, s. 111-112; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 34; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 614; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 266; Amrân, *a.g.e.*, s. 328-329.

³¹² Ebu'l-Fidâ, II, s. 334; İbnu'l-Verdî, II, s. 212; İbn Kesîr, VII, s. 169; Runciman, *a.g.e.*, s. 276-277; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 233; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 51; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 615; El-Harîrî, *a.g.e.*, s. 266; Şibârû, *a.g.e.*, s. 20; Amrân, *a.g.e.*, s. 328-329.

³¹³ Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 51; Şibârû, *a.g.e.*, s. 20.

³¹⁴ Maalouf, *a.g.e.*, s. 229-230.

Bohemond, Antakya'nın kaybedilmesi üzerine büyük bir çöküntüye uğradı. Moğollar ve Ermeniler ile ittifak ederek Memlûkler üzerine büyük bir saldırı düzenlemeyi planlıyordu. Ancak Moğollar bu ittifak konusunda ayak sürüdüler. Kilikya Ermeni Krallığı ise 1266 yılında Memlûklerin bölgeye yaptığı saldırı sırasında ağır tahribata maruz kalmış olduğu için Bohemond'a askeri yardımda bulunamadı. Bohemond yalnız kalmıştı. Memlûk Sultanı Baybars'a barış teklifinde bulundu. Bohemond ile barış anlaşması yapan Baybars, Franklara yönelik akınlarına bir süre ara verdi. Sonra da ordusunu dinlenmeye çekti. Fakat bu sırada küçük çaplı akınlar sürdürüldü.³¹⁵

Bohemond ile yapılan anlaşmadan sonra Beyrut hâkiminin de bir barış ve ticaret anlaşması teklifinde bulunması Moğollar tarafından kabul gördü. 9 Mayıs 1269'da Beyrut ile de bir barış imzalandı.³¹⁶

3. Sona Doğru: Haçlı Bakiyeleri ve Baybars

1269 yılının Kasım ayında Aragon Kralı I. James Suriye'de bulunan Haçlılara yardım etmek amacıyla harekete geçtiyse de, denizde fırtınaya tutularak geri dönmek zorunda kaldı. Ordusunun çok az bir kısmı Akka'ya geldi. Bu durum Frankları çok sevindirdi.³¹⁷

Franklara yardımcı kuvvet geldiği yönündeki haber, Baybars'a, Halep'e saldıran Moğollara karşı bir saldırı hazırlığı içinde olduğu sırada geldi. İki düşmanın ittifak etme ihtimali vardı ve bu durum Baybars'ı ürkütmek için yeterliydi. Memlûk Sultanı, Emir Alaaddîn Bundukdâr idaresindeki bir Memlûk birliğini Moğollar üzerine gönderdi. Kendisi de 4 Aralık 1269'da Kahire'den hareket ederek Dımaşk'a geldi. Baybars'ın gelmekte olduğunu haber alan Moğollar, Halep civarındaki faaliyetlerine son vererek geri çekildiler. Onların geri çekilmesi üzerine Baybars Franklara yöneldi. Bu sırada Suriye'den gelen yardımcı kuvvetlerden cesaret alan Franklar, Memlûkler üzerine harekete geçtiler. 17 Aralıkta Merc-i

³¹⁵ Runciman, *a.g.e.*, s. 278; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 420; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 51-52; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 612; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 616; Amrân, *a.g.e.*, s. 329.

³¹⁶ El-Makrizî, II, s. 60; Koprıman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 459; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 52; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 613; Şibârû, *a.g.e.*, s. 20-21.

³¹⁷ Runciman, *a.g.e.*, s. 281; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 52.

Bergûs denilen yerde karşı karşıya gelen iki ordu şiddetli bir savaşa tutuştu. Her iki taraf da ağır kayıplar verdi. Ancak savaşın sonunda Franklar bozguna uğradılar ve perişan bir vaziyette geri çekildiler.³¹⁸

Baybars seferlerine devam etti. 8 Ocak'ta yine Frankların elinde bulunan Merkab Kalesi'ne yürüyen Baybars, havanın çok soğuk ve yağışlı olması nedeniyle Hama'ya döndü. Bir müddet burada kaldıktan sonra havaların düzelmesiyle Hısnu'l-Ekrâd bölgesine bir birlik göndererek çevreyi yağmalattı.³¹⁹

Suriye'de bulunduğu sırada İsmâîlîlere yönelik bazı planları da olan Baybars, bu sırada Fransa Kralı IX. Louis'nin Suriye Franklarına yardım etmek için bir ordu hazırladığını öğrendi. Baybars, Louis'nin doğrudan Mısır üzerine saldırılabileceği ihtimalini göz önüne alarak Suriye'den ayrıldı ve 6 Nisan 1269'da Dımaşk'a döndü.³²⁰

IX. Louis'nin Mısır üzerine sefer yapacağı ihtimali ile Mısır'a dönen ve burada karşı saldırı için ordusunu hazırlamakla meşgul olan Baybars, Fransa Kralı'nın, ordusuyla Tunus üzerine yürüdüğünü haber alınca büyük ölçüde rahatladı.³²¹ Bununla birlikte Tunus'a yakın olan Arap kabilelerine haber göndererek Franklara karşı savaşan Tunus hükümdarına yardımcı olmalarını istedi. Nitekim bir süre sonra Tunus'tan Fransa Kralı IX. Louis ve oğlunun çarpışmalar sırasında öldüğü ve Frank ordusunun da 23 Eylül'de Fransa'ya geri döndüğüne dair ikinci haber geldi. Bunun üzerine IX. Louis'nin ordusuna yönelik olarak yaptığı hazırlıkları Suriye Franklarına karşı kullanmaya karar verdi ve Suriye Franklarının üzerine asker sevk etti.³²²

20 Şubat 1271'de Dımaşk'tan harekete geçen Baybars, ordusunu ikiye ayırmış, birinci kısmın başına kendisi geçerken diğerinin başına da oğlu el-Emir es-Said Berke ile Emir Beylik el-Haznedârî'yi geçirmişti. Lazkiye, Merkab ve Antakya başta olmak üzere bütün

³¹⁸ El-Makrizî, II, s. 64; Runciman, *a.g.e.*, s. 281; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 52.

³¹⁹ İbn Kesîr, VII, s. 174; İbn-i Tağrîberdî, VII, s. 133; El-Makrizî, II, s. 65; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 53; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 616.

³²⁰ El-Makrizî, II, s. 65-66; Runciman, *a.g.e.*, s. 283; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 53; Bercâvî, *a.g.e.*, s. 617.

³²¹ El-Makrizî, II, s. 69; Runciman, *a.g.e.*, s. 283; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 420; Şibârû, *a.g.e.*, s. 22; Amrân, *a.g.e.*, s. 330.

³²² El-Makrizî, II, s. 69; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 53-54; Amrân, *a.g.e.*, s. 331.

Frank arazisi tahrip edildi. Baybars daha sonra ikiye ayırdığı ordusunu birleştirerek Frankların müstahkem kalesi olan Safiyta üzerine yürüdü ve bu kaleyi kuşatma altına aldı. Yapılan saldırılar karşısında daha fazla dayanamayan kaledekiler, yaşamlarının bağışlanması karşılığında kaleyi teslim etmeyi kabul ettiler.³²³

Safiyta'yı kolayca ele geçiren Memlûkler, bundan sonra Hısnu'l-Ekrad üzerine yürüyerek burayı kuşatma altına aldılar. Bu kuşatma sırasında Baybars, başta Hama Meliki Mansur ve İsmâîlî hükümdarı Necmeddîn olmak üzere civarda bulunan beldelerin hükümdarlarını huzura kabul etti ve onların askerleri de Memlûk ordusuna dâhil oldu.³²⁴

Muhkem bir şehir olan Hısnu'l-Ekrâd iç içe üç sur sırasıyla çevriliydi. On beş gün arayla ilk iki sur sırası tahrip edilerek üçüncü ve asıl surların önüne gelindi. Burada şiddetli çatışmalar meydana geldi. Nihayet ikinci surun aşılmasından 18 gün sonra, 8 Nisan'da kaledekiler şehri teslim ettiler.³²⁵ Kalede bulunan Frankların Trablus'a gitmelerine izin veren Baybars, Emir İzzeddîn Aybek el-Efrem'i surların tamir ve tahkimi ile görevlendirdi. Kaledeki kilise, camiye çevrildi ve ilk Cuma namazı burada kılındı. Daha sonra çevre beldelere fetihnâmeler yazılmasını emreden Baybars, Hısnu'l-Ekrâd'a bir nâib ve kadı tayin ederek Hısnu'l-Akkâr üzerine yürüdü.³²⁶

Memlûklerin Franklara karşı kazandıkları bu başarılarından dolayı korkuya kapılan Antakya ve Merkab'daki Hospitalier Şövalyeleri, Baybars'a müracaat ederek barış teklifinde bulundular. Baybars, söz konusu barış teklifini, onların el-Melik en-Nâsır'dan aldıkları yerleri kendisine iade etmeleri ve tabiiyetleri altındaki Müslümanlardan aldıkları vergiyi de kaldırmaları şartı ile kabul edebileceğini bildirdi. Frankların bu şartları kabul etmesi üzerine

³²³ İbn Kesîr, VII, s. 174; İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 135; El-Makrizî, II, s. 69; Runciman, *a.g.e.*, s. 283; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 420-421; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 54; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 35.

³²⁴ İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 135; El-Makrizî, II, s. 69; Runciman, *a.g.e.*, s. 283; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 54.

³²⁵ Ebu'l-Fidâ, II, s. 336-337; İbnu'l-Verdî, II, s. 213; İbn Kesîr, VII, s. 174; İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 135-136; El-Makrizî, II, s. 69-70; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 421; Kopraman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 106; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 35.

³²⁶ Ebu'l-Fidâ, II, s. 337; İbnu'l-Verdî, II, s. 213; El-Makrizî, II, s. 70; Runciman, *a.g.e.*, s. 283; Kopraman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 465; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 54.

1271 yılının Nisan ayında, 10 yıl, 10 ay ve 10 gün sürmesi planlanan bir barış anlaşması imzalandı.³²⁷

Baybars, Hospitalier Şövalyeleri ile anlaştıktan sonra bir başka Frank merkezi olan Hısnu'l-Akkâr üzerine yürüdü. 26 Nisan 1271'de Hısnu'l-Akkâr Kalesi Memlûk ordusu tarafından kuşatma altına alındı. 15 gün devam eden şiddetli saldırıların ardından Franklar, canlarının bağışlanması ve Trablus'a gitmelerine izin verilmesi karşılığında kaleyi teslim etmek zorunda kaldılar.³²⁸ Kalenin teslim alınmasından sonra surların tamir ve tahkim edilmesini emreden Baybars, burada kullanılan mancınıkların bir kısmının da Hısnu'l-Ekrâd'a nakledilmesini emretti. Bu şekilde, muhtemel bir Frank saldırısı karşısında kalelerin direnme güçleri takviye edilmiş oluyordu.³²⁹

Safiyya, Hısnu'l-Ekrad ve Hısnu'l-Akkâr gibi müstahkem Frank kalelerini ele geçiren Memlûk Sultanı, Trablus'a yöneldi. 16 Mayıs 1271'de Trablus yakınlarında karargâh kuran Baybars, şehrin çevresinin yağma ve tahribi için askeri birlikler görevlendirdi. Fakat bu sırada beklenmedik bir haber geldi. İngiltere Kralı I. Edward, üç gemi ile Suriye Franklarına yardım etmeye geliyordu. Bu haber üzerine yağma akınlarına son veren Baybars, Trablus Kontu Bohemond'a barış teklifinde bulundu.³³⁰ Bu teklif dâhilinde, şehrin gelirlerinin yarısını ve tüccarlardan alınan vergilerin tamamını talep ediyordu. Bunun dışında, Cabala ve Lazkiye gibi, daha önce el-Melik en-Nâsır'a vergi ödeyen bazı Frank kalelerinin uzun süreden beri ödemedikleri vergilerin tamamının da kendisine ödenmesini istiyordu.³³¹

Trablus hâkimi Bohemond, Baybars'ın bu ağır istekleri karşısında şaşkına döndü. O her ne kadar Memlûklere karşı bir ittifak oluşturmak için sık sık Abaka'ya başvuruyor ve Edward'ın yardım için Suriye'ye gelmekte olduğu haberinden dolayı çok seviniyorsa da, Moğolların ya da Edward'ın başarılı olamaması durumunda, Baybars'ın daha da ağır şartlar

³²⁷ Baypars Tarihi, s. 4-5; İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 136; El-Makrizî, II, s. 70; Runciman, *a.g.e.*, s. 284; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 421; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 55; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 35; Amrân, *a.g.e.*, s. 330.

³²⁸ Ebu'l-Fidâ, II, s. 337; İbnü'l-Verdî, II, s. 213; İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 137; El-Makrizî, II, s. 70; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 421; Koprman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 465; Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 106.

³²⁹ Baypars Tarihi, s. 8; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 55.

³³⁰ El-Makrizî, II, s. 70; Runciman, *a.g.e.*, s. 284.

³³¹ Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 55-56.

ileri sürmesinden korkuyordu. Bundan dolayı Memlûk Sultanı'nın teklifini kabul etti. Franklar ile Memlûkler arasında 20 Mayıs 1271 tarihinde 10 yıl, 10 ay ve 10 günlük bir zaman dilimini kapsayacak olan barış anlaşması imzalandı.³³²

Bohemond ile yaptığı barış anlaşmasından sonra uzun süredir kendisini meşgul eden İsmâîlîlerin üzerine yürüyerek onları tedip ve tenkil ederek, 27 Mayıs'ta Dımaşk'a döndü. Baybars her ne kadar Franklarla 10 yıllık bir anlaşma imzaladı ise de, onların Avrupa'dan yardım alacaklarını da hesaba katarak ilk fırsatta bu anlaşmayı bozmayı düşünüyordu. Nitekim barış anlaşmasının hemen ardından Dımaşk'a dönen Baybars, bir süre dinlendikten sonra Haçlıların sahil kalelerinden biri olan Kurayn üzerine yürüdü.³³³

7 Haziran 1271'de Dımaşk'tan hareket eden Memlûkler, üç günde Kurayn önlerine geldiler. Kale kuşatma altına alındı. Bir süre direnmeye çalışan kaledelikler, 23 Haziran 1271'de kaleyi teslim ettiler.³³⁴ Bazı Frank kalelerine yaptığı gibi Kurayn kalesinin de surlarını yıktıran Baybars, buradan ayrılarak Akka yakınındaki Cuveyne'de karargâh kurdu.³³⁵

Burada bulunduğu sırada Kıbrıs Kralı Huges'in, Franklara askeri yardımda bulunduğunu haber alan Baybars, Kıbrıs üzerine 17 parçalık bir donanma gönderdi. Fakat açık deniz tecrübesi olmayan Memlûk donanması Limasol açıklarında yakalandığı bir fırtınadan kurtulamadı. Kıyıya çıkmayı başaranlar Kıbrıs Kralı tarafından esir alındılar.³³⁶

Donanmasının uğradığı bu felaket üzerine Mısır'a dönmeye karar veren Baybars, Sûr ve civarını yağmalattı. Bu akınlar o kadar bunaltıcı oldu ki, bir süre sonra Sûr hâkimi John de Monfort bir elçi göndererek, akınların sona erdirilmesini ve barış yapılmasını talep etti. Yapılan anlaşmaya göre Franklar, ellerindeki 5 köyü arazileri ile birlikte Baybars'a

³³² Runciman, *a.g.e.*, s. 287; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 239-241; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 421-422; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 56; Amrân, *a.g.e.*, s. 333.

³³³ Ebu'l-Fidâ, II, s. 337; İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 138; El-Makrizî, II, s. 70; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 56.

³³⁴ Ebu'l-Fidâ, II, s. 337; İbnü'l-Verdî, II, s. 213; İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 138; El-Makrizî, II, s. 70; Kopraman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 106; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 35.

³³⁵ El-Makrizî, II, s. 70; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 56.

³³⁶ Ebu'l-Fidâ, II, s. 337; İbnü'l-Verdî, II, s. 213; İbn Kesîr, VII, s. 174; İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 139; El-Makrizî, II, s. 71; Runciman, *a.g.e.*, s. 284; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 422; Kopraman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 465-466; Kopraman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)," *Türkler*, V, s. 106; Kopraman, "Baybars I", *DİA*, s. 222; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 56-57; Zeytûn, *a.g.e.*, s. 34-35.

devredecekler ve I. Edward'ın Memlûklere karşı kurduğu ittifaka katılmayacaklardı. Böylece Montfort'un elinde sadece 10 köy bırakan Baybars, 22 Temmuz 1271'de Kahire'ye döndü.³³⁷

Baybars'ın Kahire'ye dönmesini fırsat bilen Akka Frankları, Sugûr ve çevresinde yağma akınlarında bulunarak Müslüman halkın ürünlerini ateşe verdiler. Bunun üzerine, Memlûk Sultanı yeniden Suriye'ye dönmeye karar verdi.³³⁸

Baybars'ın Suriye seferini Sugûr bölgesine yapılan akınlara atfetmek yeterli değildir. I. Edward'ın, kendisine karşı Moğollar ile ittifak kurmaya çalıştığını bilen Baybars'ın bu ittifaka engel olmak için harekete geçeceği kesindi. Nitekim 1271 yılının Ekim ayında küçük bir Moğol birliği bu ittifak teşebbüsüne bağlı olarak Harîm ve Antep bölgesine saldırdı. Fakat bu Moğol birliği bir süre sonra Baybars'ın, Emir Bedreddîn Beysaray kumandasında bir ordu gönderdiğini haber alınca geri çekilmek zorunda kaldı.³³⁹

Moğolların, yaptıkları ittifakın bir sonucu olarak Baybars'a karşı saldırıya geçtiğini haber alan Franklar, Memlûk kalelerinden biri olan Kagun üzerine hücum ettiler. Kaledekilerin şiddetli müdafaası karşısında başarılı olamayan Franklar, Baybars'ın, Emir Şemseddîn Akkuş kumandasında Ayn Câlût'taki Memlûk kuvvetlerini yardıma gönderdiğini haber alınca geri çekilmek zorunda kaldılar.³⁴⁰

Baybars, Frankların Kagun'a yaptıkları saldırıya misillemeye bulunmak için 7 Aralık'ta Akka üzerine saldırıya geçtiyse de, havanın yağışlı olması sebebiyle seferi daha sonraya erteleyerek geri dönmek mecburiyetinde kaldı. Üç ay sonra, 5 Mart 1272'de havalanın düzelmesi üzerine ordusuyla harekete geçti ve Kaysâriye ile Arsûf arasında karargâh kurdu. Buradan Akka topraklarına saldırmaya başladı. Bir süre önce Moğollar ile ittifak ederek Memlûklere saldıran Franklar, müttefiklerinin Anadolu içlerine çekilmeleri sonucu Baybars'ın karşısında yalnız kalmışlardı. Ona karşı yalnız başlarına başarılı olamayacaklarını bilen Franklar, Sultan Baybars'a bir elçi göndererek barış talebinde bulundular. Bu teklifi

³³⁷ El-Makrizî, II, s. 71; Aktan, "Memlûk-Haçlı...", s. 422; Kopraman, "Mısır Memlûkleri," *DGBİT*, VI, s. 465; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 57.

³³⁸ El-Makrizî, II, s. 71; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 57.

³³⁹ Ebu'l-Fidâ, II, s. 337-338; İbnu'l-Verdî, II, s. 214; El-Makrizî, II, s. 76-77; Runciman, *a.g.e.*, s. 286; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 57.

³⁴⁰ İbn-i Tağrıberdî, VII, s. 141; El-Makrizî, II, s. 77; Özbek, *el-Meliku'z-Zâhir...*, s. 57.

kabul edip etmeme konusunda tereddüde kapılan Baybars, Moğolların yeniden bir saldırıya geçebilme ihtimallerini de göz önüne alarak barış teklifini kabul etti. 11 Nisan 1277’de iki taraf arasında, 10 yıl, 10 ay ve 10 günlük bir anlaşma imzalandı.³⁴¹

Bu sırada Suriye Franklarına yardıma gelmiş olan I. Edward, Baybars tarafından görevlendirilen İsmâîlî dâiler tarafından suikasta uğramışsa da ağır yaralı olarak kurtulmuş ve bir süre sonra da, 21 Eylül 1272’de ülkesine geri dönmek zorunda kalmıştır.³⁴²

Baybars, Akka Frankları ile yaptığı bu sulh anlaşmasından sonra onlara karşı bir daha büyük bir saldırı düzenlemedi. Fakat 25 Ekim 1275’te yapılan anlaşmaya aykırı davranan Kusayr Franklarının üzerine yürüyerek bu kaleyi ele geçirdi.³⁴³

Baybars, bu tarihten iki yıl sonra çıktığı Anadolu seferinin hemen akabinde, 1 Temmuz 1277’de genç yaşta öldü.³⁴⁴ Haçlılarla mücadele etme görevini ardıllarına devretti.³⁴⁵ Baybars’tan sonra onun yerine önce, iki yıl tahtta kaldıktan sonra emirlerin baskısıyla tahtını terk eden oğlu Berke, sonra da diğer oğlu Süleymiş tahta çıktı.³⁴⁶ Babaları gibi kudretli olmayan bu iki hükümdarın döneminde Memlûk devleti parlak günlerinden uzaklaştı. Kötü günler geçirmeye başladı. Memlûklerin bu kötü dönemleri, 1279 yılında tahta çıkan ve devlete yeni bir altın çağ yaşatan Seyfeddîn Kalavun dönemine kadar devam edecekti.

³⁴¹ İbn-i Tağrîberdî, VII, s. 142; El-Makrizî, II, s. 77-78; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 242; Özbek, *el-Meliku’z-Zâhir...*, s. 58.

³⁴² Özbek, *el-Meliku’z-Zâhir...*, s. 58.

³⁴³ El-Makrizî, II, s. 93; Özbek, *el-Meliku’z-Zâhir...*, s. 58.

³⁴⁴ Ebu’l-Fidâ, II, s. 342-343; İbnu’l-Verdî, II, s. 218; El-Makrizî, II, s. 103; Koprman, “Mısır Memlûkleri,” *DGBİT*, VI, s. 466; Koçak, “Arap Kaynaklarında Türk Memlûk Sultanı Baybars,” *X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, III, s. 112; Amrân, *a.g.e.*, s. 333.

³⁴⁵ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 243; Özbek, *el-Meliku’z-Zâhir...*, s. 58.

³⁴⁶ Ebu’l-Fidâ, II, s. 343-344; İbnu’l-Verdî, II, s. 218-220; Koprman, “Mısır Memlûkleri,” *DGBİT*, VI, s. 467-469; Koprman, “Mısır Memlûkleri (1250-1517),” *Türkler*, V, s. 106; Yiğit, “Memlûkler,” *DİA*, XXIX, s. 91.

SONUÇ

XI. yüzyılın sonunda Papalığın yönlendirmeleri ile başlayan Haçlı Seferleri, Hristiyan Batı ile Müslüman Doğu arasında uzun yıllar devam eden ilişkilerin başlangıcı olmuştur. Bu ilişkiler, zaman zaman diplomatik temaslarla şekillenen barış anlaşmaları, zaman zaman da kanlı savaşlar yapılarak sürdürülmüş, XIV. yüzyıla kadar devam etmiştir. XIV. yüzyıldan sonra yeni bir düşmana, Avrupa içlerine kadar ilerleyen Osmanlılara yönelen Haçlı öfkesi, on binlerce insanın hayatına mal olmuş, yapılan kanlı savaşlar sonucunda şehirler, kaleler ve mabetler harap edilmiştir.

Bazı batılı araştırmacıların, doğu ile batı arasındaki ezeli ve ebedi rekabet ve çatışmanın bir örneği olarak gösterdikleri Haçlı Seferleri sırasında, doğuda, Hristiyanlara karşı mücadele eden Türk devletlerinin en önemlilerinden biri de Memlûklerdir. İç sorunlarından dolayı Haçlılarla gereği gibi mücadele edemeyen Büyük Selçuklu Devleti'nin tarih sahnesinden silinmesinden sonra, I. Haçlı Seferi'nin ardından Kudüs'te bir krallık, Antakya'da bir prenslik, Urfa ve Trablus'ta ise birer kontluk kurmayı başarmış olan Haçlılarla mücadele etmek görevi Eyyûbîlere, onlardan sonra da Memlûklere düşmüştür.

Fransa Kralı IX. Louis tarafından düzenlenen VII. Haçlı Seferi'nin devam ettiği bir dönemde kurulan Memlûkler, kuruldukları andan itibaren, Haçlı meselesini önlerinde bulmuşlardır. Kuruluş döneminde yaşanan bazı istikrarsızlıklardan dolayı bir süre Haçlıları durdurma konusunda tam başarı gösteremeyen bu Türk devleti, Memlûklerin gerçek anlamdaki ilk sultanı olarak kabul edilen el-Meliku'z-Zâhir Baybars el-Bundukdârî

döneminde Haçlıların elinde bulunan kalelerin çoğunu ele geçirerek bölgedeki Haçlı hâkimiyetinin belini kırmayı başarmışlardır.

Memlûklerin, Müslümanların Haçlılarla olan mücadelelerindeki yerleri büyük, önemleri tartışılmazdır. Dönemin Ortadoğu'sunun en güçlü devletini kurmuş olan ve İslam dünyasının siyasi hâkimiyetini ellerinde bulunduran Selçuklu ailesinin talihsiz bir şekilde parçalanması sonucu bölgede oluşan otorite boşluğu düşünüldüğünde, Memlûklerin, Haçlı fırtınasını durdurmayı ve İslam dünyasını olası bir yok oluştan kurtarmayı başardıklarını söylemek abartı olmasa gerektir. Nitekim Fransa Kralı IX. Louis'nin düzenlediği seferden sonra Haçlıların hız kestiği ve bir süre sonra eski idealist tutkularını kayb ettikleri de görülmektedir. Bu durum, Memlûklerin, Haçlı işgal ve istilasını önce yavaşlattığını, daha sonra da tamamen sona erdirdiğini göstermesi bakımından önemlidir.

1097 yılında başlayan Haçlı seferleri sonucunda kurulan Haçlı krallıkları ve kontlukları, Büyük Selçukluların yıkılış dönemlerinde Ortadoğu bölgesinde etkin bir rol oynama konusunda dikkat çekmektedirler. İslâm dininin Türk himayesine girmesinin ardından kazandığı ivmeye yönelik önemli bir tehdidi de içinde barındıran bu etkin rol, Moğol istilâsı ve bu istilânın sonucunda ortaya çıkan İslâmî inhitat süreci düşünüldüğünde son derece önemli bir tehlike unsuru olarak ortaya çıkmaktaydı. Moğollar, Abbâsî İmparatorluğu'nu yıkarak Abbâsî hilâfetini sona erdirmişler, İslâm dininin kurumsal kimliğine yönelik ürkütücü bir tehdit durumuna gelmişlerdi. Özellikle Türkiye Selçuklularının da çökme sürecine girmesi ile Ortadoğu bölgesi savunmasız ve Haçlı saldırılarına açık duruma gelmişti. Bölge, siyasi otorite boşluğu ile karşı karşıyaydı ve Moğollar, Haçlıların yapamadığı yaparak, yüzyıllardır yükselişte olan İslâm dünyasını geri dönülmez bir gerileme sürecine mahkûm etmişlerdi.

Bu umutsuz ortamda Memlûklerin Haçlılara karşı sürdürmüş oldukları mücadelenin önemi açıktır. Katolik bağnazlığın zirve noktasını temsil etmekte olan hoşgörü yoksunu Haçlıların kan ve yıkımla beslenen sınırsız tutkularını dizginlemiş olan Memlûkler, bu yönleri ile İslâm tarihinin en önemli unsurlarından biri olarak anılmayı hak etmektedirler. Haçlıları durdurmuş olmalarının yanında belki de dünya tarihinde ilk kez görülen devlet sistemleri ile de ilgi çekici olan Memlûkler, Moğolların yıktığı Abbâsî Hilâfeti'ni yeniden tesis etme yönündeki çabaları ile de öne çıkmaktadırlar. Haçlılarla mücadelelerinin en önemli noktalarından biri de bu “yeniden inşa” girişimleridir. Haçlıların İslâm'ın varlığına ve kurumsal özüne yönelik bir tehdit oldukları da düşünüldüğünde, Memlûklerin hilâfet konusu

ile ilgili olarak oynadıkları rolün kıymeti takdir edilebilir. Memlûk-Haçlı ilişkilerinin mahiyeti bu açıdan yaklaşıldığında son derece hayati bir önem arz etmektedir.

Sonuç olarak denebilir ki, Selçukluların tarihsel önemini yitirmesinden sonra İslam dünyası için çok büyük bir tehdit olan ve bölgedeki Müslüman hâkimiyetini yok etme amacı güden Haçlı Seferleri karşısında, Memlûkler hayati bir rol oynamışlar ve İslam dünyasının belki de toptan yok oluşunu engelleyen bir etken olma işlevi görmüşlerdir. Ayrıca hilâfet kurumunun sembolik de olsa yaşaması için yoğun çaba harcamışlar ve hem Türk tarihinde hem de İslâm tarihinde derin izler bırakmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA

- Abde Kâsım, Kâsım, *Mâhiyetu'l-Hurûbu's-Salîbiyye*, Dımaşk 1990.
- Abû'l-Farac, Gregory, (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi, I-II*, Türkçeye Çeviren: Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999.
- Aktan, Ali, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", *Belleten*, LXIII / 237, (1999), s. 411-451.
- Altan, Ebru, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara 2003.
- _____, "İkinci Haçlı Seferi ve Selçuklular", *Türkler*, VI, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara 2002, s. 681-686.
- Amrân, Mahmud Sa'îd, *Târîhu'l-Hurûbi's-Salîbiyye*, Beyrut Tarihsiz.
- Arslantaş, Yüksel, "Memlûk-Moğol Mücadelesi ve Ortadoğu Tarihine Etkileri," *Belleten*, LXVII / 248-250, (2004), s. 782-799.
- Âşûr, Saîd Abdulfettâh, *El-Hareketu's-Salîbiyye, I-II*, Kahire 2005.
- Ayalon, David, "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi", Çev. Samira Kortantamer, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IV, (1988), 211-247.
- Baypars Tarihi, Çeviren: Şerefüddin Yaltkaya, İstanbul 1941.
- Bercâvî, Saîd Ahmed, *el-Hurûbu's-Salîbiyye Fî'l-Maşrık*, Beyrut 1984.
- Cemîân, Mihail, *El-Muessirâtu's-Sekâfiyyetu's-Şarkıyye Ale'l-Hadâratı'l-Garbiyye Min Halâli'l-Hurûbi's-Salîbiyye*, Dımaşk Tarihsiz.
- De Clari, Robert, *İstanbul'un Zaptı (1204)*, Çeviren: Beynun Akyavaş, Ankara 1994.
- Demirkent, Işın, "Haçlı Seferleri ve Türkler", *Türkler*, VI, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara 2002, s. 651-668.
- _____, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997.
- Düzgün, Şaban Ali, "İki Dünyanın Karşılaşması: Müslüman ve Latin Batı Dünyası Arasında Haçlı Seferleri Dönemindeki İlişkiler", *Türkler*, VI, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara 2002, s. 669-680.
- Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ali b. Mahmud İbn Ömer Şâhinşâh b. Eyyûb, *El-Melikü'l-Müeyyed İmâdeddîn, Târîhu Ebû'l-Fidâ el-Müsemma el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer, I-II*, Neşreden: Mahmud Deyyûb, Beyrut 1997.
- El-Arînî, Seyyid el-Bâz, *el-Memâlik*, Beyrut Tarihsiz.

El-Aselî, Bessâm, *ez-Zâhir Baybars ve Nihâyetü'l-Hurûbi's-Salîbiyye el-Kadîme*, Beyrut 1985.

Elçibey, Ebulfez, Tolunoğulları Devleti (868-905), İstanbul 1997.

El-Harîrî, Seyyid Ali, *Kitâbu'l-Ahbâri's-Seniyye Fî'l-Hurûbi's-Salîbiyye*, Dımaşk Tarihsiz.

El-Hâyek, Münzer, *el-Alâkâtü'd-Duveliyye fî Asri'l-Hurûbi's-Salîbiyye, I, el-Alâkât-u Beyne'l-Kavî ve'd-Duvelî'l-İslâmiyye*, Neşreden: Suheyl Zekkâr, Şam 2006.

El-İbâdî, Ahmed Muhtar, *Kıyâmu Devletü'l-Memâlikî'l-Ûlâ Fî Mısır ve's-Şâm*, Beyrut 1986.

El-Makrizî, Takiyyeddîn Ebî'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Abdi'l-Kâdir el-Ubeydî, *es-Sulûk li Ma'rîfet-i Duvelî'l-Mulûk, I-VIII*, Neşreden: Muhammed Abdelkâdir Atâ, Beyrut 1997.

El-Muttavî, Muhammed el-Arûsî, *El-Hurûbu's-Salîbiyye Fî'l-Maşrık ve'l-Mağrib*, Tunus 1980.

Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara 2007.

Godfrey, John, *1204 The Unholy Crusade*, Oxford 1980.

Grousset, Rene, *El-Hurûbu's-Salîbiyye Sarâu's-Şark ve'l-Garb*, Fransızcadan Arapçaya çeviren: Ahmed Ubeyşî, Beyrut 2002.

Günaltay, Şemseddin, *İslam Tarihinin Kaynakları*, Neşreden: Yüksel Kanar, İstanbul 1991.

Hasan, Ali İbrahim, *Dırasât Fî Târih el-Memâlikî'l-Bahriyye*, Mısır 1965.

Holt, P. M., “Memlûk Sultanlığında Devlet Yapısı”, Çev. Samira Kortantamer, *Belleten, LII / 202*, Ankara 1988, s. 227-246.

İbnu'l-Verdî, Zeyneddin Ömer b. Muzaffer eş-Şehîr, *Târîh-u İbnu'l-Verdî, I-II*, Beyrut 1996.

İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Neşreden: Cûra Muhammed Cûra-Muhammed Husnî Şer'âvî, I-VII, Kahire 2006.

İbn Tağrıberdî el-Atâbekî, Cemâleddîn Ebi'l-Mehâsîn Yûsuf, *en-Nucûmu'z-Zâhira Fî Mulûk Mısır ve'l-Kâhira, I-XVI*, Neşreden: Muhammed Huseyn Şemseddîn, Beyrut 1992.

Joinville, Jean de, *Bir Haçlının Hatıraları*, Çeviren: Cüneyt Kanat, Ankara 2002.

Kanat, Cüneyt, *Memlûk-Timurlu Münasebetleri, (1382-1447)*, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 1996.

_____, “Bahri Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar,” *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, III*, (2000), s. 23-56.

_____, “Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri,” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVI, (2001), 31-45.

_____, “Memlûk Devleti’nde Gölge Sultanlar,” XIV. *Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, I*, Ankara 2002, s. 327-332.

Kızıltoprak, Süleyman, “Memlûk”, *DİA*, XXIX, Ankara 2004, 87-90.

Koçak, İnci, “Arap Kaynaklarında Türk Memlûk Sultanı Baybars,” X. *Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, III*, Ankara 1991, s. 1101-1116.

Kopruman, Kazım Yaşar, “Baybars I”, *DİA*, V, s. 221-223.

_____, “Mısır Memlûkleri”, *DGBİT*, VI, İstanbul 1992, s. 433-467.

_____, “Mısır Memlûkleri (1250-1517)”, *Türkler*, V, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara 2002, s. 99-126.

Kortantamer, Samira, *Bahri Memlûklar’da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, İzmir 1993.

_____, “Memlûklar’da Türk Kültürü”, *İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s. 173-190.

_____, “Memlûk Toplum Hayatında Ölüm Olayları,” *Türk Kültüründe Ölüm Uluslar arası Sempozyumuna sunulan bildiri*, İstanbul, 25-26 Kasım 2004

Kotan, Necati, *Türk ve İslam Âlemine Karşı Haçlı Seferleri*, Adana 1974.

Küçüksipahipoğlu, Birsell, “Haçlı Devletleri”, *Türkler*, VI, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara 2002, s. 687-694.

Little, Donald P., *History and Historiography of the Mamlûks*, London 1986.

Maalouf, Amin, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, Çeviren: Ali Berktaş, İstanbul 2007.

Özaydın, Abdülkerim, “el-Muhtasar,” *DİA*, XXXI, s. 70-71.

Özbek, Süleyman, *el-Melikü’z-Zâhir Rukneddîn Baybars el-Bundukdârî (?-1277)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1988.

_____, “Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud”, *Türkler*, V, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara 2002, s. 127-133.

Özkuyumcu, Nadir, *İbn-i Zülak’da İlk Müslüman Türk Devletleri: Tolunoğulları ve İhşidîler*, İzmir 1996.

_____, “Tolunoğulları”, *GTT*, III, Editörler: Hasan Celal Güzel-Ali Birinci, Ankara 2002, s. 307-348.

_____, “İhşîdîler”, *GTT, III*, Editörler: Hasan Celal Güzel-Ali Birinci, Ankara 2002, s. 349-385.

Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi, I-III*, Çeviren: Fikret Işıltan, Ankara 1986-1987.

Sevim, Ali, *Suriye Selçukluları, I, (Fetihten Tutuş'un Ölümüne Kadar)*, Ankara 1965.

Sürûr, Muhammed Cemâleddîn, *ez-Zâhir Baybars ve Hadâratu Mısır Fî Asrihî*, el-Cezîre 1938.

Şeşen, Ramazan, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998.

Şibârû, İsmâ Muhammed, *Es-Selâtîn Fî'l-Maşrîkî'l-Arabî Meâlimu Devruhum es-Siyâsî ve'l-Hadârî, el-Memâlik*, Beyrut 1994.

Takkûş, Muhammed Suheyl, *Târihu'l-Memâlik Fî Mısır ve Bilâdi's-Şâm*, Beyrut 1999.

Tomar, Cengiz, *Memluk Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesi (1240-1260)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 8. Baskı, İstanbul 2004.

Villehardouin, Geoffroi de / Valenciennes, Henri de, *Konstantinopolis'te Haçlılar*, Çeviren: Ali Berktaş, İstanbul 2002.

Yazıcı, Nesimi, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*, Ankara 1992.

Yiğit, İsmail, “Memlükler”, *DİA, XXIX*, Ankara 2004, s. 90-97.

Zeytûn, Adil, *Târihu'l-Memâlik*, Şam 1981/1982.

Songül DUMLUPINAR

1982 yılında Malatya'nın Darende ilçesine bağlı Şendere köyünde dünyaya geldi. İlköğretimini Şendere İlköğretim Okulu ve Esenbey Ortaokulu'nda tamamladı. 1996'da başladığı lise öğrenimini 1999 yılında Malatya Lisesi'nde tamamladı. 2000 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne girdi. 2005 yazında tamamladığı üniversite eğitiminin ardından 2006 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans yapmaya başladı.

ÖZET

Hristiyanlar tarafınsan Kutsal Topraklara düzenlenen Haçlı Seferleri, Memlûkler tarafından durdurulmuş, mücadelenin sonunda Hristiyan unsurlar Ortadoğu'dan atılmışlardır.

Memlûk-Haçlı ilişkileri İslâm tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada, Memlûkler ile Haçlılar arasındaki mücadelelerin Memlûk Sultanı Kalavun dönemine kadar olan kısmı ele alınmaktadır. Fransa Kralı IX. Louis döneminde başlayan bu mücadele ve ilişkilerin söz konusu süreçte geçirdiği evreler incelenmekte, Haçlıları durdurma başarısını gösteren Memlûkler ile işgalciler arasındaki mücadeleler konu edinmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde kaynaklarla ilgili bilgi verildikten sonra “Giriş” başlıklı bölümde Memlûk devletinin ve Haçlı organizasyonunun kökenleri ile ilgili bilgiler verilmektedir. “Erken Dönem Memlûk-Haçlı İlişkileri” başlığını taşıyan I. Bölüm’de, Memlûklerin kuruluş aşamasında Haçlılarla olan ilişkileri anlatılmaktadır. II. Bölüm’de, Sultan İzzeddîn Aybek et-Türkmânî, Nüreddîn Ali ve Sultan Seyfeddîn Kutuz dönemlerinde Memlûk-Haçlı ilişkileri incelenmekte, III. ve son bölümde ise Sultan el-Meliku’z-Zâhir Rukneddîn Baybars el-Bundukdârî dönemindeki ilişkiler masaya yatırılmaktadır. Sonuç bölümünde çalışmanın amacı ve Memlûk-Haçlı ilişkilerinin sonuçları ile ilgili kısa bir değerlendirme yapılmakta, Memlûklerin Haçlılarla olan mücadelelerinin İslâm tarihi açısından olumlu sonuçlarına dikkat çekilmektedir.

ABSTRACT

The Crusaders Campaign was prepared by Christians to Holy Land, were stopped by Mamluks and after the struggle, Christian elements was driven away from Middle East.

Mamluk-Crusade relations has an important position in history of Islam. In this paper, will be examined the struggle between Mamluk and Crusades up to time of Sultan Kalavun of Mamluks. And interrogated the stages of struggle and relations, narrated process of the struggle that in the end of, Mamluks are going to be stopped the Crusades.

In this paper's beginning, give information about sources. After this, in "introduction" examine the origins of Mamluks and Crusades. In "The Primary Relations of Mamluk and Crusade", so in the first chapter, narrate the relations that was set up in establishment period of Mamluks. In second chapter, was explained the part of the relations of the reigns of Sultan Izzeddin Aybek at-Turkmani, Nureddin Ali ve Seyfeddin Kutuz. The third and last chapter is questions Sultan al-Malik uz Zahir Rukneddin Baybars al-Bundukdari's time. In outcome chapter, was evaluationed the purpose of paper and the the conclusion of Mamluk-Crusade relations and called attention to the important of this relations for history of Islam.